

Mari Helenedatter Aarbakke

Profesjonelle og likeverdige – intervjuer med mannlige hjelpepleiere

Masteroppgave i språklig kommunikasjon
Institutt for språk- og kommunikasjonsstudier

NTNU
Trondheim 2010

Takk til

Jeg vil innlede denne oppgaven med å takke mine gode hjelpere underveis i arbeidet.

Først og fremst en stor takk til Ellen Andenæs. Du er den beste veilederen jeg kunne ønsket meg, både når det gjelder faglig kyndighet og humør. Takk for at du har vært så raus med din tid og ditt engasjement, jeg har følt meg trygg med din støtte og kost meg på veiledningene våre. Jeg vil spesielt huske alle digresjonene vi har tillatt oss, der vi har både grøsset og frydet oss over sosiale fenomener av alle slag. Takk også for at du tipset meg om KUN-stipendet, og hjelp meg med søknaden.

En stor takk til alle på KUN – senter for kunnskap og likestilling, for generøst stipend og læringsrikt opphold på senteret deres i Steigen. Deres gode innspill og kritiske spørsmål tvang meg til å stramme argumentasjonen min. Jeg ble inspirert av hvor sjølberga dere er langt der ute, og jeg deltar gjerne i kaviarkonkurransen et år!

Mamma, pappa, Anne, Ole og Jon: takk for at dere er faglig interesserte når jeg trenger det, men mest av alt for at dere holder meg frisk og glad på livets andre områder, så jeg kan møte de faglige utfordringene med selvtillit.

Tusen takk til den harde kjernen på lesesalen, jeg kunne ikke ønsket meg bedre følgesvenner på masterferden. En spesiell takk til Liv Ragnhild, som alltid har vært behjelpelig med litteratur, og fulgt opp de faglige spørsmålene mine selv i travle tider. En stor takk til Janne for ditt humørfylte selskap i innspurten, det finnes ikke noen bedre til å roe nervene mine enn deg. Takk til Sissel og Helle for at dere har fulgt meg opp med spørsmål og oppmuntring. Til dere som fortsatt skal sitte en stund, så lover jeg å komme oppom med noen fun facts i ny og ne!

Tusen takk, Hanne Rustad, for all julestemningen du spredte på lesesalen som vår egen sprell levende julekalender, og for at lunsjen alltid var ekstra morsom med deg til stede.

Takk til Marte Engdahl og masterseminar-gjengen: Dere har hjulpet meg helt fra dilemmaet med valg av oppgave til respons på tekster jeg ikke selv visste sjangeren på. Et nyttig og herlig fritt forum!

Takk til Gjengen på fellesveiledning for spennende diskusjoner: De faglige kom noen ganger litt i bakgrunnen for dem om skjønnhetstyranni og frukttørking, men det var kanskje akkurat det vi trengte?

Takk til informantene mine for at dere har delt av dere selv, og gjort det så spennende for meg å analysere. Jeg har aldri møtt dere, men dere har vært 'mine menn' i et helt år, og når det gjelder akkurat disse intervjutimene av deres liv liker jeg å tenke at det ikke finnes noen som kjenner dere bedre enn jeg!

Takk til Tore og Anne for god hjelp i innspurten, dere er noen resere på respons, og Anne: du er min dataheltinne!

Og takk, Tore, for din forståelse og tålmodighet på oppløpssiden.

Innhold

1	Innledning	1
1.1	Aktualitet	1
1.2	Tidligere forskning	2
1.3	Problemstilling	2
1.4	Formålet med studien	3
1.5	Oppgavens struktur.....	4
2	Teori.....	5
2.1	Mening som sosial konstruksjon.....	5
2.2	Språk og diskurs.....	6
2.3	Kjønn som organiserende prinsipp.....	7
2.4	Kompleksitet og interseksjonalitet.....	8
2.5	Poststrukturalisme – essensialisering og dikotomisering	9
2.6	Tegnet på kroppen og kjønnets andre komponenter	10
2.6.1	Situert kunnskap.....	11
2.6.2	Postmoderne kvinner og menn.....	11
2.7	Kollektive forhandlingsbestrebelse – heroisering av det mannlige	12
2.8	Connells maskulinitetsteori.....	14
2.8.1	Kateksis	15
2.9	Storylines og posisjonering.....	16
2.10	Betingelser for samtale - betingelser for meningsproduksjon.....	19
2.10.1	Goffmans rammebegrep	19
2.10.2	Ansiktsteori.....	20
2.10.3	Latter og andre kontekstualiseringssignaler	20
3	Materiale og Metode.....	23
3.1	Materialeinnsamling	23
3.2	Utvalgskriterier	24
3.3	Informantene	25
3.4	Transkripsjon	26
3.4.1	Forenklende grep.....	27
3.5	'Fremmed' materiale	28
3.6	Tre analytiske nivåer – mikro, meso og makro.....	29
3.7	Forskningsintervjuet som samtaleramme	31
3.8	Etiske vurderinger	31
3.8.1	Etiske vurderinger om forskning på kjønn og etnisitet	32
3.8.2	Implikasjoner for min forskerposisjon	35
3.9	Transkripsjonsnøkkel	36

3.10	En tredelt analyse i tre kapitler	37
4	Mennene i samtalen	39
4.1	Intervjuet med Ben	39
4.1.1	Kontekstuelle rammer	39
4.1.2	Narrativer	40
4.1.3	Latter	42
4.1.4	Overlapp	45
4.2	Intervjuet med André	46
4.2.1	Samtaleklima	46
4.2.2	Bevissthet om intervjusituasjonen, og behov for oppklaringer	46
4.2.3	Initiativ og styring – indikatorer på engasjement	48
4.2.4	Antydningens kunst	49
4.2.5	Å endre tolkningsrammene eller la henge i luften – responsavhengig?	50
4.2.6	Oppbacking, latter og maskulin samtalestil	52
4.3	Seks menn – seks storylines og posisjoner	52
4.3.1	Helten Ben	55
4.3.2	Tilbakelente André	56
4.3.3	Opprøreren Henrik	57
4.3.4	Lederen Anders	59
4.3.5	Familiefaren Adam	60
4.3.6	Beskytteren Petter	61
5	Kjønns betydning	63
5.1	Et kvinneyrke, et kvinnefellesskap?	63
5.1.1	Grupperinger	63
5.1.2	Smak, frykt og homososialitet	64
5.1.3	Menn <i>blant</i> kvinner – ikke som 'en av jentene'	66
5.1.4	Oppsummering	70
5.2	Det mannlige bidrag	71
5.2.1	Ingen pingler	74
5.2.2	Forestilte forskjeller – ikke reelle	76
5.2.3	Den 'beste' pleieren	78
5.2.4	Fokus på fagkompetanse	80
5.2.5	Temaglidninger	81
5.2.6	Oppsummering av funnene	84
5.3	Lojalitet og trivsel	85
5.3.1	Omtalen av eget arbeid	85
5.3.2	Lojalitet	88

5.3.3	Trivsel.....	92
5.3.4	Oppsummering.....	93
6	Profesjonalitet som ressurs.....	95
6.1	Profesjonalitetsdiskurs.....	95
6.1.1	Fagkompetanse er nøkkelen.....	98
6.1.2	Etikk, moral og personlig engasjement.....	100
6.1.3	Profesjonalitet som verdighetsstrategi.....	101
6.1.4	Profesjonalitet som mangfoldig ressurs.....	102
6.2	Maskulinitet og pleieyrker – profesjonalitet som buffer?.....	103
6.2.1	Kjønn, klasse og etnisitet.....	104
6.2.2	Maskulinitet og arbeid.....	106
7	Sammenfatning og drøfting.....	109
7.1	Sammenfatning.....	109
7.2	Drøfting.....	111
7.2.1	Kjønnes orden.....	111
7.2.2	Assimilering – ikke markering.....	114
7.2.3	Heroisering av menn.....	115
7.2.4	Essensialisering av kvinner.....	117
7.2.5	Hvorfor så ulike funn?.....	119
7.2.6	Profesjonalitet – et felles funn.....	122
7.2.7	Generaliseringsmuligheter.....	125
7.2.8	Fordeler med et 'fremmed' materiale.....	126
7.3	Tanker til videre arbeid.....	126
7.3.1	Å balansere to budskap.....	127
7.3.2	Etnisitet og annengjøring.....	128
7.3.3	Forhandlinger.....	129
	Litteratur.....	131

1 Innledning

Denne oppgaven kopler min nysgjerrighet og bakgrunn i kjønnsstudier og språklig kommunikasjon med et uttalt behov i samfunnet for mer kunnskap om relasjoner mellom maskulinitet og omsorgsykker. Den anvendte språkvitenskapen er en problemorientert vitenskap, som produserer kunnskap med sikte på forståelse og løsningsorientering rundt et gitt problem i verden (Andenæs, 1989:214). Fenomenet jeg undersøker er en gruppe menn som har utdannet seg til hjelpepleiere og som arbeider i eldreomsorgen, og problemet som vekket interessen min er at det er så få av dem på landsbasis. I et rettferdighetsperspektiv er det minst tre gode grunner til å forske med sikte på å øke menns deltakelse i omsorgsykker. For det første er det et samfunnsmessig mål at virksomheter ikke skal ha kjønnete merkelapper som i dette tilfellet kan hindre mange menn i å praktisere et yrke de kan ha glede av (Søndergaard, 1996:206). For det andre er det ønskelig å kunne tilby mannlige og kvinnelige sykehjemsbeboere et bredere pleietilbud for slik å ivareta deres valgmuligheter (Svare, 2009:12). For det tredje er dette en sektor under økende press og betydelig behov for mer arbeidskraft. I et slikt perspektiv er det både smart og nødvendig at man rekrutterer bredere fra samfunnet, og at ikke kvinner alene forventes å møte behovene (Svare, 2009:12).

Materialet for oppgaven er intervjuer med seks mannlige hjelpepleiere ved flere norske sykehjemsavdelinger. Det er samlet inn under et større prosjekt støttet av kjønnsforskningsprogrammet til Norges forskningsråd. Prosjektet heter *Likestilling – en grense mellom 'oss' og 'dem'?*, og består av to delprosjekter. Berit Gullikstad, postdok.stipendiat ved Institutt for tverrfaglige kulturstudier ved NTNU, leder delprosjektet *Når likestilling blir ulikhet. Kjønn, etnisitet og heteroseksualitet i arbeidslivet*. Ellen Andenæs er førsteamanuensis ved Institutt for språk og kommunikasjonsstudier ved NTNU, og leder delprosjektet *Snakk om kjønn og etnisitet: en analyse av samtaler i arbeidslivet*. Hun er i tillegg veileder for denne masteroppgaven.

1.1 Aktualitet

I Dagbladets nettutgave kunne man 16.08.09 lese at *Fire av ti jenter må velge omsorgsykker* (Dagbladet, 16.08.09). Forsker Runar Bakken påpekte i denne artikkelen at dersom man skal opprettholde dagens kjønnsmessige sammensetning av ansatte ved sykehjem også i fremtiden, må 4 av 10 jenter i alle kommende kull i Norge velge omsorgsutdanninger. Når

rekrutteringstallene for kvinnelige pleiere samtidig er på vikende front, spår Bakken med andre ord sammenbrudd i rekrutteringen til HelseNorge dersom det ikke tenkes nytt i forhold til hvordan institusjonene skal bemannes fremover (Bakken, 2009:19-20). En tradisjonelt kvinnedominert sektor trenger nå flere menn for å gå rundt, og forskningsminister Tora Aasland (SV) erklærte i Dagsavisen at det må satses ytterligere på å rekruttere hjelpepleiere blant innvandrere (Dagsavisen, 05.12.08).

1.2 Tidligere forskning

Det er i den senere tid blitt gjort en del forskning på menn i tradisjonelle kvinneyrker, og omsorgsyrkene har i den forbindelse fått mye oppmerksomhet. De to studiene jeg skal konsentrere meg om er en masteroppgave i sosiologi fra 2006 og en bok fra 2009. Ragnhild Røthing publiserte i 2006 sin masteroppgave *Mann i kvinneland*, der hun undersøkte kjønnsforming blant mannlige førskolelærere og sykepleiere, altså hvordan de *fortolker kjønn i relasjon til sin arbeidskontekst* (Røthing, 2006:5). Helge Svare er seniorforsker på Arbeidsforskningsinstituttet, og utga i 2009 *Menn i pleie og omsorg - brødre i hvitt*. Boken er resultatet av studier på tre områder: Som bakgrunn har Svare både undersøkt ungdommers holdninger til omsorgsyrkene og intervjuet mannlige sykepleierstudenter om valget deres. Hoveddelen av studien er et prøveprosjekt der et helt nytt sykehjem ved oppstart tilstrebet en høy andel mannlige ansatte på somatisk avdeling. Målet var å undersøke hva en bedret kjønnsbalanse kan gjøre med miljøet og trivselen på sykehjem (Svare, 2009:13). Jeg kommer til å trekke inn en del av Svare og Røthings funn underveis i analysene, og i den endelige drøftingen min vil jeg forsøke å trekke flere linjer mellom oss, og begrunne hvorfor vi har gjort tildels motstridende funn.

Jeg forholder meg her til nyere forskning fra Norge, det vil si nye og norske empirier. Jeg bruker ikke internasjonal forskning på området fordi eldreomsorgen, arbeidsmarkedet og utformingen av kjønn har store lokale variasjoner, og derfor er det først og fremst i lys av norske forhold det er interessant å se undersøkelsen min.

1.3 Problemstilling

1) Jeg har ønsket å undersøke hvordan seks menn fremstiller seg selv, yrket og arbeidsplassen. 2) Gjennom disse fortellingene har jeg villet se nærmere på hvordan kjønnete

forståelser inngår i hverdagen til menn som har valgt omsorgsykker. Menneses eget perspektiv ser jeg som grunnleggende for videre arbeid med rekruttering, både til omsorgsutdanningene og til de spesifikke institusjonene innenfor sektoren. Det er viktig å påpeke at jeg bare har tilgang til menneskes fremstilling av forholdene, og ikke til hvordan det 'egentlig er' på sykehjemmet, eller til hvordan mennene faktisk tenker og føler. Et språkmateriale som mitt kan derfor ikke gi noen absolutte svar, fordi språk bare er representasjoner av 'virkeligheten', og ikke direkte gjengivelser av den. Det er likevel påfallende at seks forskjellige menn ved flere ulike sykehjem har så like fortellinger og perspektiver. Dette vil jeg diskutere både i analysene og drøftingen min.

3) Intervjumaterialet mitt er en samling språklige representasjoner, gitt i tid og rom under visse forutsetninger og betingelser. Ved å redegjøre for denne intervjukonteksten, det jeg i oppgaven vil kalle *rammer*, så kan jeg likevel uttale meg om påfallende trekk ved materialet og bedre forstå hvorfor mennene svarer som de gjør. Derfor er det tredje og siste spørsmålet i problemstillingen knyttet til en slik nysgjerrighet for selve samtalene jeg jobber med; hvordan de er aktive og prosessuelle medier for menneskes fortellinger.

Til materialet mitt har jeg stilt spørsmålene:

- 1) **Hva og hvordan forteller mennene om arbeidshverdagen sin?**
- 2) **Hvilke forståelser av kjønn er virksomme i snakket deres?**
- 3) **På hvilke måter bidrar samtalens rammer til å forme fortellingene?**

Materialet mitt er svært komplekst og går i mange retninger. Mennene blir sjelden stilt de samme spørsmålene, og får i stor grad fortelle om hva de selv vil. Det har derfor ikke vært formålstjenlig å snevre problemstillingen til bare å dreie seg om kjønn, fordi den da ville utelukket for mye av materialet. Med den nåværende spørsmålsstillingen kan jeg vise mange ulike fortellinger, som ikke umiddelbart er fortellinger om kjønn, men som i sum kan gi et bilde av hvordan forståelser av kjønn inngår eller ikke inngår i presentasjoner av arbeidshverdagen. Samtidig er det verdifullt med mer helhetlig kunnskap om menn i omsorgsykker, som ikke utelukker påvirkningsfaktorer som klasse og etnisitet.

1.4 Formålet med studien

Å bidra parallelt til å belyse 'problemet i verden' og til eget fagfelt er den anvendte forskers oppgave (Andenæs, 1989:214). Masteroppgaven min er først og fremst et kvalitativt bidrag til

forståelse av mannlige omsorgsytere på sykehjem. Hva fremhever de ved seg selv og yrket? Hvordan kan dette være nyttig i et bredere rekrutteringsperspektiv? Det er gjort lite forskning på området, og resultatet kan være at den lille kunnskapen som finnes generaliseres og gjøres til en entydig fortelling om menn og eldreomsorg. Det er derfor viktig at flere empirier blir undersøkt, og får gitt sine bidrag til en mer kompleks forståelse av forholdene i sektoren. Samtidig er kunnskapen jeg nå skal presentere produsert ved hjelp av metoder som åpner språket for analyser av mer enn ordrett meningsinnhold. Slik bidrar oppgaven også med en empirisk studie og teoretisk og metodisk refleksjon innenfor fagfeltet anvendt språkvitenskap.

1.5 Oppgavens struktur

Denne oppgaven er delt inn i syv kapitler. Innledningskapittelet gir leseren en kort innføring i prosjektet sammen med nødvendig bakgrunnskunnskap. Det påfølgende kapittelet tar for seg de viktigste teoretiske forståelsene og begrepene som danner grunnlaget for analysene. Deretter følger en presentasjon av materialet mitt sammen med en redegjørelse for metodiske valg. De tre neste kapitlene utgjør analysedelen i oppgaven. I det første analysekapittelet konsentrerer jeg meg om mikroanalysene og det metodiske håndverket, i det midterste kapittelet viser jeg mer av innholdet og trekker større linjer, og i det siste kapittelet samler jeg trådene og presenterer hovedfunnene mine. Til slutt oppsummerer og drøfter jeg funnene og deres implikasjoner.

2 Teori

I dette kapittelet viser jeg hvilke hovedteorier jeg støtter meg på i oppgaven min, altså hvilke perspektiver jeg har brukt for å skape mening i materialet mitt. Det første jeg vil redegjøre for er hvilken forståelse av mening jeg anvender i oppgaven, og implikasjonene dette har for kjønn, språk og diskurs. Jeg vil i den forbindelse argumentere for at kjønn best analyseres med et samtidig blikk for det helhetlige sosiale landskapet. Deretter vil jeg presentere Dorthe Marie Søndergaards poststrukturalistiske kjønnsteori, for å argumentere for det lokale, foranderlige og praksisnære ved kjønn. Med R.W. Connells maskulinitetsteori ønsker jeg å vise hvordan mannlige hjelpepleiere i eldreomsorgen mangler maskulin legitimitet for arbeidet sitt. Ved bruk av Bronwyn Davies og Rom Harrés teori om storylines og posisjoner får jeg muligheten til å presentere informantene mine i en svært fortettet form. Til slutt vil jeg med utgangspunkt i Erving Goffman ta for meg de samtaleteoretiske begrepene jeg anvender metodisk for å tolke materialet, og kunne foreta kontekstsensitive analyser.

2.1 Mening som sosial konstruksjon

Oppgaven min baserer seg på en sosialkonstruksjonistisk forståelse av mening, og derav et sosialkonstruksjonistisk syn på sammenhengen mellom kjønn og språk (Berger & Luckmann, 1966). Mening er innenfor denne retningen forstått som et sosialt produkt, som produseres i samhandling mellom mennesker. Meningsskaping foregår ikke i vakuum, men i samspill med omgivelsene, både historiske, kulturelle og fysiske sådanne.

Den måde verden forstås på, udgør altså et socialt produkt. Den udgør en mulig repræsentation af virkeligheden, netop ikke en kopi eller en gentagelse af den. Forståelsen er et produkt af historisk og kulturelt specifikke udvekslinger mellem mennesker [...] (Søndergaard, 1996:36)

Vi forstår verden ut fra vårt eget perspektiv, og meningen som skaper orden i våre liv virker selvsagt og naturlig for oss (Søndergaard, 2000:52). Samtidig er den altså i stadig forandring, fordi mening både er påvirket av og påvirkende på kultur og samfunn i en evig runddans (Søndergaard, 1996:31, 36).

En stor ressurs i denne dynamikken er språk, som eksplisitt deler virkeligheten inn i kategorier, og tillegger dem mening (Søndergaard, 1996:35). Poststrukturalistisk teori, som jeg går nærmere inn på senere i dette kapittelet, understreker at mening er et lokalt fenomen;

sjelden den samme over lengre tid, over store geografiske områder, eller engang på tvers av klasse, kjønn eller alder innenfor den samme lille gruppen.

2.2 Språk og diskurs

Gjennom å beskrive mennesket og virkeligheten definerer språk mulighetene mennesket har til å oppfatte seg selv og sine omgivelser. Ulike virkelighetsforståelser og menneskeforståelser kan beskrives som det vi kaller diskurser; meningssammenhenger og konstruksjoner som er våre ressurser når vi tenker og snakker.

Discourse constructs, defines and produces the objects of knowledge in an intelligible way while excluding other forms of reasoning as unintelligible. It structures which meanings can and cannot be deployed under determinate circumstances by speaking objects (Barker, 2004:55).

Diskurs er ikke bare noe mennesker bruker, men også noe vi skaper. Dette gjør vi for eksempel ved å ta i bruk ressursene på nye måter og områder slik at de får ny mening, ved å kritisere, debattere og reflektere rundt ulike temaer, eller ved å handle på måter som bekrefter eller utfordrer gjeldende moral, kunnen og viten (Andenæs, 2005:24). Slik bidrar individene til å *forhandle* om innholdet i diskursene de som samfunnsdeltakere forholder seg til. Hva er en god mor? Hva er mannlighet? Hvordan praktisere likestilling? Forhandlingsprosessen er imidlertid en kollektiv, kontinuerlig og relativt langsom bevegelse som vanskelig lar seg fange i noe annet enn forenklete stillbilder (Søndergaard, 1996).

På samme måte som mening er virkelighetskonstituert og virkelighetskonstituerende, sier man at *sproget både reflekterer og skaber den sociale virkelighed* (Järvinen, 2005:39).¹ Dette sosialkonstruksjonistiske synet på språk gir tilgang til å se virkeligheten som diskursivt skapt og (langsomt) foranderlig, og lar meg dekonstruere noen av elementene den består av. Kjønn er et slikt element, anerkjent som en stor og viktig meningsskaper og virkelighetsinndeler (Connell, 1995:76). Vi kommuniserer gjennom og om kjønnete kropp, og skaper forståelser av kropp, egenskaper, tenke- og handlemåter som kjønnete.

For å forstå forandringer og variasjoner i hva det kan bety å være kvinne [og mann], er det nyttig å studere kjønn som et betydningsinnhold som er gjenstand for løpende forhandlinger i sosialt samspill. [...] Alle må [...]

¹ Siden jeg benytter meg av kursiv for å markere sitater, blir kursiverte ord i originalteksten gjengitt med understrekinger. (Å gjengi kursiv med normaltekst er det vanligste, men siden jeg ikke uthever sitatens start og slutt med annet enn kursiv blir denne standarden noen ganger utydeliggjørende)

på et eller annet vis delta i slike forhandlinger om hva det betyr for dem selv og for andre at de er kvinne og mann (Haavind, 1993:17-18).²

Å være kjønnet kropp er dermed verken passivt eller statisk, men en aktivt handlende og forhandlende prosess. Candace West og Don H. Zimmerman formulerte i 1987 teorien om at mennesker *gjør* seg selv på måter som er sosialt gjenkjennelige som maskuline eller feminine, slik at de skaper kjønnsorden der det kunne regjert kaos (West & Zimmerman, 1987). Dette som en motsetning til oppfatningen om at mennesket *er* det kjønnet det har, og at det handler så og si i kraft av å ha noen kromosomer fremfor andre. West og Zimmermans perspektiv har i stor grad bidratt til den konstruksjonistiske vendingen i akademiske forståelser av kjønn.

Kjønn er en posisjon vi alltid taler fra i kraft av å være kjønnet kropp, og enhver handling eller ytring kan forstås som innlegg i hvordan kvinner og menn er eller bør være, hva det er legitimt å si når, hvor formell en gitt relasjon er og så videre. Alt dette foregår samtidig med at det snakkes om hva det er til middag idag. Dette er mulig fordi en samtale har flere kommunikative nivåer; både den konkrete kommunikative virksomheten, og hvordan aktørene forholder seg til hverandre og omgivelsene. Dette er en grunnleggende forståelse innenfor de samtaleanalytiske retningene Conversation Analysis og Interaksjonell sosiolingvistikk som jeg presenterer senere i dette kapitlet. Perspektivet på samtale som sosialt møte kommer jeg også tilbake til senere i kapitlet når jeg tar for meg ramme- og ansiktsteori.

2.3 Kjønn som organiserende prinsipp

Tidligere har jeg kalt kjønn en stor meningsskaper og virkelighetsinndeler i vår tid. Sagt med litt andre ord er kjønn et sosialt organiserende prinsipp som skaper orden og sammenheng i samfunnet. Kvinner og menn tenkes å ha ulike og ulikt verdsatte egenskaper, og på bakgrunn av disse tildeles kvinner og menn ulike forpliktelser i forskjellige virksomheter og deler av samfunnsrommet (Søndergaard, 1996:192). Etnisitet og klasse er to andre slike prinsipper som fordeler makt og lager skiller og systemer i et potensielt fritt kaos. Deres respektive innhold henger nøye sammen med hverandres og kjønnets betydning, som sitatet under peker på.

² Mine utelatelser og tilføyelser i klammene.

To understand gender, then, we must constantly go beyond gender. The same applies in reverse. We cannot understand class, race or global inequality without constantly moving towards gender. Gender relations are a major component of social structure as a whole, and gender politics are among the main determinants of our collective fate (Connell, 1995:76).

Kjønn fungerer altså i samspill med andre store meningsskapere, som etnisitet, alder og klasse. Det er historiske maktrelasjoner mellom disse komponentene, som hele tiden brytes mot hverandre og danner nye maktstrukturer og relasjoner. I sitatet under poengterer Deborah Cameron at når én kategori vies mye oppmerksomhet og tiltenkes brorparten av makten blant kategoriene, resulterer det i at andre perspektiver og et mer helhetlig bilde unnslipper. Mye av kompleksiteten forsvinner altså dersom man bare tar for seg én kategori av gangen.

The point that power is not monolithic (...) has also been echoed by many other contemporary theorists (large numbers of feminists, for example). More and more, such theorists are insisting that there are many simultaneous dimensions of power – for instance class, race, ethnicity, gender, generation, sexuality, subculture – and that theories which privilege one dimension (most commonly, class) as the “ultimate” source of power are inadequate to capture the complexities of social relations (Cameron et al, 1992:19).

2.4 Kompleksitet og interseksjonalitet

Et perspektiv som forsøker å fange den komplekse sammenvevingen mellom de ulike komponentene kalles interseksjonalitet (Gullikstad, 2010:103). Det undersøker de ulike kryssningene, meningskampene og maktstrukturene vi som aktører deltar i og forholder oss til. Det er imidlertid en svært krevende og omdiskutert tilnærming. Interseksjonelle analyser er ikke fritatt fra de metodiske valg, utvalg og innsnevringene som all forskning foregår gjennom: Tvert imot er disse hensynene mangedoblet, og hvordan et slikt perspektiv skal utnyttes rent metodisk er det stor uenighet om. Berit Gullikstad har gjort en interseksjonell analyse innenfor det samme prosjektet som denne oppgaven inngår i. Om interseksjonalitet sier hun at *det ses primært som et sensitiverende eller inspirerende begrep som kan hjelpe oss å rette blikket mot komplekse prosesser som virker til å ordne og de/stabilisere fenomener og praksiser, og hvor forståelser av kjønn, etnisitet/’rase’, klasse og/eller seksualitet bidrar.* (Gullikstad, 2010:103). Jeg har ikke ambisjoner om å foreta en interseksjonell analyse, men er like fullt inspirert av tenkemåten og bevisst på at blikket mitt ikke skal rettes for snevert mot kjønn alene. Problemstillingen jeg undersøker er primært forankret i kjønn, men jeg ser at etnisitet og klasse er elementer jeg må forholde meg til for å kunne forstå dynamikken og hva

som er i spill. Mennene er ikke bare menn i et kvinneyrke, men en etnisk mangfoldig gruppe ansatt i et tradisjonelt arbeiderklasseyrke.

2.5 Poststrukturalisme – essensialisering og dikotomisering

Poststrukturalismen er en sosialkonstruksjonistisk retning som er mye brukt og utviklet i forbindelse med kjønnsforskning (Bondevik&Rustad, 2006:51). Den postulerer at mennesket gjennom sin bruk av symboler (for eksempel språk) også definerer seg selv, altså at mennesker *gjør* seg selv og hverandre, i motsetning til å være 'født sånn eller slik'. Å dekonstruere det tilsynelatende logiske og selvfølgelige ved våre praksiser er å åpne for ny forståelse og muligheter for endring (Bondevik & Rustad, 2006:53).

To svært sentrale begreper innenfor det poststrukturalistiske prosjekt er essensialisering og dikotomisering. Disse betegner former for meningsdanning som anses som destruktive for individers handlingsrom og samfunnets fordeling av makt, og forskningens oppgave er å forstå og synliggjøre disse mekanismene med sikte på å motvirke dem (Haavind, 1993:16).

Essensialisme er tanken om at noe ved mennesket, for eksempel vår kjønnede oppførsel, uttrykker en essens eller kjerne i oss. For eksempel vil kvinners praksis med å sminke seg i vår kultur ses som et uttrykk for deres iboende femininitet og 'pyntetrang'. Essensialisering er dermed praksisen med å kategorisere menneskelige handlinger som uttrykk for aktørens innerste vesen (Haavind, 1993:16,21). Samtidig underkommuniseres forskjeller innad i aktørkategoriene, og de essensialiserte praksisene blir koblet til alle medlemmer av en gitt kategori (Korsnes, Andersen & Brante, 1997:70). I mitt materiale er 'ufaglærte' og 'utlendinger' utsatt for essensialisering, og i mange tilfeller medfører det et stort ekstraarbeid for dem å skulle motbevise de gruppebaserte fordommene de møtes med. Dette kommer jeg tilbake til i analysene, spesielt under kapittel 5.2.

I forlengelsen av essensialismens naturliggjøring av sosialt liv, er dikotomisering tanken om at slike iboende essenser opptrer i motsetningspar. Siden kvinner tenkes å ha medfødt pyntetrang og lyst til å sminke seg, ville det vært umandig om en mann hadde et ønske om å gjøre det samme. Dikotomisering er altså praksisen med å skape eller opprettholde forståelsen av kategorier som naturgitte motsetninger til hverandre (Bondevik & Rustad, 2006:54). Relevante eksempler her er dikotomiene kvinne ≠ mann, svart ≠ hvit, norsk ≠ 'utlending'.

Hver kategori har svært mye diskurs knyttet til seg; forståelser av hvordan de er og ikke er, hvilke egenskaper de besitter og ikke. Det er også et hierarkisk forhold innad i hvert par, der den ene delen av dikotomien er underordnet den andre i verdi (Bondevik & Rustad, 2006:54). Samtidig forutsetter kategoriene hverandre: Uten femininitet kan ikke maskulinitet gjenkjennes eller avgrenses, og omvendt (Haavind, 1993:15).

Kraften i kjønn som sosialt ordnende prinsipp er at den trekker opp grenser som menn og kvinner ikke uten videre kan krysse (Haavind, 1993:19). Det poststrukturalistiske prosjekt kan oppsummeres som en motvekt mot essensialisme og dikotomisering, da det åpner for forståelser av mening, sosiale kategorier og deres relasjoner som aktiv, flytende og foranderlig materie. Poststrukturalismen tar avstand fra oppfatningen om at noe ved mennesket og ved verden er absolutt og definert en gang for alle, og åpner dermed for store forandringer i det sosiale landskapet (Barker, 2004:161).

2.6 Tegnet på kroppen og kjønnets andre komponenter

Dorte Marie Søndergaard er sosialpsykolog og poststrukturalistisk kjønnsforsker. Hennes doktoravhandling heter *Tegnet på kroppen*, og handler om hvordan unge danske akademikere skaper, innretter og forstår kjønn i sine liv (Søndergaard, 1996). Hun viser hvordan kjønn ikke kan forstås som to stabile og avgrensede kategorier, men som sett av praksiser som til sammen konnoterer enten feminint eller maskulint. Hvordan vi bærer oss, snakker og handler - hva vi *gjør* - skal stemme med tegnet vi har på kroppen, altså om vi går under manns- eller kvinnenavn, og har manns- eller kvinnekropp.

Enhver praksis har ifølge Søndergaard to komponenter, som kan konnotere feminint, maskulint eller 'nøytralt'; altså som umarkert og passende for begge kjønn (Søndergaard, 1996:25). Disse komponentene er henholdsvis *virksomheten* i seg selv, og *ferdighetene* man utfører den med (Søndergaard, 1996:204). Enklere sagt har både *hva* og *hvordan* innvirkning på vår oppfatning av en gitt praksis. Analysene til Søndergaard fastslår at informantene kan utøve de mest utypiske praksiser for sitt kjønn, så lenge overvekten av interesser (virksomheter) og posisjoner (ferdigheter) er i tråd med kjønnskonvensjoner (Søndergaard, 1996). Sagt på en annen måte må regnestykket stemme under streken: Man kan blande ulike konsepter og tøye strikken i mange retninger, så lenge man totalt sett er gjenkjennelig som

tilhørende 'sitt' kjønn. En mann som strikker babyklær, kan for eksempel veie opp ved å kjøre motorsykkel på en hasardiøs og oppvisende måte.

2.6.1 Situert kunnskap

Kjønn er som tidligere nevnt lokal og flytende mening som sjelden vil være den samme over tid, stor geografisk utstrekning eller i ulike sjikt av samfunnet. I tillegg fungerer kjønn i samspill med andre sosiale ordensprinsipp som klasse og etnisitet, og disse har igjen *sine* lokale variasjoner. Det er derfor viktig å poengtere at kunnskapen Søndergaard produserte er situert i et bestemt miljø, nemlig blant unge akademikere i København tidlig på nittitallet. Materialets særegenheter er dermed ikke forståelige uten, eller separerbare fra, aspekter som (middel)klasse, hvithet og (ung) alder, forankret i tid og rom. Om generaliserbarheten av sitt prosjekt, sier Søndergaard at man ikke må lese funnene for bokstavelig. Selv fant hun syv kjønnskonstruerende komponenter, og overraskende måter å kombinere dem på. Andre vil kanskje komme frem til færre/flere/andre komponenter og kombinasjonsmåter. Det overførbare fra prosjektet er forståelsen av kjønn som sett av praksiser fordelt på virksomhetsfelter i stadig utvikling. Det flytende, foranderlige og forhandlede ved kjønn er altså i fokus innenfor denne poststrukturalistiske teorien.

2.6.2 Postmoderne kvinner og menn

Søndergaard påpeker at informantene hennes *forventes* å bevege seg utenfor de trygge rammene av eget kjønns tradisjonelle praksisfelt. De kjønnete handlingsrommene er blitt stadig åpnere, slik at flere posisjoner er legitime for begge kjønn: Kvinner skal ha 'bein i nesa' og 'baller', mens menn skal være 'mykere, og samtidig ikke *for* 'myke'. Balansen mellom det myke og det harde er det postmoderne kjønn, og Søndergaard kommenterer om mannsidealet i materialet sitt at *Man skal ikke være en vatpik, men man skal heller ikke være en gammeldags macho-mand* (Søndergaard, 2006:176). På *hvilke måter* menn skal være myke og kvinner skal være harde forhandles det om lokalt, og tolkningene av ulike praksiser vil variere. I forhold til denne oppgavens tema vil for eksempel lokale perspektiver kunne gjøre at enkelte tolker menns valg om å bli hjelpepleiere som en modig og selvstendig avgjørelse, altså som maskulint verdig, mens andre vil se det som et uttrykk for feminine interesser og manglende ambisjoner, altså som maskulint uverdige.

Noen komponenter i kjønnsidentiteten veier tyngre enn andre, ifølge Søndergaard, og dette er et viktig poeng når det gjelder å få det til å 'stemme under streken'. Seksuell orientering er en slik komponent, yrkesvalg likeså. Innenfor hver komponent har utførelsen av praksisen mye å si for den totale 'vekten' av komponenten. Det er formildende, i betydningen ikke fullt så demaskuliniserende, innenfor komponenten 'homofil' om man har den maskuline *tagende* posisjon i det seksuelle møte (Søndergaard, 1996:133, 203). Søndergaard innvender med samme logikk at om man velger utradisjonelt med hensyn til yrke, så er det likevel kjønnete forventninger til utførelsen av virksomheten, ut fra en forståelse av kjønn som ferdighetsbestemmende. Menn kan nok bli sykepleiere, skriver hun, *men de må nok hellere bli ledende sykeplejersker og tillidsrepresentanter eller lade sig ansætte på barske og krevende avdelinger* (Søndergaard, 1996:204). Hvordan mine informanter har orientert seg i forhold til de 'harde' virksomhetene på sykehjem forteller jeg om i under *Kateksis* i dette kapitlet.

I en fotnote nevner Søndergaard en svensk rapport der mannlige omsorgsarbeidere forteller om kjønnskonsvensjonelle ferdighetsforventninger de både kjenner på selv og møter fra andre, dette til tross for at arbeidsoppgavene er de samme for dem som for kvinnene (Søndergaard, 1996:210). Undersøkelsen heter *Manliga 'brytare'*, og er fra 1985 (Arbetsmarknadsdepartementet, 1985). Det er ikke gitt at mennene i materialet mitt, som bryter med konsvensjonene 25 år senere, møter de samme forventningene. Samtidig er det tydelig at seige strukturer er i spill når pleieyrket fortsatt anses som maskulint konsvensjonsbrudd etter så lang tid.

2.7 Kollektive forhandlingsbestrebelse – heroisering av det mannlige

Det konnoterer feminint å være hjelpepleier i norsk eldreomsorg idag, men i tråd med Søndergaards teori vil utførelsen av yrket, den såkalte ferdighetskomponenten, likevel kunne konnotere maskulint, og i noen grad 'kompensere' for yrkets feminine konnotasjoner. Teorien postulerer at det vil være en viktig del av mennenes kjønnsidentitetsprosjekt å utligne den feminine komponenten på et eller annet vis, og selv om det er sannsynlig, er det ikke på forhånd gitt at balanseringen vil foregå innenfor samme komponent.

I 'det likestilte Norden' er det et veldig fokus på å viske ut ulike praksisers kjønnete merkelapper. Verken yrker, huslige sysler eller barneoppdragelse skal konnotere mannlig eller

kvinnelig i et likestilt samfunn; alle skal kunne delta likt i samtlige praksiser. Søndergaard sa det slik allerede for 14 år siden: *Den type kollektive forhandlingsbestrebelsler, som virksomhedskomponenten har været utsat for, finder vi knapt igen i forhold til nogen af de andre komponenter* (Søndergaard, 1996:206). Samtidig er det et fokus på at menn og kvinner utfører samme oppgave ulikt, altså at ferdighetskomponenten er kjønnnet. For eksempel i forhold til barneoppdragelse er menn blitt invitert til større deltakelse med begrunnelse i at deres omsorg tilfører barnet noe eget som ikke mor kan gi. Dette diskursive arbeidet gir gjenklang i intervjuer med *Nye fedre i likestilte familier* (1996) og deres partnere, der *Det er en klar tendens til at mor i likestillingens navn gir maskulin omsorg høyere status enn sin egen morspraksis* (Brandth & Kvande, 1996:169). Denne typen heroisering av menns omsorg har også fått fotfeste i barnehagearbeid. Det maskuline bidraget knyttes i stor grad til aktivisering av barna, og til en forestilling om at mennene lar dem komme seg mer ut i skog og mark (Brandth & Kvande, 1996:167). Norsk barnekultur er sterkt knyttet til friluftsliv, og *et levesett med friske rødkinnete barn, frisk luft og fysisk lek har fremdeles status som noe av det mest sunne som er* (Brandt & Kvande, 1996:167). Blant annet gjennom slike koblinger får menn en særstilling i omsorgen. Gjennom friluftsliv forvalter de dessuten ikke bare maskuline verdier, men også etnisk norske verdier, slik at særstillingen i stor grad knyttes til 'den etnisk norske mannen'.

Ellen Andenæs sier at maskulinitet i møte med omsorgsutøvelse får et dilemma, fordi omsorg er kvinnelig konnotert, og menn nettopp ikke skal være kvinner og engasjere seg i kvinnelige praksiser (Andenæs, 1998:36). Hun ser for seg tre mulige utfall. Mennene kan yte motstand mot arbeidet, noe som ikke gir mening i et selvvalgt yrke som hjelpepleie, men som kan gjøres i forhold til for eksempel pappapermisjon. En annen mulig løsning er at en alternativ maskulinitet vokser frem, og den tredje varianten er en redefineringspraksis så de passer inn i det rådende maskulinitetsidealet (Andenæs, 1998:36). Andenæs undersøkte barneomsorgsbøker, og så hva et økende krav om å engasjere seg i barna har gjort med farskaps- og mannsidealene. Hun fant at omsorg for barn presenteres som en ultimat manndomsprøve og unik kilde til maskulin selvrealisering, altså var det den tredje løsningen om redefineringspraksis hun fant (Andenæs, 1998:44). Eldreomsorg er foreløpig ikke definert som en manndomsprøve. Flere av mennene i materialet snakker imidlertid om gleden ved å kunne være noe for andre, og få brukt andre evner enn i mer maskulint konnoterte arbeiderklasseyrker. De fremholder med andre ord en form for selvrealisering gjennom overskridelse av eget kjønns tradisjonelle virksomhetsfelt.

2.8 Connells maskulinitetsteori

Den australske maskulinitetsforskeren R.W. Connell har en temmelig parallell modell til Søndergaards for hvordan maskulinitet formes og utvikles. Han avviser ideen om noen kjernemaskulinitet i alle menn, og sier, som Søndergaard, at det er praksisene, de reelle handlingene, som skaper identitet, og da også kjønnsidentitet (Connell, 1995).

Maskulinitet er ifølge Connell en konfigurasjon av praksiser, en sammenvevning eller 'totalsum' av ens ulike handle- og reaksjonsmønstre, ens måte å være i verden på, å bære seg, kle seg og forholde seg på. På samme måte som han avviser noen kjerne, avviser han at man kan snakke om én enkelt maskulinitet som alle menn tar del i og 'gjør'. Ideen om det kjernemaskuline erstattes med bildet av *flere* maskuliniteter som inngående i et hierarki, der det utkjempes en kamp om hvilke praksiser og 'værender' som er de høyest ansette og dermed de normerende standarder menn forventes å leve opp til og delta i opprettholdelsen av (Connell, 1995). Den maskuliniteten som til enhver tid har definisjonsmakten besitter den hegemoniske posisjonen.

Noen maskulinitetsformer nyter godt av det maskulines overordnede posisjon i kjønnshierarkiet uten at de selv verken er aktive i opprettholdelse eller undergraving av denne makten; de er med andre ord en type passive profitører. Connell kaller dem *complicit masculinities*, som jeg vil oversette til *allierte* maskuliniteter (Connell, 1995:114). Menn som aktivt velger bort eller vanærer det privilegerte handlingsrommet, gjør en *marginalisert* form for maskulinitet (Connell, 1995:80). Eksempler er homoseksuelle og kvinnemishandlere. Å 'tuke sin hustru' har ikke alltid vært en markert og definerende praksis som skilte 'gode' fra 'dårlige' menn, og i antikkens Hellas var unge mannlige elskere et statussymbol for eldre menn. Eksemplene går langt tilbake i tid, men er tydelige og kjente bilder på at hva som er normerende og hva som er marginalisert innenfor det maskuline handlingsrom er foranderlig og utsatt for forhandlinger. Å delta i feminint konnoterte praksiser, som pleie og omsorg, kan ses som en forhandlingsposisjon for hva maskulinitet kan romme.

2.8.1 Kateksis

Et viktig begrep hos Connell er kateksis. Det beskriver den ikke-rasjonaliserte emosjonelle koblingen som individer gjør til ulike praksiser, objekter og relasjoner, altså den form for lystbetont oppsøken som man ikke helt kan forklare, men som orienterer og trekker en i noen retninger fremfor andre, og er med på å forme en (Connell, 1995:74). Begrepet har mange likhetstrekk med Pierre Bourdieus teori om *smaak* som orienteringsapparat i det sosiale landskapet (Scheuer, 1997:226, Bourdieu, 1977).

Statistisk sett orienterer menns kateksis dem mot kunnskap, praksiser og yrker som er forbundet med høy status og maskulin verdighet. Samtidig er effekten av mange nok menn i en sektor, at dens status og kobling som maskulint virksomhetsfelt vil styrkes (Søndergaard, 1996:194). Mennene i mitt materiale har ikke valgt yrke ut fra den kateksis Connell snakker om. Den ville orientert dem mot et maskulint virksomhetsfelt, og da gjerne et med høy posisjon i samfunnet. Innenfor virksomheten sin har de i noen grad vist den type 'klatrevilje' som Søndergaard sier er forventet av mannlige pleiere (Søndergaard, 1996:204). Tre av seks har videreutdannet seg, resten vurderer det og har gjerne tillitsverv allerede. Ledende hjelpepleier og de ansvarlige for sårstell, miljø eller liknende, snakker mye om ansvaret og engasjementet innenfor sitt område, noe som stemmer med Søndergaards teori. Ingen av dem har imidlertid tatt steget over i administrasjon eller til høyere ansette avdelinger.

Connell hevder at det er gunstig å undersøke maskuliniteter der de utfordres, og maskulinitetsforsker David Morgan sier at maskuliniteten settes spesielt på prøve i to situasjoner, nemlig når menn blir arbeidsledige, og når de går inn i kvinnedominert arbeid (Morgan, 1992). I tillegg til arbeidets feminine konnotasjoner, er den lave lønna og statusen som ofte følger med 'kvinneyrkene' også umannliggjørende faktorer som kan hindre menn fra å få forsørgerrollen i familien og den høyeste posisjonen i parforholdet (Brandt & Kvande, 1996:165, Røthing, 2006:67). Hva fremhever mennene ved et arbeid som ikke er maskulint konnotert? Dette har blitt et viktig spørsmål i mitt arbeid.

Hanne Haavind sier at kjønns betydninger hviler på det overordnede prinsipp om atskillelse og hierarkisering (Haavind, 1993:19, Søndergaard, 1996:196). En flat struktur og lik deltakelse i praksiser, altså at menn og kvinner utfører samme oppgaver uten over- og underordning, er truende for kjønn som mening. Når kjønn er en av 'forskjellene som gjør en forskjell', hva skjer da dersom kategorien ikke lenger lager skarpe skiller og klare forskjeller?

I mitt materiale er det ingen formelle skillelinjer mellom kvinner og menn; alle ansatte forventes å gjøre jobben likt, etter profesjonelle retningslinjer. En overvekt av mennene ved de undersøkte sykehjemmene befinner seg i tillegg lavt i hierarkiet, slik at det heller ikke er noe hierarkisk skille mellom kjønnene. Ifølge Søndergaards teori burde man se en tydelig kompensasjon for denne utvanningen av mening, ved at mennene har en maskulin utøvelse av virksomheten (Søndergaard, 1996:198). Jeg kan bare uttale meg om hva mennene selv forteller om yrkesutøvelsen sin, og mine informanter sier at det ikke er noe spesielt ved deres måter å utføre pleie på. På dette punktet viker materialet mitt tydelig fra funn i liknende studier.

2.9 Storylines og posisjonering

For enkelt å kunne formidle til leseren det bildet man får av informantene ved å høre intervjuene, så vil jeg forsøke å oppsummere selvfremstillingen deres gjennom posisjoner de inntar i intervjuet, og posisjoner de inntar i fortellingene sine.

Som sosial aktør handler og taler man alltid fra en posisjon, det er med andre ord umulig å skulle si eller gjøre noe uten å samtidig ha et fotfeste i den virkeligheten man deltar i og påvirker (Harding, 1991:11). Hvilke posisjoner man inntar eller blir tildelt varierer, og et individ veksler mellom mange posisjoner (Davies & Harré, 1990:48). Hva slags fortellinger vi har med oss og hvilke perspektiver/posisjoner vi har erfart dem gjennom former vår forståelse og våre muligheter for å delta i nye fortellinger. Kjønn, klasse og etnisitet er posisjonierende prinsipper som gir oss posisjoner å tale og handle fra, men vi velger ikke alltid selv når de skal gjøres relevante og ikke (Scheuer, 1998:267). De er unektelig erfaringer og perspektiver som former oss og fortellingene vi inngår i, samtidig som de bidrar i våre tolkninger av andre aktører og deres posisjoner (Davies & Harré, 1990:52).

(...) who one is is always an open question, with a shifting answer depending upon the positions made available within one's own and others discursive practices and within those discursive practices, the stories through which we make sense of our own and other's lives. (Davies & Harré, 1990: 46)

Det er skrevet mye om aktørers posisjonering i det sosiale landskapet. Davies og Harré skriver om kulturelle fortellinger, såkalte storylines, som tilbyr visse posisjoner og vanskeliggjør tilgangen til andre. En storyline beskriver Søndergaard som *kondensatet af en naturaliseret og selvfølgelig kulturel fortælling, der oftest også anvendes som tolkningsramme for egne og*

andres handlinger og handlingssekvenser (Søndergaard, 2000:77). I *Tegnet på kroppen* bruker hun denne teorien til å vise at den heteroromantiske storylinen tilbyr et temmelig snevert og regulert handlingsrom for hvordan romantisk kjærlighet skal utspilles mellom kvinne og mann, der partene har faste posisjoner i en relasjon av relativ over- og underordning (Søndergaard, 1996:182, Davies & Harré, 1990:53). Når mann møter kvinne aktiveres med andre ord kunnskap fra filmer, eventyr og kulturens øvrige fortellinger om romantisk kjærlighet, og veileder hvordan de to kan posisjoneres i forhold til hverandre. Eksempelet er ikke spesielt relevant for temaet mitt, men jeg bruker det fordi jeg synes det understreker hvordan storylines er noe vi *gjør*: Sagt enkelt fungerer de som en slags oppskrift man realiserer og fortolker hendelser og historier gjennom.

Det er kun noen få av mine informanter som i intervjuet forteller hele fortellinger som de selv inngår i, altså har jeg lite materiale for å analysere frem storylines. Likevel tilbyr intervjuene brokker og biter av slike kulturelle fortellinger hvori mennene posisjoneres seg. Jeg synes det gir mening å vise disse posisjonene, fordi de underbygger det analytiske poenget mitt om at disse seks mennene er svært forskjellige, og forteller seg selv frem gjennom ulike perspektiver og historier. Posisjoner er ikke alltid like kjønnete som i for eksempel eventyr og heteroromantisk kjærlighet, men de er alltid *fortolkbare* i den ene eller andre retning. En av Søndergaards kvinnelige informanter fortalte at hun sjelden snakket om barna fordi det posisjonerte henne som kjedelig og triviell kvinne (Søndergaard, 1996:225). Mennene med barn fortalte imidlertid mye om sitt samvær med barna, og dette posisjonerte dem som moderne og likestilte menn (Søndergaard, 1996:233). Altså er kvinners og menns posisjon som 'forelder som forteller om barna' langt fra den samme, fordi de historiske betydningene av kjønnene deres gjøres relevant i tolkningen. Jann Scheuer skriver at en mann kan *føle sig relativt tryg ved at faderskabet og i det hele taget engagementet i familien [...] opfattes som en fin facet i hans personlighed [...]* (Scheuer, 1998:162). De posisjonene jeg analyserer frem i kapittel 4.3 har kanskje ved første øyekast noe maskulint over seg, men da er det viktig å spørre seg om man fortsatt ville tenkt slik dersom det var kvinner jeg betegnet som for eksempel 'beskytteren' og 'lederen'.

I samtale kan man ikke uten videre tildele andre posisjoner eller fritt innta de posisjonene man selv ønsker; begge deler er noe som må godkjennes eller avvises fortløpende av alle parter (Davies & Harré, 1990:58). Å forsøke å posisjonere seg 'over' noen kan for eksempel enten slås ned på eller tillates. Det er et viktig poeng at disse forhandlingene ikke trenger å være

bevisste fra aktørenes side, man at man uforvarende kan posisjoneres heldig eller uheldig i en gitt sammenheng.

I mitt materiale er det usannsynlig at forskerne går inn i harde forhandlinger med informantene om posisjoner disse får og ikke får innta. Om forskningsintervjuet sier Margaretha Järvinen at det er intervjuerens rolle å sikre at informanten *ikke blir utfordret alt for hårdt på sin selvframstilling* (Järvinen, 2005:30). Å skulle avbryte, kritisere eller utvise skepsis ovenfor informanter er nemlig risikofyllt, og tjener sjelden intervjuets formål. Etter hva jeg kan bedømme får informantene i disse seks intervjuene temmelig fri tilgang til ulike posisjoner, og kan fortelle frem seg selv gjennom disse, uten at forskerne stiller spørsmål ved posisjonenes troverdighet. Jeg kan ikke spekulere i om disse posisjonene samsvarer med måten mennene oppfatter seg selv og oppfattes av andre på, men det er rimelig å anta at fremstillingen stemmer overens med hvordan de *ønsker* å bli oppfattet der og da.

I en goffmansk optik kan intervjupersonernes fortællinger ses som forsøg på at forhandle en så fornuftig og (i den aktuelle kontekst) meningsgivende social identitet som muligt. Interviewpersoner kan altså ikke forventes at præsentere "et essentielt selv" (et meningsløst begreb i en interaktionistisk begrepsramme) – de kan snarere forventes at præsentere et "foretrukket selv", komponeret med udgangspunkt i "den mangfoldighed av selver", som et individt kan trække på i forskellige livssammenhenge (Riessman, 2002:701 i Järvinen, 2005:30)

Jeg vurderer altså intervjuet som temmelig fritt med hensyn til mennenes selvframstilling og tilgang til posisjoner, men det er samtidig viktig å påpeke at rammene for dette intervjuet var som alle andre rammer: mer eller mindre ekskluderende for visse posisjoner og inviterende til andre.³ Et intervju om informantenes yrke og arbeidssituasjon inviterer til å innta en profesjonell posisjon i fortellingene om sykehjemshverdagen, at dette er et av situasjonens 'foretrukne selv'. Å skulle fremstille seg selv som for eksempel inkompetent eller umotivert for yrket er ikke flatterende posisjoneringer i denne sammenhengen, og ville vært overraskende å finne. Det er likevel stor variasjon i hvordan mennene fremstiller seg selv. De er alle profesjonelle, men er også tydelige individer i intervjuene. Med et ønske om å presentere hver av mennene i en konsentrert og noe forenklet form, har jeg derfor analysert frem mønstre i hvordan de posisjonerer seg både i selve intervjuet og i historiene de forteller. Under følger mer om ramme- og ansiktsteori, som begge hjelper å forstå hvordan noen posisjoner er mer mulige og sannsynlige å innta enn andre.

³ Rammeteori vil jeg komme tilbake til under *Goffmans rammebegrep*.

2.10 Betingelser for samtale - betingelser for meningsproduksjon

Materialet mitt er samtaler tatt opp på bånd og transkribert til skrift, og det finnes mye teori om samtale som en form for empiri det kreves særegne metoder for å arbeide med.

Conversation Analysis (CA) er en retning innenfor mikrososiologien som utforsker hvordan samtale foregår rent teknisk og praktisk, for eksempel hvordan samtalende veksler om å ha ordet. *CAs enterprise, [is] the detailed analysis of how talk-in-interaction is conducted as an activity in it's own right and as the instrument for the full range of social action and practice* (Schegloff, 1991:47). Interaksjonell sosiolingvistikk er en annen og mindre instrumentell retning enn CA, der kontekstuelle rammer for samtalen trekkes inn i forståelsen av hvorfor de samtalende handler som de gjør. Det finnes flere andre analytiske innfallsvinkler, men jeg har valgt å bruke de analytiske ressursene som synliggjør 'produksjonsvilkårene' for de spesifikke samtalene. Dette inkluderer både de samtaletekniske verktøyene fra CA, og forståelsen av kontekst og rammevilkår fra retninger som interaksjonell sosiolingvistikk. Rammene og de fenomenene som skaper blick for implisitt og subtil mening, blant andre latter og nøling, hjelper meg å forstå hvordan samtalene fikk det uttrykket og det innholdet de gjorde.

2.10.1 Goffmans rammebegrep

Samtale er ikke et fritt forum der man sier akkurat hva man vil når man vil, men et relativt regulert møtested mellom to eller flere parter. Rammebegrepet til Erving Goffman innebærer at aktører rammer inn en samtale med forståelse for hvilke oppgaver som skal utføres; hvilken jobb kommunikasjonen skal gjøre så og si (Goffman, 1974). Eksempler på kontekstuelle rammer er hvilken relasjon de samtalende har, hvor samtalen finner sted og hva slags funksjon samtalen er tenkt å ha.

Vi sier at samtalen *rammes inn* av konteksten, og at denne avgjør hvilke ytringer som er forventede, ønskelige og passende, og hvilke som er irrelevante (Svennevig, 2009:147). De samtalendes kommunikative kompetanse⁴ hjelper dem å manøvrere gjennom dette sosiale, ofte implisitte, normverket. I hverdagspråket kan vi si at noe ble sagt 'helt ute av kontekst',

⁴ Begrep formulert av Dell Hymes (1972). Hymes sier at kompetansen innebærer kunnskap om *rules of use without which the rules of grammar would be useless* (Hymes, 1972:278) Kompetansen går med andre ord ut på å kunne anvende den rent lingvistiske kunnskapen sin ved å tilpasse ytringer til situasjoner og relasjoner (Andenæs, 2010:197).

og dette henspiller på at noen ikke spilte innenfor samtalens rammer. Samtidig kan måten samtalende forholder seg til hverandre på underveis i interaksjonen endre rammene for tillatte bidrag i samtalen. Aktørene orienterer seg kontinuerlig mot den andres verbale og kroppslige respons, og slik fortolker aktørene hele tiden hvilken relasjon dette er, og hva som da vil være akseptable tema, akseptable reaksjoner osv. Når man foretar en samtaleanalyse er det derfor relevant å se på hvilke betingelser som utgjorde rammene for samtalen, som en inngang til å forstå hvorfor den utspilte seg slik den gjorde. I denne oppgaven vil jeg vise analyser av rammer for to av intervjuene, og noe av dynamikken i forholdet mellom rammer og innhold.

2.10.2 Ansiktsteori

Goffmans begrep 'ansikt' viser til et individs positive selvbylde og følelse av autonomi (Rustad, 2005:30, Goffman, 1955:306). Sagt enklere er det er begrep som rommer vårt ønske om å bli oppfattet på visse måter, blant annet som en person hvis tid og private rom respekteres. Når vi i hverdagspråket snakker om 'å tape ansikt' er det dette selvbildet som er fornærmet eller truet. Hvis omverdenen ikke gir oss anerkjennelse for måten vi presenterer oss på, taper vi ansikt (Goffman, 1955:307, Rustad, 2005:29). På samme måte som posisjoner er noe man tildeles eller tillates å innta, er heller ikke ansikt noe man *har*, men noe man kontinuerlig blir gitt eller nektet i møte med andre (Goffman, 1955:307). Ansiktsarbeid skaper og opprettholder relasjoner i samtale, og en viktig del av den kommunikative kompetansen er å kunne pleie eget og andres ansikt. Å skulle be noen om en tjeneste er for eksempel en konkret handling som samtidig krever mye kunnskap om ansiktsbevaring hos både den som spør og den som blir spurt. Å skulle gjøre det lett eller vanskelig å avslå, å skulle spørre direkte eller via omveier er vurderinger som bør gjøres ut fra forhold som for eksempel relasjonen mellom de samtalende eller den spesifikke tjenesten det er snakk om. Det kan virke risikofyllt at ens ansikt og verdighet er priggitt andres velvilje, men Goffman argumenterer for at samtalepartnere som regel strekker seg uhyre langt for å bevare alle parters verdighet i et møte (Goffman, 1955:308). Det er forbundet sosialt ubehag med å vitne eller være skyld i andres tap av ansikt.

2.10.3 Latter og andre kontekstualiseringssignaler

I analysearbeidet mitt er det spesielt *kontekstualiseringssignaler* jeg ser etter; signaler som for eksempel peker på de formelle rammene for samtalen eller på relasjonen mellom de samtalende (Svennevig, Sandvik & Vagle, 1999:37). Fordi språk er flertydig og åpent for

mange tolkninger benytter samtalende seg av slike ressurser for å signalisere hvordan snakket deres skal tolkes. Latter er et slikt kontekstualiseringssignal, som i seg selv er flertydig og har mange bruksområder.

Latter forbindes nok oftest med et uttrykk for glede eller positiv overraskelse, men har et svært flertydig potensiale for hva den kan uttrykke i samtale (Rustad, 2005:32). Latter kan signalisere både usikkerhet i situasjonen, usikkerhet på samtalepartneren, og helt motsatt kan det bære bud om trygghet og glede. Det kan også signalisere at taleren vet den sier noe som kan virke støtende, eller at den ikke stiller seg helt bak det den sier (Rustad, 2005:31). På samme måte er også andre kontekstualiseringssignaler tvetydige, deriblant nøling, pauser og omformuleringer. Disse må derfor tolkes i den enkelte situasjonen. Kontekstualiserings-signalerne er altså samtalestrategiske verktøy for å signalisere hvordan våre ytringer skal tolkes og hvilke relasjoner vi har eller ønsker å ha med samtalepartneren(e) (Rustad, 2005:35). For eksempel kan en liten latter fungere dempende på innholdet i en potensielt ansiktstruende ytring (Rustad, 2005:31). Slike strategier er både meningsskapende i selve ytringen og relasjonsskapende mellom de samtalende, og tjener i begge sammenhenger ansiktsskapende og -bevarende formål (Rustad, 2005:35).

Det er denne ansiktsbevarende og fellesskapende funksjonen som er mest interessant å se i forhold til for eksempel intervjuet med Ben.⁵ Den mest fremtredende og gjennomgående formen for latter i intervjuet er en latter som i sin sammenheng skaper fellesskap, gjensidighet og enighet, foruten å 'ta brodden av' flere ubehagelige temaer. Humor som mestringsstrategi tenker jeg kan være opphavet til mye av latteren, noe jeg vil komme tilbake til i analysen. (Pogrebin & Poole, 1988).

Tilbakekoplingssignaler er reaksjoner lytteren gir på det taleren sier. I norsk benytter talere seg mye av lyden 'mm', som er et signal om at lytteren henger med og registrerer det taleren sier. Når disse oppstår i naturlige pauser i snakket, gir de også taleren signal om at denne kan snakke videre (Svennevig, Sandvik & Vagle, 1999:61). Intonasjonen man tilbakekopler med kan i tillegg uttrykke stor eller liten interesse for innholdet, overraskelse, enighet og et utall andre sinnsstemninger og forholdelsesmåter til det som sies og/eller den som sier det (Svennevig, Sandvik & Vagle, 1999:61). Lyden må derfor ses i sammenheng med det som

⁵ En av mine seks informanter. Intervjuet med Ben er preget av svært mye latter, og jeg foretar en grundig analyse av det i kapittel 4.2.

foregår før og etter den, altså konteksten for tilbakekoplingen. Samtaleanalyse gjøres sekvensielt, altså kan man ikke gripe enkeltytringer ut av sin sammenheng, men må undersøke hele sekvensen de forekom i (Svennevig, 2009:87).

I dette kapitlet har jeg gjennomgått de store linjene som utgjør forståelsesgrunnlaget for analysene mine. I neste kapittel vil jeg fortelle mer om hvordan jeg har arbeidet metodisk med materialet.

3 Materiale og Metode

Målet er [...] at kombinere en interesse for interviewets indhold med en analyse af 'den kunstferdige praksis, som udøves af både interviewer og interviewperson for at få interviewet gennemført på en for begge parter meningsgivende måde' (Järvinen, 2005:39 med innfelt sitat fra Baker, 2003:395, 411).

I dette kapittelet viser jeg hvilken empiri jeg har jobbet med, og hvilke metoder jeg har brukt for å gripe an dette materialet. Jeg viser i tillegg noe av min refleksjon rundt de etiske forpliktelsene og metodiske vurderingene som har fulgt med oppgaven. Deler av dette kapitlet er teori som er så tett knyttet opp mot materiale og metode at jeg velger å ha det med her, og ikke i det mer generelle teorikapittelet.

3.1 Materialeinnsamling

Ellen Andenæs og Berit Gullikstad gjennomførte i løpet av 2006 til sammen cirka 30 intervjuer ved ulike sykehjem. Intervjuene utgjør over 50 timer lydopptak, hvorav mesteparten nå er transkribert til skrift. Forskerne holdt informasjonsmøte ved sykehjemsavdelingene, og søkte informanter med alle stillingstyper til individuelle intervjuer om kjønn, etnisitet og egen arbeidshverdag. Intervjuene ble gjennomført på de respektive sykehjemmene i arbeidstiden. De er såkalt halvstrukturerde intervjuer, som kjennetegnes ved at de styres delvis av en forhåndslaget intervjuguide, og delvis av temaene og vinklingene som kommer opp underveis i samtalen (Kvale, 2001:21). Gjennom dette prosjektet har jeg altså gjort et utvalg fra et omfattende materiale, for å kunne besvare problemstillingen **Hva og hvordan forteller mennene om arbeidshverdagen sin? Hvilke forståelser av kjønn er virksomme i snakket deres? På hvilke måter bidrar samtalens rammer til å forme fortellingene?**

Tre spesielle trekk ved materialet var knyttet til den mannlige delen av arbeidsstokken; andelen menn, deres plassering i hierarkiet og deres etniske mangfold. På de utvalgte sykehjemsavdelingene var det nemlig en relativt høy andel menn, mellom ca 15 og 30 prosent⁶, og i motsetning til hva som vanligvis er tilfelle for menn i kvinneyrker, så befant de fleste mennene her seg i de underordnede stillingskategoriene, som hjelpepleiere og pleieassistenter (Gullikstad, 2010:107). *Særlig var andelen menn høy blant hjelpepleierne, hvor de utgjorde*

⁶På landsbasis utgjør andelen menn 7 % både blant sykepleiere og omsorgs- og hjelpepleiere. Blant pleieassistenter (uten spesifikk utdanning for yrket) er andelen menn 26,5 % (SSB Arbeidskraftundersøkelsen, Yrkesfordeling 2007. Tabell 3 Sysselsatte etter kjønn og yrke) (Gullikstad, 2010:107-108).

nesten en tredel (Gullikstad, 2010:108). På de utvalgte avdelingene var det svært mange ansatte med etnisk minoritetsbakgrunn, og cirka halvparten av mennene i materialet tilhørte denne gruppen (Gullikstad, 2010:108). Gullikstad og Andenæs hadde derfor et ønske om å få undersøkt mannlige pleiere i materialet nærmere, uten selv å ha tid eller ressurser. Et sammenfall mellom deres og mine interesser gjør derfor at det gjennom denne oppgaven produseres mer kunnskap fra materialet.

3.2 Utvalgskriterier

Mitt materiale består av seks intervjuer med mannlige ansatte, og i dialog med Ellen Andenæs kom jeg frem til at disse seks ville være et egnet utvalg. Hun hadde oversikten over hva materialet kunne tilby, mens jeg hadde en formening om hva jeg ville ha. Mine tre utvalgskriterier var at de måtte være:

- **Menn**
- **Tilsammen reflektere noe av det etniske mangfoldet i materialet som helhet**
- **Ansatt som hjelpepleiere**⁷

De to første utvalgskriteriene er innlysende ut fra at jeg ønsker å undersøke mannlige ansatte på sykehjem, og at informantene langt på vei bør speile den reelle sammensetningen som finnes der. Det tredje utvalgskriteriet krever derimot en mer inngående forklaring:

Hjelpepleiere er i sterkere grad enn sykepleiere knyttet til konkrete oppgaver innenfor pleie og omsorg. En sykepleier på sykehjem kan om noen år være operasjonssykepleier eller anestesisykepleier, og slik jobbe høyere i helsehierarkiet; langt fra det som anses for å være rutinemessig vask og stell. Hjelpepleiere har i større grad enn sykepleiere valgt pleie og omsorg som sitt daglige virke, og utdannelsen deres assosieres tettere med disse praksisene⁸.

Da jeg vil undersøke menn som går i det daglige stellet og praktiserer omsorg, er det derfor min hypotese at jeg ved å se på hjelpepleiere får tak i menn som har valgt dette virket mer langsiktig og bevisst enn om jeg undersøkte sykepleiere.

⁷ En av informantene har en ettårig pleierutdannelse fra hjemlandet. Den er ikke godkjent som tilsvarende norsk hjelpepleierutdannelse, men han utfører de samme oppgavene og har samme lønn som hjelpepleierne. Resten av informantene er utdannet hjelpepleiere i Norge.

⁸ Hjelpepleier – og omsorgsarbeiderutdannelsene er i ferd med å avvikles, og erstattes av den felles utdannelsen og tittelen som helsefagarbeider. Omsorgsarbeidernes utdanning utvides med det nye systemet, mens hjelpepleierne er som før. I 2010 uteksamineres de første helsefagarbeiderne, og det blir også det siste året man uteksaminerer hjelpepleiere og omsorgsarbeidere (Helsedirektoratet.no, 07.01.09).

3.3 Informantene

En fyldigere presentasjon av mennene kommer i kapittel 4.3, der jeg presenterer hvordan de fremstår i intervjuet. Foreløpig nøyer jeg meg med å gi litt kort bakgrunnsinformasjon om hver av dem.

André er ung og relativt nyutdannet. Han har både norsk og internasjonalt opphav, men er født og oppvokst i Norge. Intervjuet med André er et av de to jeg har analysert grundigst, og jeg bruker det derfor mye i analysene.

Ben er en ung afrikaner. Intervjuet med ham er et av de to jeg har analysert grundigst. Det er svært innholdsrikt og gir mye i forhold til problemstillingen min, og jeg bruker det derfor flittig i analysene.

Anders er etnisk norsk. Han er ledende hjelpepleier på sin avdeling.

Henrik er sydeuropeer med utdanning fra hjemlandet.

Petter er etnisk norsk og omskolert til hjelpepleie etter mange år i et annet yrke.

Adam er middelaldrende asiat og har jobbet på avdelingen sin i mer enn ti år. Han er familiefar med små barn.

At intervjuene er så frie i formen gjør at de ikke uten videre lar seg sammenlikne. Det er stor variasjon i hva det stilles spørsmål om, og utviklingen av samtaletemaene kan informantene styre mye selv. Derfor handler et av intervjuene nesten utelukkende om konflikt med ledelsen, og et annet nesten bare om utfordringer med å være leder for ansatte uten tilstrekkelig kompetanse på norsk språk og kultur. At mennene fikk være med og styre intervjuene gir meg kanskje ikke all den informasjonen og refleksjonen om kjønn som jeg skulle ønske, men det gir meg innblikk i hva mennene selv er interessert i å snakke om. Et stramt regissert intervju med fokus på kjønn ville kanskje gitt inntrykk av at det er et viktigere tema for dem enn det er i de friere intervjuene jeg har analysert.

Det er utfordrende å finne mønstre i et så komplekst og variert materiale, og det har vært krevende å avgrense oppgaven fordi så mange problemstillinger er aktuelle. Mange ganger har jeg tenkt at det ville vært enklere om informantene hadde mer enn kjønn sitt til felles, og alle for eksempel var norske eller kinesiske eller afrikanske. Om det ville vært enklere å produsere kunnskap ut fra et mindre sammensatt materiale, så mener jeg likevel det ligger en stor verdi i å bruke empiri som reflekterer hvordan virkeligheten er på stadig flere sykehjem.

Det store bildet er mangfoldig, og det har en verdi å undersøke det i denne formen. I dette perspektivet er oppgaven min ikke bare et bidrag til kjønnsforskning, men også en av mange innganger til å bedre forstå noen forhold ved sykehjem.

3.4 Transkripsjon

Å transkribere vil si å nedskrive et lydmateriale slik man hører det, men hvilke elementer man fokuserer på, og hvor mange detaljer man tar med, avhenger av hva man skal undersøke.

Elinor Ochs sier at en svært fyldig og nyansert transkripsjon kan ta vekk fokus fra de elementene man ønsker å vise, og at man derfor er best tjent med en transkripsjon som fanger opp mest mulig av det man ser etter, og minst mulig annet (Ochs, 1979:44). Foruten å være tidkrevende og kostbart kan det være forstyrrende å for eksempel skulle gjengi dialekt og talenært språk når dette ikke er relevant for det man undersøker (Lind, 1995: 9). *One of the important features of a transcript is that it should not have too much information. A transcript that is too detailed is difficult to follow and assess. A more useful transcript is a more selective one. (Ochs, 1979:44).*

Transkripsjon er uunngåelig en reduksjon av det opprinnelige materialet (Feilberg, 1991:25), men den gjør det samtidig mulig å få oversikt og se mønstre i snakket (Rustad, 2005:16). Den skal både fange det spesielle ved samtale som sjanger, som for eksempel hvordan det veksles mellom talere, og samtidig vise det spesielle ved den spesifikke samtalen det gjelder, eksempelvis om det forekommer mye latter eller lange pauser.

Materialet til Andenæs' og Gullikstads prosjekter var allerede transkribert da jeg tok det i bruk, og dette arbeidet er gjort av flere personer. I mitt utvalg er det tre personer som har transkribert, hvorav to har samme fagbakgrunn som meg. De har derfor erfaring med samtaleanalyse, og innimellom er transkripsjonene deres mer detaljert enn forespurt. Den tredje personen har erfaring fra tradisjoner der man ikke transkriberer i ordets rette forstand, men lager en såkalt utskrift av 'hovedsnakket', som ikke tar hensyn til for eksempel overlappende tale eller når noen kommer med støttende og oppmuntrende lyder eller småord til det som sies. Hun har derfor forenklet materialet mye, og jeg har måttet støtte meg mer på lydfilen når jeg har arbeidet med disse tekstene. Hovedforskjellen kan oppsummeres som at en transkripsjon skriver ned samtalens 'form og innhold', mens utskriften bare registrerer 'innholdet'.

Å forholde seg samtaleanalytisk til samtaler vil si å ha blikk for at *formen* ofte belyser *innholdet* på nye måter, og kan åpne for mer situasjonelle tolkninger. Det har derfor vært lettest for meg å jobbe med transkripsjonene, for øret forledes nemlig til å høre omtrent bare det som står nedskrevet i teksten, når man lytter og leser samtidig. På samme måte som man ikke registrerer de fleste 'mm' som noen kommer med underveis mens andre snakker, hører man dem heller ikke mens man leser en utskrift som nettopp ikke markerer disse små signalene mellom samtalepartnere.

Ofte er transkripsjon en forberedelse til analyse, der forskeren tidlig noterer seg påfallende mønstre, og bestemmer seg for hvilke elementer som skal siles ut, og hvilke som skal vises i transkripsjonen (Lind, 1995:4, Risom Olsen, 2007: 51). Samtidig kan transkripsjon aldri bli noe mer enn en annenhåndskilde, så det er anbefalt å bruke lydopptaket aktivt ved siden av mens man analyserer (Lind, 1995:3). Siden jeg ikke har transkribert intervjuene selv, har jeg gjort mye samtidig lesing og lytting av materialet for å kunne fange opp elementene som er interessante for meg. Denne perioden med å bli kjent med materialet har vært *min* forberedelse til analyse, der jeg har notert meg påfallende mønstre og fintranskribert utdrag som har vært for grove for mitt bruk. Jeg opplever ikke at det har vært hemmende å komme inn i prosessen på det tidspunktet jeg gjorde, men at det har vært en styrke å ha kunnet tidligere gå løs på analytiske poeng.

Transkripsjonsnøkkelen som ble brukt er en forenklet versjon av Du Bois et al.(1993) Alle tegnene i denne nøkkelen var ikke relevante i forhold til mitt materiale, og jeg har derfor redusert originalen til nøkkelen som presenteres sist i dette kapittelet.

3.4.1 Forenklende grep

Fintranskriberte utdrag av samtale tar ofte svært mye plass, og det er krevende for leseren å skulle forholde seg til store transkripsjonsutdrag av gangen. Dette er enda en grunn til å velge en selektiv transkripsjon som kun gjør et poeng ut av relevante særtrekk ved snakket. Den kanskje viktigste vurderingen jeg har gjort i så måte er hvordan jeg skal vise latter i transkripsjonen. I noen utdrag er det svært mye latter, og når den transkriberes med en @ for hver latterstavelse tar det både mye plass og mye fokus i transkripsjonen. Jeg har derfor løst det med å transkribere nøye i utdrag der latteren er svært relevant for det jeg ønsker å vise. På

steder der det er mye latter, samtidig som detaljene i den er mindre viktige, markerer jeg bare hvem som ler i en parentes. Ideelt sett markerer linjeskifter at en intonasjonsenhet (det man i tekst ville kalle en setning) slutter. Dette tar imidlertid mye plass, og jeg har derfor valgt å stykke opp materialet i taleturer, ikke intonasjonsenheter. En tur vil si alt en person sier fram til neste person tar over.

Av hensyn til leservennlighet og plassbesparing vurderer jeg også i de enkelte utdragene hvor tro jeg skal være mot opptakene. I de første analysekapittelet ligger fokus på det samtaleanalytiske, og jeg viser detaljerte utdrag. I de to siste analysekapitlene er det ofte bare innholdet i det mennene sier jeg er ute etter å vise, og da blir for eksempel støttende lyder og kommentarer fra forskerne en ren plasskostnad som ikke tilfører analysene noe ekstra. Derfor vil det utover i analysene bli tydelig at jeg redigerer og korter ned utdragene noe. Siden jeg i første analysedel viser hvordan jeg jobber samtaleanalytisk, mener jeg det kan forsvares at jeg i senere utdrag forenkler noe der det ikke går ut over leserens forståelse. Det er viktig å påpeke at detaljer i transkripsjonen har hjulpet meg underveis i alle analysene, men at jeg ser meg i stand til å vurdere hvor de kan utelates i den ferdige analysen.

Det siste forenklende grepet jeg har gjort er å ikke nummerere utdrag dersom jeg ikke eksplisitt refererer til enkeltturer i analysen. Jeg har heller ikke nummer eller navn på de ulike utdragene, men systemet skal likevel være enkelt å følge da jeg bare forholder meg til et utdrag av gangen.

3.5 'Fremmed' materiale

Jeg har jobbet med et materiale som i utgangspunktet ikke var 'mitt'. Intervjuene var planlagt og gjennomført av Ellen Andenæs og Berit Gullikstad ut fra deres hypoteser og fokusområder, og transkribert av personer eksterne til forskningsprosjektet. Innledningsvis hadde jeg tilgang til transkripsjonene uten de tilhørende lydopptakene. Da jeg etter hvert fikk høre lyden også, gjorde det en enorm forskjell i hva jeg kunne lese ut av transkripsjonene. Transkripsjonene var som tidligere nevnt relativt grove, og selv de mer fintranskriberte partiene var det vanskelig å danne seg noe godt bilde av uten lyden. Etter mitt syn poengterer bare denne erfaringen at en transkripsjon alltid vil være en redigert og redusert annenhåndskilde (Lind, 1995:3).

Jeg tror det har vært både styrker og svakheter ved å ha et 'utenfra'-blikk på dette materialet. Blant styrkene vil jeg trekke frem den åpne innstillingen jeg kunne starte analysene med, når prosessen forut var såpass ukjent. Samtidig var det en utfordring å stole på sitt analytiske blikk uten erfaringen med å ha vært i rommet under opptakene. I en av transkripsjonene hadde imidlertid transkriptøren notert særtrekk ved informantens samtalestil og ved dynamikken mellom forsker og informant. Jeg hoppet først over dette notatet, og da jeg omsider leste det fikk jeg bekreftelse på mye av det jeg selv hadde bemerket meg rundt intervjuet. Hans observasjoner samsvarte overraskende godt med mine, og dette ble en bekreftelse på at andre 'eksterne' så det samme som jeg. I tillegg har jeg ofte fått bekreftet fra Ellen Andenæs at stemninger og relasjoner jeg har tolket ut fra materialet, også ble oppfattet slik i situasjonen. Dette underbygger argumentasjonen min, og har vært en god støtte underveis. I den sammenheng føler jeg at de samtaletekniske mikroanalysene har vært til stor hjelp for å komme 'på innsiden' av intervjuene og få representative inntrykk av både den relasjonelle dynamikken og informantene.

På instituttet jeg studerer ved er det tradisjon for at hver masterstudent selv formulerer og initierer prosjektet sitt fra bunnen av, og dermed blir suveren ekspert på eget materiale. At veilederen min har hatt den samme – eller bedre – oversikt over materialet jeg har jobbet med er derfor sjeldent. Ellen Andenæs har ikke bare en uvanlig god kjennskap til materialet mitt, men deler forpliktelsene mine ovenfor informantene. Hun har dermed et personlig engasjement i at prosjektet mitt ikke skal generalisere eller forenkle et materiale som hun selv bruker og holdes ansvarlig for. Oversikten hennes har krevd stor nøyaktighet av meg, og gjør at jeg føler meg trygg på funnene mine. Jeg har også hatt en støtte i artiklene som er skrevet på bakgrunn av det samlede materialet i prosjektet. De beskriver forhold rundt blant annet språk, etnisitet og kjønn på sykehjemmene, og var mine første innblikk i materialet. Artiklene har vært med på å forme inntrykket mitt av materialet, kanskje på godt og vondt, og har også hjulpet meg å få en tidlig oversikt og et mer helhetlig blikk.

3.6 Tre analytiske nivåer – mikro, meso og makro.

For å bli kjent med materialet hørte jeg som sagt gjennom lydfilene samtidig med at jeg fulgte samtalen i transkripsjonene. Underveis noterte jeg alt det jeg merket meg som særegent, markert eller eksplisitt kjønnet ved materialet. På dette tidspunktet arbeidet jeg ut fra de

temmelig vide spørsmålene: Hvordan forteller seks mannlige hjelpepleiere om sin hverdag på sykehjem? Hva gjør de i intervjuet og hva forteller de at de gjør i hverdagen?.

Jeg fikk tilgang til intervjuene litt etter litt, slik at jeg i begynnelsen bare jobbet med to av dem; intervjuene med Ben og André. Jeg ble allerede da slått av hvor ulike mennene og intervjuene var, og det ledet meg til å begynne å analysere frem hvordan rammene for de to intervjuene så ut, hvordan mennenes ulikheter kom frem, og hvordan relasjonen mellom informanter og forskere artet seg. Dette arbeidet fortsatte jeg da jeg innledet analysene av de fire siste informantene. Innen den tid hadde jeg 'fokusert' blikket mitt slik at jeg kunne gå mer målrettet gjennom materialet, og jobbe parallelt med å notere meg ramme/relasjon-funn og innholdsmessige funn om for eksempel kjønn. Analysene mine undersøker altså flere nivåer i samtalen, både rammene for situasjonen, relasjonen mellom aktørene og hvordan kjønn inngår i informantenes forståelse av arbeidet på sykehjem. Jeg vil nå redegjøre for de ulike nivåene i analysene.

Med et sosialkonstruksjonistisk syn på sosiale kategorier og mening, forsøker jeg å gjenkjenne informantenes ulike innlegg i noen sentrale diskurser: om omsorg, om pleieyrket, om kjønn og om etnisitet. Dette kan man kalle det analytiske makronivået i arbeidet. Samtidig forholder jeg meg bevisst til at materialet mitt er samtaler, og benytter meg av kunnskap om 'samtalens maskineri', altså hvilke verktøy samtalende bruker når de sammen skaper mening. Dette tilgjengeliggjør fortolkningspotensialet som ligger i blant annet rytme, tempo, stemmebruk, latter, pauser, overlapp og emneprogresjon. Jeg kan dermed få tak i mer subtil mening enn den som uttrykkes med ord alene, og dette er en svært verdifull tilgang til materialet. Disse observasjonene ligger på det analytiske mikronivået.

I tillegg til de store meningsdiskursene og de små meningsverktøyene jeg nå har nevnt, forholder jeg meg til rammene som samtalen foregår innenfor, og da først og fremst forskningsintervjuet som ramme. Rammevilkårene ser jeg som det fortolkningsmessige mesonivået i analysene mine. Ved å forstå samtalerammer som medvirkende til hva slags mening som produseres, kan materialet og funnene mine kontekstualiseres slik at de står støtt. Gjennom å redegjøre for rammevilkårene for både min og andre studier blir det dermed enklere å forstå hvorfor vi ikke fant det samme, og hvor forklaringen ikke ugyldiggjør noen av studiene. Dette drar jeg stor nytte av i drøftingen av egne og andres funn i kapittel 7.2. Jeg

har allerede gjort rede for rammeteori i teorikapittelet, men de spesifikke betingelsene ved forskningsintervjuet skal jeg nå gå nærmere inn på.

3.7 Forskningsintervjuet som samtaleramme

Forskningsintervjuet er en sosialt situert aktivitet der både intervjuer og intervjuobjekt former sine bidrag ut fra rollen de er tildelt i situasjonen, og ut fra hvordan de ønsker å bli oppfattet (Järvinen, 2005:28). Derfor kan man ikke ta innholdet i intervjuet ut av sin sammenheng og anse det som en samling 'objektive fakta', da det er produsert og betinget av nettopp sammenhengen det ble skapt gjennom (Järvinen, 2005:28). Med samme logikk er ikke intervjuet en *'tapning' af interviewpersonens subjektive erfaring og mening, men et sosialt møte, hvor erfaring bliver fortolket og mening bliver skabt* (Järvinen, 2005: 30). Et intervju er med andre ord ingen inngang til 'objektiv og sann virkelighet', men et eksempel på hva mennesker kan si i møte med hverandre. Som sosiale aktører bruker man ulike ressurser i ulike situasjoner, og utgår fra et ønske om å opptre passende og skape positivt ansikt for alle parter (Goffman, 1955:308)

3.8 Etiske vurderinger

Anonymiseringen av mennene har i økende grad blitt et fokusområde for meg. Det har vært en selvfølge at informantene skulle gis nye navn og at det ikke skulle oppgis gjenkjennelig bakgrunnsinformasjon om hver av dem, men ansvarsfølelsen min var mer formell enn internalisert i begynnelsen. Etter hvert som jeg ble mer og mer kjent med materialet opplevde jeg at posisjonen min endret seg: Jeg ble glad i materialet mitt, og fikk respekt og medfølelse med informantene. Med dette kom et behov for å gjengi deres bidrag så nyanserte og korrekte som mulig, og ikke forenkle eller overgeneralisere. Å skulle vise mange nyanser må imidlertid veies opp mot anonymitetshensyn. En løsning ble å presentere mennene i form av storylines og posisjoner de benytter i intervjuene, noe som fanger essensen ved intervjuet med hver av dem, uten at jeg må oppgi potensielt gjenkjennelig informasjon.

I forlengelsen av empatien med hver av informantene fikk jeg også en empati med det jeg oppfattet som deres ærend i intervjuene; nemlig å verne institusjonen mot unødig kritikk og å avkrefte at kjønn har noen betydning for kompetanse og dyktighet. Jeg merket at jeg i økende grad inntok en slags advocacy-posisjon i forhold til dem, altså at jeg ville tale deres sak i

oppgaven min (Cameron et al., 1992:16). William Labov kaller det *the debt incurred* at man er pliktig til gjenytelser når informantene har muliggjort et forskningsprosjekt. Han sier at disse gjenytelsene gjerne kommer i form av kunnskap som gagnar informantene (Cameron et al., 1992:16). Mitt mål med oppgaven har hele tiden vært å kunne yte et bidrag i arbeidet for å rekruttere bredere til pleieyrkene og eldreomsorgen, og dette er sammenfallende med institusjonens eget ønske. Mennene ytrer også selv at etnisk mangfold og flere menn er et gode, og jeg synes ikke det er problematisk at vi ønsker det samme. Likevel er jeg bevisst på at forskningen først og fremst skal skape bedre kunnskap på feltet, og ikke tilby kjappe løsningsforslag som følge av forenklet kunnskap.

3.8.1 Etiske vurderinger om forskning på kjønn og etnisitet

Å skulle forske på kjønn og etnisitet føles ofte som å vandre gjennom et minefelt. 'Minene' i dette landskapet er essensialisering, dikotomisering og sementering av forståelser av kjønn og etnisitet. Som nevnt i teorikapittelet er essensialisering å bekrefte noe som 'naturgitt', mens dikotomisering er å skape eller opprettholde motpoler og motsetningspar (Bondevik og Rustad, 2006:54). En *sementering* av disse forståelsene vil si å bekrefte deres selvsagthet (Gullestad, 2002:43). Innenfor poststrukturalistisk og feministisk teori og i tråd med et sosialkonstruksjonistisk paradigme, er det min oppgave å fange inn og beskrive noen kjønnete fenomener eller etniske variabler, uten samtidig å bekrefte dem som naturgitte og uforanderlige praksiser.

I den sammenheng møter man en utfordring ved at man gjennom å beskrive noen forhold også risikerer å bekrefte dem. Som tidligere nevnt innebærer det poststrukturalistiske prosjekt å rokke ved det selvfølgelige ved sosiale kategorier og meningen vi tillegger dem, for eksempel at homofile er sånn og heterofile er slik, og at man i det hele tatt kan snakke om dem som distinkte og dikotome kategorier. For å beskrive noe må man imidlertid benevne det, og derav følger det at man i teksten både jobber *med og mot kategoriene* (Gunaratnam, 2003).⁹ I *Det norske sett med nye øyne* løser Gullestad denne utfordringen ved å sette apostrofer rundt de selvfølgeliggjorte kategoriene, som en påminner til leseren om at for eksempel 'norskhet' ikke er noe distinkt eller naturlig avgrenset fenomen (Gullestad, 2002). Jeg har valgt å nyttiggjøre meg av denne praksisen i oppgaven.

⁹ Kapittel 2 i boken til Gunaratnam heter *A 'treacherous bind': working with and against racial categories*.

En annen viktig oppgave er å ikke skulle gå i de fellene som egen hverdagsforståelse av kjønn legger ut for en, da essensialiserte og dikotomiserte forståelser ligger dypt i kulturen vår: 'Kvinner er slik og menn er slik, den aktiviteten passer best for kvinner, og den best for menn'. Som forsker er oppgaven min å kunne *se* slike holdninger og de innforståtte normene for passethet og kjønn, men ikke å se *gjennom* dem. Et overblikk på eget samfunn og dets diskurser krever at man vet på hvilke måter man inngår i den maurtuen man forsøker å se ovenfra. Dette vil jeg komme nærmere inn på når jeg redegjør for forskerposisjonen min.

Det er spekulativt å lese kjønn inn i alle former for maktforhold, skjeve fordelinger eller mønstre. Der jeg ikke har klart belegg for å påstå at det er nettopp kjønn som er i spill, forsøker jeg å finne andre forklaringer på det som skjer. Det er for eksempel skrevet mye om hva som er 'typisk' kvinnelig og mannlig samtalestil, og det konkluderes ofte med at menn dominerer samtalerommet, mens kvinner underordner seg og spiller opp til mannens monologer. Pamela Fishman skrev i 1978 at kvinner er de samtalemessige *shitworkers* som gjør 'det kommunikative drittarbeidet' (Fishman, 1978:99). Min empiri kunne blitt tolket i en slik ramme, men jeg vil nå argumentere for hvorfor jeg ikke leser dominans som kjønnsbetinget i intervjusituasjonen.

Den ene av forskerne gjennomfører mange av intervjuene med en samtalestil som fortøner seg litt hakkete eller nervøs. Hun omformulerer seg flere ganger og virker noen ganger forvirret og stotrende. Hun fremstår ikke med den type avklart og balansert autoritet som man kanskje har forventinger om at forskere skal ha i en slik situasjon. Noen ganger høres forskeren selv oppgitt ut, som da hun etter å ha stotret og omformulert seg flere ganger, gjør en kort pause etterfulgt av et hørbart utpust som om hun 'tar sats', før hun stiller spørsmålet i en hel og uavbrutt form.

Informantene er velvillige og hjelpende, de forsøker å gjette hvilke ord hun mener underveis, eller spør henne om de har forstått spørsmålet riktig. I noen av intervjuene er imidlertid informantene svært dominerende på grensen til overkjørende, men det ligger også i intervjuets natur at forskeren vil unngå avbrytelser og markeringer i forhold til talerom. Det kan oppleves ansiktstruende om intervjueren markerer seg på en slik måte, og er sterkt uønsket ut fra målet om å invitere informanten til å gi en fri og meddelende fortelling. At mennene dominerer og styrer samtalerommet tolker jeg derfor hovedsaklig som et resultat av intervjusjangeren i

kombinasjon med forskerens tilsynelatende mangel på kontroll. Jeg velger ikke å lese kjønn inn som en avgjørende faktor i situasjonen. Å skulle redegjøre for fenomener ved hjelp av kjønn, der andre elementer gir en minst like plausibel forklaring, er imot mitt ønske om å kjønne og sementere minst mulig.

Det andre eksempelet handler også om oppfatninger av kjønnete samtalestiler. I intervjuene er forskerne gjennomgående blide, velvillige og lattermilde. De gjør mye ansiktsarbeide og mye av det 'smørende' arbeidet som kvinner ofte gjør i samtale: de stiller innledende spørsmål og følger opp med nye, kommer med oppmuntrende lyder og kommentarer til det den andre sier, ler og smiler, og er gjennomgående store bidragsytere til å skape god stemning rundt den andres fortelling (Fishman, 1978:99). Denne beskrivelsen sammenfaller imidlertid i stor grad med forskerrollen i en intervjusituasjon, som nettopp går ut på å forsøke å skape god stemning og legge til rette for at informanten får temmelig fritt talerom. Derfor vil jeg heller ikke tolke latteren, ansiktsarbeidet og velvilligheten til forskerne som kvinnelig heller enn forskermessig stil. Det er *kombinasjonen* som gir det uttrykket man kan høre, for latteren og kommentarene produseres jo av kvinnekropper og gjennom kvinnelige normer for passethet, men nok en gang vil jeg støtte meg på teori om rammer for forskningsintervjuet som gjør det sannsynlig at en mannlig forsker ville gjort tilsvarende ansiktsarbeide, om enn med en noe annen utførelse.

Et av hovedfunnene mine er at kjønn ikke er noe stort tema for mennene i materialet. Noen av dem snakker knapt nok om det på direkte oppfordring, og jevnt over virker det ikke som noe stort refleksjonsområde. Som tidligere nevnt er det informantene som styrer mye av samtalen når det gjelder hvilke tema som skal dekkes, og derfor er snakk om kjønn en relativt liten del av materialet. Sånn sett kan det være misvisende at jeg trekker frem de små fortellingene og refleksjonene som er, og får dette til å virke som et stort og viktig tema for mennene.

Problemstillingen min handler om nettopp kjønnete betydninger på sykehjem, og jeg er derfor nødt til å foreta en slik utvelgelse. Jeg vil imidlertid forsøke å underveis minne leseren om at kjønn sjelden er et brennende tema i intervjuene, og samtidig vise hva som derimot *er* engasjerende og fremtredende i materialet. I kapittel 7.2 vil jeg drøfte mulige årsaker til 'nedprioriteringen' av kjønn som tema.

3.8.2 Implikasjoner for min forskerposisjon

Den fortolkende metode står sterkt i det sosialkonstruksjonistiske vitenskapsidealet, som en følge av tanken om at erkjennelse og kunnskap produseres gjennom *fortolkning* av det sosiale. Dette medfører en kritisk refleksjon rundt kunnskapsproduksjonen og forskerens rolle i den, ettersom man erkjenner at det ikke er upåvirkelige fakta som avdekkes, men at man bruker sitt blikk og sine teorier for å se mening, ritualer og mønstre i sosialt liv (Thomassen, 1998:2).

Sandra Hardings standpunktteori forstår forskning som en aktivitet som alltid foregår ut fra et bestemt perspektiv og ut fra bestemte forståelser (Harding, 1991). Hun argumenterer for det hun kaller 'sterk objektivitet', det vil si å vise hva man har med seg av personlige holdninger og erfaringer, så man ikke hemningsløst projiserer denne 'bagasjen' på materialet sitt uten at leserne kan se det. Objektivitet oppnås altså ved å redegjøre for egen subjektivitet, ifølge Harding, og ikke gjennom å forsøke å unnsnippe eller ignorere den (Harding, 1991).

Hva er så mitt perspektiv? Jeg er en ung kvinne med fire måneders erfaring fra et sykehjem med kun kvinnelige ansatte. Å jobbe der føltes underlig stereotyp, for jeg har knapt én venninne som ikke har liknende arbeidserfaring. Å ha hatt ufaglært pleiejobb virker i mange miljøer som en del av almenndannelsen for unge kvinner, mens jeg derimot kjenner svært få gutter med sykehjemsattest.

Selve arbeidet var fysisk tungt, og jeg syntes det var vanskelig å være vitne til så mye kroppslig og mentalt forfall. Jeg opplevde at de som hadde fagkompetanse ikke ble like slitne eller oppgitte som meg, og at de observerte detaljer ved de eldres tilstand som jeg aldri forstod dybden i. Et banalt eksempel er når den som skrev rapport spurte meg om noen av beboerne jeg stelte den dagen hadde *hatt A* (diskret fagspråk for 'hatt avføring'). Dersom svaret var nei, la jeg til et mentalt *og takk Gud for det*, mens det for de fagansatte ble lest som et problem og potensielt symptom på noe. Jeg opplevde at de fast ansatte hadde en genuin omsorg for beboerne, og en følelsesmessig tilknytning til stedet som jeg manglet, trolig i kraft av å være sporadisk vikarierende ekstrahjelp uten fagkompetanse.

Hvorfor er dette viktige tanker å ta med inn i arbeidet mitt? Erfaringen fra sykehjem er verdifull på mange måter; den hjelper meg å få mentale bilder av det informantene beskriver, og den gjør meg istand til å vurdere om noe virker svært vanlig (noe som skjedde også der jeg jobbet, fra dag til dag) eller mer uvanlig (noe jeg sjelden eller aldri opplevde i løpet av min tid

ved institusjonen). Samtidig kan erfaringen min gi meg en forledende følelse av at jeg kjenner sykehjemmet som institusjon bedre enn jeg faktisk gjør; at jeg tror jeg vet hvordan det 'er' og oppleves å arbeide der.

Den første informant jeg analyserte var André, en ung mann som virker temmelig reservert i intervjuet. Mer enn noen av de andre informantene forteller han om stor omsorgsfølelse for beboerne. Mine erfaringer med sykehjemsarbeid og mine forestillinger om verdigrunnlaget til unge menn som André, fikk meg til å konkludere med at han smurte godt på og stilte seg i et politisk korrekt lys. Dette er en type urett man risikerer å begå mot informanten, nemlig å skulle spekulere i hva som er 'påatt' og hva som er 'ekte' selvpresentasjon i et intervju. For det første gir ikke en slik søken etter 'sannheten' noen mening i et sosialkonstruksjonistisk forskningsperspektiv, og for det andre lager man en uløselig og spekulativ oppgave for seg selv ved å være den som skal vurdere sannhetsverdien i informantenes bidrag.

Jeg har allerede sagt en del om hvordan jeg forholder meg til 'sannhet' i materialet, men jeg gjentar likevel hovedinnholdet her. Jeg anser hver fortelling som én av mange måter å iscenesette seg og sine erfaringer på, og at denne måten er muliggjort av den spesifikke situasjonen rundt og i samtalen. Det interessante for meg er ikke om André føler den sterke omsorgen, eller bare gir uttrykk for den. Ei heller om han virkelig praktiserer den. Det interessante er *at* han forteller om omsorgen, ansvaret og samvittigheten. Etter å ha gjort finmaskete analyser av intervjuet med André fikk jeg imidlertid vitenskapelig belegg for å kunne si at han snakker om omsorg fra en 'personlig' posisjon. Jeg kommer tilbake til dette i analysene, men sier såpass som at man rent samtaleteknisk vil kunne si at dette fremgår som et spesielt engasjerende og viktig tema for André, altså ble mine forutinntattheter gjort til skamme.

3.9 Transkripsjonsnøkkel

:	forlenget lyd, settes bak lyden som er forlenget, eks a: = aa
?	oppadgående intonasjon
.	nedadgående intonasjon
,	fortsettende 'ramsende' intonasjon
...	pause kortere enn et sekund
(0.0)	pause lenger enn et sekund, målt i sekunders og hundredelers varighet
-	avbrutt ord eller setning
xtekstx	usikker transkripsjon

XXX	uhørbart/utolket ord eller lyd
tekst	emfatisk trykk
”tekst”	åpenbare sitater eller tonefall som indikerer rapportert tale
@	latter, et tegn per stavelse
<@tekst@>	smilende/lattermild stemmekvalitet
[tekst], [2tekst2]	overlappende tale i klammer vertikale til hverandre.
[tekst] , [2tekst2]	Dersom flere, markeres hvert overlappspår med tall
'tekst	påfallende trykksterk stavelse eller ord
° tekst °	lavt volum
°° tekst °°	svært lavt volum
=tekst	direkte start på ny ytring

3.10 En tredelt analyse i tre kapitler

Kapitlene 4, 5 og 6 utgjør analysedelen av denne oppgaven. Med andre ord representerer analysene den største mengden tekst i oppgaven, og det har hele tiden vært et mål å kunne vise mye av materialet og argumentere empirinært. Slik jeg ser det er det en dobbel gevinst ved hele tiden å bruke materialet aktivt; det er med på å sikre mest mulig empiritro analyser, og gjør dem samtidig mer etterprøvbare.

Det første av analysekapitlene viser hvordan jeg har gått frem for å bli kjent med materialet og informantene, og hvordan samtaleanalytiske verktøy har gitt tilgang til subtil mening og implisitt kommunikasjon. Jeg har valgt å kalle det *Mennene i samtalen*. Kapittel nummer to heter *Kjønnets betydning*, og er resultatet av mine førforståelser og første store spørsmål til materialet, altså hvilke betydninger kjønn kan ha på en slik arbeidsplass. Det tredje analysekapittelet har jeg kalt *Profesjonalitet som ressurs*, og det presenterer hovedfunnene jeg har gjort på basis av de to andre analysene. Ved å forstå mennenes bidrag innenfor de gitte samtalerammene, og ved å se nærmere på deres fortellinger om arbeidet, omsorgsyting, kvinnefellesskap med mer, så har jeg identifisert en stor kommunikativ ressurs i snakket deres: ved å snakke innenfor en *profesjonalitetsdiskurs* unngår¹⁰ de mye potensielt ubehag ved en rolle som mann og/eller 'utlending' på sykehjem.

¹⁰ Det er svært vanskelig å skulle beskrive bruken av profesjonalitetsdiskurs uten at det høres ut som om informantene selv er bevisste på hva snakket deres gjør. Jeg ønsker ikke å spekulere i dette, men poengtere at de benytter seg av sykehjemmets forståelsesmåter og kategorier i kraft av å være institusjonens ansatte. Profesjonalitetsdiskurs er en ressurs i å oppnå faglig anerkjennelse og verdighet uten at dette behøver å være noen bevisst strategi fra talernes side.

4 Mennene i samtalen

Tittelen på dette kapittelet har flere lag i seg. Den forteller at jeg gjennom analysen skal forsøke å vise mennene slik de fremsto i samtalen, men også samtalen slik den fremstilte mennene. Det ene henger nøye sammen med det andre, for jeg har bare tilgang til mennene slik de fremsto i akkurat dette ene intervjuet med hver av dem. Hvordan samtalen la føringer for deres selvpresentasjon er et viktig perspektiv innenfor fagfeltet mitt. Filosofien jeg støtter meg på sier at mening er kontekstuell og et resultat av samarbeid under gitte forutsetninger, derfor går tilgangen til mening via en avdekking av forutsetningene for den.

Jeg vil i denne analysen påpeke de konkrete rammene for en spesifikk samtale fra materialet mitt; hvem deltakerne er, hvilken relasjon de har, og hva som er formålet med samtalen. Samtidig vil jeg vise noe av det kommunikative samspillet underveis som inngår i forhandlingene om hva samtalen skal være og inneholde.

4.1 Intervjuet med Ben

4.1.1 Kontekstuelle rammer

To forskere, Berit og Ellen, og en hjelpepleier, Ben, samtaler. Situasjonen er et intervju initiert av forskerne, og det er yrket til hjelpepleieren som gjør ham aktuell som informant. Samtalen er delvis styrt av en halvstrukturert intervjuguide (Kvale 2001:21) som forskerne har utarbeidet i forkant av intervjuet, og delvis styres den av deltakernes fortløpende initiativer i interaksjonen.

Den formelle rammen rundt samtalen er et kvalitativt forskningsintervju. En slik ramme stiller forventninger til situasjonen og deltakerne, og aktørene tillegges situasjonelle roller som legger begrensninger og muligheter på deres handlings- og talerom (Linell, 1998). En betingelse og forventning i en slik ramme er at det er forskernes informasjonsbehov som skal dekkes, og dermed deres interesse og initiativer som skal styre samtalen. Dette kan man for eksempel se i transkripsjonen ved at alle temainiterende og temautviklende spørsmål i samtalen er henvendt til Ben av forskerne, og alle lengre bidrag gjøres av Ben. I tillegg noterer forskerne fra det som blir sagt, og dette er en praksis Ben ikke deltar i. I begynnelsen av intervjuet peker Berits ytring på denne overordnede situasjonen: (...) *de=t som jeg gjerne vil at skal, vi begynner å snakke om der er (...)*. Underveis i samtalen orienterer også Ben seg eksplisitt mot denne rammen: *Sa jeg mye om det temaet? (ler)*.

Ben er en ung mann fra et afrikansk land, som har utdannet seg til hjelpepleier i Norge. I hjemlandet tilhører han en type overklasse som tradisjonelt slipper å gjøre manuelt arbeid. Ben snakker fort og med en tydelig 'unorsk' melodi. Han har imidlertid et godt ordforråd og forteller utfyllende om de fleste temaer. Ben er blant informantene som virkelig behersker intervjusjangeren og situasjonen han er satt i, intervjuet er fyldig og preget av refleksjon og velvilje fra Bens side. Samtaleklimaet er påfallende godt; avslappet, preget av mye latter og Ben tar ordet fritt. Jeg ser det som at relasjonen mellom Ben og forskerne er gjensidig skapt av, og tilrettelegger for, den åpne tonen og de rike meddelelsene.

Ellen Andenæs har bekreftet ovenfor meg at den velvilligheten og gode stemningen som kan leses ut av både transkripsjonen og tydelig høres på opptakene med Ben var bemerkelsesverdig. Jeg har notert meg tre gjennomgående fenomener i samtalen som var med på å skape og opprettholde 'den gode stemningen', og som bidro til å legge rammene for hvordan samtalen fikk utfolde seg. Disse fenomenene er narrativer, latter og overlapp.

4.1.2 Narrativer

En narrativ er en muntlig eller skriftlig fortelling, ofte med en klassisk dramaturgi som bygger informasjon og spenning opp mot et forløsende høydepunkt (Svennevig, Sandvik & Vagle, 1999:189). Narrativen er formidlingen av en hendelse: Fiktiv, virkelig eller gjerne en storyline. Ben benytter seg av mange narrativer når han skal eksemplifisere, forklare og utdype ulike tema i samtalen. I stedet for å teoretisere rundt sine opplevelser og sette små abstraherende merkelapper på dem, som for eksempel 'eksklusjon' eller 'mestring', forteller han historiene fullt ut slik han gir inntrykk av at de forekom. Dette gjør bidragene hans rike på informasjon, og svarer ikke bare på *hva* opplevelsen besto i for Ben, men også *hvordan* og *hvorfor* han fremstiller at den ble slik. Samtaleforsker Jann Scheuer skriver at et intervjuobjekt som snakker mye ofte oppfattes som entusiastisk (Scheuer, 1999:54). Ben fremstår ikke bare som talevillig, men også svært ivrig i samtalen, noe jeg kommer tilbake til når jeg viser overlappskulturen i intervjuet.

Ben har innslag av fortellerstemme, og benytter seg ofte av direkte rapportert tale og imitasjoner. Han gjør dramatiske pauser og legger opp til egne responspartier med felles latter og tilbakemeldinger, som han ofte innleder og utvikler med å spørre eller konstatere 'ikke sant

?/!' og le selv. Forskerne svarer 'helhjertet' på invitasjonene til Ben. Bekreftelsene deres har oppadgående intonasjonskontur når ytringene hans avsluttes, de humrer underveis når Ben vinkler noe humoristisk, og ler entusiastisk idet historiene når høydepunktet. Ben tar også lengre pauser uten at han avbrytes, noe som understreker at han har god tilgang til talerommet.

I utdraget under forteller Ben om en tidligere arbeidsplass der arbeidsstokken utelukkende besto av etnisk norske kvinner som alle hadde jobbet der i mange år. Han understreker at det var vanskelig å komme inn i miljøet, og at han ikke fikk delta på lik linje.

Ben: D=ja, de var norske, også var det liksom den holdningen at det var de som kunne det best.

Ellen: [ja]

Berit: [mm]

Ben: Ikke sant

Ellen: Akkurat

Ben: (smatt og innpust) Også var det, også når du har arbeidsplass, så har du alltid sånn politikk og diskusjon.

Ellen: mm

Ben: Hvem tilhører hva xog sånnx Da= da var det litt sånn, da da xx jeg å tape uansett, der. @

Ellen: ja! [@@]

Ben: [og jeg] vil jo ikke tape *alltid* @.

Berit: [1@@@@@@@@@1]

Ellen: [2[1@@@@@@@@@1] (hoster)2].@

Ben: [2[1@@@...Det var sånn!1]..@@2]

Forskerne opptrer som sympatiserende, lattermilde, interesserte og engasjerte. De kommer med mange oppfølgings spørsmål, 'blir med' på narrativene Ben initierer, og fyller inn med forventede tilbakekoplings signaler med entusiasme. Man kan si at Ben har rimelig frie rammer for å kunne fortelle, både med tanke på hvor lenge han kan ha ordet, og hva han kan fortelle om. Samtalen er preget av et lattermildt og 'gjestmildt' talerom for Ben der forskerne er aktive og takknemlige lyttere. I narrativene posisjoneres dermed Ben som et oppkomme av gode historier, og forskerne som et godt underholdt publikum.

Ben har mange narrativer i løpet av intervjuet, og kommer med lengre bidrag til så å si alle spørsmål han blir stilt. Den raske responsen, og de mange lengre utgreiingene gir inntrykk av at Ben har tenkt mye rundt flere av temaene, og er komfortabel med å snakke om dem. Den

energiske, 'boblende' samtaledynamikken mellom Ben og forskerne, tenker jeg kan være med på å senke terskelen for hva Ben føler det er 'trygt' og passende å si.

4.1.3 Latter

Som jeg nevnte i kapittel 2 *Teori* er latter både meningsskapende i selve ytringen og relasjonsskapende mellom de samtalende, og tjener i begge sammenhenger ansiktsskapende og -bevarende formål (Rustad, 2005:35). I intervjuet med Ben forekommer det svært mye latter sammenliknet med resten av materialet mitt, og den har en hørbart 'hjertelig' kvalitet hos alle tre deltakerne. Intervjuet aktualiserer mange temaer som har et ganske sensitivt innhold, og i disse sekvensene er det ofte *spesielt mye* latter. I den sammenheng tenker jeg at Ben signaliserer hvordan fortellingene skal tolkes: Han er ikke noe offer, for han taklet situasjonen og greier å se tilbake på den med humor. Forskerne ler energisk og lenge, og jeg synes de viser at de verdsetter den humoristiske fremstillingen av et i utgangspunktet vanskelig tema. Uten humoriseringen tror jeg man ville sett helt andre responser fra forskerne, og kanskje situasjonen ville kjennes beklemt for alle parter. Sånn sett blir humor en mestringsstrategi for Ben, både i forhold til diskriminering generelt, men også i forhold til den spesifikke intervjusituasjonen (Pogrebin & Poole, 1988). Han får fortalt mye om sensitive tema, men bevarer samtidig alles ansikt underveis.

I utdraget nedenfor fortsetter historien om de norske pleierne ved Bens forrige arbeidsplass, og hvordan deres majoritetsposisjon gjorde dem til en overmakt i diskusjoner om 'utlendingene'. Tematikken er fremmedfrykt og forhåndsdomming, men dette er en av Bens narrativer med mest latter, og også mange forskjellige latterkvaliteter. Humor som mestringsstrategi mener jeg å se er en ressurs for Ben i intervjuet, noe jeg kommer tilbake til i redegjørelsen for mennenes ulike storylines og posisjoner.

1. **Ben:** ikke sant når vi kom på morgenen så så er det, så var det første mann å se i avisene ikke sant?
2. **Ellen:** =mm
3. **Ben:** =Hva som står i overskriftene. ... Og da, og da tar man diskusjon, . og da står det alltid ikke sant ... "en mørk har stjålet en VolvoV70" ikke sant?
4. **Berit:** @@![@@@@]
5. **Ben:** [@@@@]=Også, også da begynner man diskusjon, også sier de "Ja, men det er vanlig at e=gæminger stjeler skjønner du". Så sier jeg "nei, men det er ikke vanlig" sier jeg. (trekker pusten) "Jo" =så begynner man diskusjon. ... Og når du ha:r ti-tolv

6. **Berit:** =m
7. **Ben:** =n:orske damer som bodde her siden 'nitten *femti* 'tallet,
8. **Ellen og Berit:** [@@@@@!]¹¹
9. **Ben:** [som aldri har sett en] Volvo bli stjålet, så taper du saken.
10. **Ellen:** <@Du taper saken ja?@>[@@@@]
11. **Ben:** [Ja!@@@@]
12. (felles latter)
13. **Ellen:** <@ Og det er litt strevsomt i lengden?@>
14. **Ben:** Ja. Ikke sant!=@@
15. **Ellen:** ja.
16. =(Latter)
17. **Ellen:** @.@. åhh. ja.¹²
18. =(Latter fader ut)

I utdraget er det flere typer latter. I linje 8 ler forskerne fnisete og svært entusiastisk, og lyden overlapper hele tiden med det Ben sier. På et annet tidspunkt, i linje 4, ler Berit en ganske 'rå' latter, som Ellen ikke deltar i, og som Ben heller ikke har 'invitert til' med å le selv i linjene før. I etterkant av den felles latteren i linje 10-12 har alle tre lattermilde stemmer i flere av de påfølgende ytringene, og man kan høre små 'etterskjelv' som er vanlige etter en ordentlig god latter. Små stønn og utpust fra Ben antyder at han har litt vanskelig for å ta seg sammen. Disse elementene er sammen med på å gi inntrykk av at det her er snakk om spontan, 'ekte' latter. Jeg tenker derfor at humor og en god relasjon og forståelse deltakerne imellom, primært er kilde til denne latteren, og at den ikke bare oppstår som høflig, ansiktsbevarende respons. I motsatt tilfelle tror jeg materialet ville vist flere eksempler på latter som svar på invitasjon fra taler, og færre eksempler på det motsatte, foruten at latteren trolig hadde vært av en mer 'kontrollert' art.

Man kan samtidig tenke seg at denne hjertelige latteren er uttrykk for at temaene primært er nokså sensitive og truer ansiktene til deltakerne på ulike måter. Det oppleves kanskje befriende og dermed ekstra morsomt å velge å le når det på forhånd ikke er gitt om man skal

¹¹ Knisekvalitet på latteren

¹² For meg uttrykker det lille stønnet lattermild oppgitthet og frustrasjon. Én lesning er at Ellen uttrykker sympati med Bens historie når hun sier *åhh*. Alternativt uttrykker hun gjenkjennelse for følelsen fra egne opplevelser, altså er det en form for empati hun viser. En tredje mulighet er at hun spiller rollen som en frustrert Ben i situasjonen han forteller om. I alle tilfeller er det en form for medfølelse som uttrykkes, slik jeg tolker ytringen.

'le eller grine'. Det er samtidig viktig å påpeke at denne narrativen forekommer en halvtime uti intervjuet, og at 'galgenhumoren' til Ben har etablert seg sterkt som tolkningsramme allerede. Catrin Norrby sier at en ytring har bedre sjanser for å tolkes som en vits om det skjer mot bakgrunn av en allerede etablert vitseramme, og dette kan forklare hvorfor forskerne ler uten invitasjon av en historie som denne (Norrby, 1996:55). Latter og humorisering fungerer her som en ansiktsbevarende ressurs for alle parter; Ben har opplevd en beklemt situasjon som representant for 'utlendingene', men ser humoristisk på det. Forskerne er representanter for den kulturen Ben kritiserer, men de slipper å bote for andres synder, og inviteres heller til å le av uretten. Jeg har tidligere sagt at alle posisjoner åpner og lukker for noen muligheter, og det Bens posisjon kanskje lukker for er å kunne fortelle en historie om diskriminering uten latter og 'feiring' etterpå.

Materialet viser også mange eksempler på mer konkret ansiktsbevarende ytringer og latter, som bærer preg av å ha denne spesifikke samtalestrategiske funksjonen.

1. **Ellen:** Ja. Akkurat. ... Mm. ... (4,0).
2. **Berit:** Mm. ... M- Det var, det var noe jeg tenkte på, men så ble det litt borte igjen @@
3. **Ben:** Det er fort gjort.
4. (kort felles latter)
5. **Berit:** =Em. ... (4,5) Hvordan er det med hensyn til sånn (...)

Latteren i dette eksempelet er invitert til av Berit, og det er hennes ansikt som trues fordi hun har 'mistet tråden'. Ben mildner trusselen ved å påpeke at *det er fort gjort* i linje 3, og alle tre deler en liten latter som kan ha som formål å minske det truende i at Berit bruker tid på å samle tankene. Latteren har et mer 'forretningsmessig' preg enn den hjertelige latteren jeg viste i forrige eksempel, den har verken mye lyd eller intensitet i seg, og Berit bryter latteren tvert av med et =Em som markerer at hun vil gå videre. At latteren så lett lar seg bryte, og ikke får noen 'etterskjelv' er også tegn på at den var slik latter vi knapt legger merke til i en samtale, latter som 'reparerer' og smører samtalen, uten at det er uttrykk for at noe er spesielt morsomt eller latterverdige (Rustad, 2005:33)

4.1.4 Overlapp

De overlappene jeg nå skal ta for meg er hentet fra en av mange spørsmålsstillinger der Ben er svært ivrig på å få taleturen, lenge før Berit har fått med alle nyansene i spørsmålet sitt.

Eksempelet viser hvordan Ben posisjoneres som svært talevillig og 'parat' med tanker og innspill. Hans inngripen allerede etter Berits første ytring tyder på at hennes utdypende tillegg i de neste ytringene er overflødige. Ben stiller seg ikke kritisk eller avventende til premissene for spørsmålet, men er tvert imot parat til å svare med en gang. Scheuer skriver at et intervjuobjekts avbrytelser *kan oppfattas som tecken på iver och kallas early starts* (Scheuer, 1999: 54).

Berit: Ja. Mm. ... Men, kjenner du på= ... selv om, selv om det da kanskje ... er litt er bedre på på sykehjemmet her. Kjenner du på at det lett kan bli?=
 =blit? X[1jah!1]

Ben: =bli? X[1jah!1]

Berit: =[1altså1] at [2det lett kan bli2] litt sånne konflik[3ter3]

Ben: [2xxxxxxxxxx2] [3ja3]

Berit: eller lett, at du kan føle at du blir anklaget, hvis det er noen andre utlendinger som har gjort noen ting. At det fort også [(kort innpust)]

Ben: [ja!]

Berit: =på en måte du blir inkludert i den gruppen?]

Ben: [ja. Ja! men det=] Ja også, selv om jeg ikke ble påpekt, (...)

Berit gjør svært subtile ting for å holde på ordet til hun er ferdig, og det er ikke så lett å vise disse med transkripsjon, men hun øker altså stemmevolumet sitt ørlite, og snakker mer artikulert og med en slags 'insisterende' intonasjon. De korte overgangene mellom hver av intonasjonsenhetene hennes er vist i transkripsjonen; hun lager ingen luker i talen sin der Ben kan slippe helt til. Til sammen gir dette Ben signaler om at han ikke kan ta ordet helt enda. Man ser at han ikke bryter gjennom før hun er ferdig, men at han signaliserer at han er klar, og prøver å finne et passende overgangspunkt flere ganger i løpet av turen hennes. At Ben er så ivrig og svarvillig, kombinert med hans fremvisning av styrke, pågangsmot og galgenhumor, tenker jeg kan ha bidratt til å 'åpne' intervjuet. Det er en tendens til at forskerne stiller spørsmålene sine mer selvsikkert og direkte til Ben enn til flere av de andre informantene, at det høres mer uanstrengt ut for dem å stille ham potensielt truende spørsmål.

Bens talevilje står altså i klar kontrast til flere av de andre informantene, som er skeptiske til spørsmålene, virker sjenerte eller brydd i situasjonen, og bruker tid på å tenke ut svar før de

tar ordet. En av disse informantene er André, og jeg har analysert intervjuet med ham på tilsvarende måte som Bens, for å kunne vise noe av bredden i materialet. Ben kan ses som den ene ytterligheten, en informant som mestrer sjangeren, sjarmerer forskerne og får fortalt historier det kan virke som han bare har *ventet* på en anledning til å fortelle. I den andre enden virker André utilpass og er lite meddelsom, noe som gjør at forskeren tar mye av styringen i samtalen.

4.2 Intervjuet med André

4.2.1 Samtaleklima

André er en ung mann som utdannet seg til hjelpepleier rett etter grunnskolen. Bidragene hans i intervjuet preges av lange pauser, mye nøling og omformuleringer. Han har en ganske 'seig' samtalestil der han ytrer seg sakte, med hyppige nølinger i form av 'eeh' og 'øøh'. Han har et dypt stemmeleie med en slags knirkekvalitet i stemmen mye av tiden, og dette forsterkes av nølingene, som blir til noen lange bassnoter. Han har kun små svingninger i intonasjonskonturer og stemmekvalitet, noe som gir inntrykk av en ganske monoton fremførelse. Når han har smilestemme er det mer som en litt 'lur' hvisken enn som en glad og opprømt stemme. André ler bare noen ganger i løpet av intervjuet, og latteren har ganske kort varighet. Ellen ler oftere og noen ganger også lengre og mer 'hjertelig' enn ham. Det er sjelden André blir med på latteren hennes, han 'tar sjelden imot invitasjonen', og Ellen bryter sin egen latter kort etter.

4.2.2 Bevissthet om intervjusituasjonen, og behov for oppklaringer

Ellen markerer innimellom tydelige skifter i tema. Ofte innledes spørsmålene med metakommentarer som peker på intervjusituasjonen og implisitt deres respektive roller i den; hun som spørsmålsstiller og 'guide' gjennom samtalen, han som informant og uinnvidd i forløpet. Ytringer som *Skal vi se. Det første jeg vil spørre deg om er (...)* og *E= jeg skal bare gå litt tilbake til skolen. Eve= hv=ordan synes du det var å= (...)* er eksempler på den typen oversikt Ellen viser. Det siste utsagnet her viser hvordan Ellen noen ganger vender tilbake til tilbakelagte temaer. I et annet eksempel ber hun André utdype noe han sa for flere turer siden, etter at samtalen har dreid over på noe litt annet. De omtalte ytringene er uthevet i utdraget:¹³

¹³ Fete typer i transkripsjonen er alltid mine uthevninger, som er tenkt å øke leservennligheten.

André: Mne=i egentlig ikke= nå var det faktisk jeg som var den e- nesten den eneste *utlending* i klassen min tror jeg? Så var de=t, var det tre gutter= a=v ee tjue xog noenx elever.

Ellen: Mm. [Var såpass, ja.]

André: [Sxxxx] ja? Jaja ... og så etter hvert så var det jo de- en av de= tre som= hoppet ut og= ikke fullførte. (trekker pusten) Var ikke helt han sitt område.

Ellen: Var det på videregående eller?

André: Det var på videregående ja.

Ellen: Okey. Ja du sier=, **du sier du var eneste utlendingen, er du utlending liksom.** (ler)

Dette bidrar kanskje også til å minne André på at Ellen skriver ned noe av det han sier, og merker seg enkelte temaer som hun velger å forfølge, altså at dette er en noe konstruert samtale der han er under 'overvåkning'. Begge eksemplene (og andre i samme sjanger) forekommer tidlig i intervjuet, og gjør trolig at intervjusituasjonen er fremme i bevisstheten hos begge. Der Ben forteller lengre historier, og alle innimellom må ta seg sammen, kikke ned i notatene og 'lete etter tråden igjen', gir André kortere svar, og det blir derfor bare små opphold mellom spørsmålene i Andrés intervju. Situasjonen preges også av mange oppklaringer av premissene for spørsmålene, og også utdypinger av svarene André gir. Her er et eksempel på det første.

Ellen: (hoster) Okey, og så e- e- e=, ja da tok du helse og sosial på videregående, og så= ... hva, hva er det det heter det man gjør da? Etterpå. For å bli hjelpeleier?

André: For å bli hjelpeleier=e åssen [xxx]

Ellen: [ja] altså er du hjelpeleier 2[når du]2 kommer ut fra helse og sosial?

André: 2[Ja!]2 ... du tenker på praksis og sånn?

Ellen: Nei ja rett og slett altså hvordan man bli=r hvordan man *blir* hjelpeleier. [For det *vet* ikke jeg.]

André: E hvordan [man blir de=] ja okey ee.

Innenfor teori om såkalte Initativ-Respons-sekvenser (IR), så er mange korte IR-vekslinger ofte et symptom på skurr i kommunikasjonen, og færre og lengre IR-turer tegn på flyt og forståelse for situasjonen (Feilberg, 1991:65). Flyt og forståelse kan oppsummeres som et samsvar mellom forventninger og reell situasjon, altså at man har forstått rammene for virksomheten, de respektive aktørers roller i den, og føler seg trygg på hva ens egen oppgave er. I dette intervjuet snakker Ellen nesten like mye som André. Hun må utdype spørsmålene sine, og aktualisere dem med egne erfaringer for å berettige at hun spør. Blant annet kontekstualiserer hun spørsmålene med egne opplevelser med å snakke med eldre og demente, erfaringer med sin egen mor og at hun spør ut fra en faginteresse for språk og

kommunikasjon. I oppklaringssekvensen som er vist ovenfor er turvekslingen hyppig, og både IR-formen og innholdet markerer med andre ord mangel på forståelse.

4.2.3 Initiativ og styring – indikatorer på engasjement

Ellen må ofte stille oppfølgingsspørsmål for å få André til å utdype tilstrekkelig hva han mener, han slutter noen ganger midt i forløpet og virker usikker på om han skal fortsette, eller om han har sagt nok. Jeg får noen ganger inntrykk av at han vil si minst mulig, 'slippe unna' med minst mulig, eller at han siler og selvsensurerer, som om han ikke tror innholdet er av interesse for Ellen. I utdraget nedenfor svarer André på hvordan utdanningsforløpet hans har vært, etter en innledning fra Ellen om at det er et uvanlig yrke for menn. Han skal til å si noe om læreren sin, men avbryter seg selv, og det blir bare spekulasjoner om dette ufullførte skulle handle om lærerens rolle i yrkesvalget hans.

André: Det har da vært helt greit det. Hadde en *veldig* grei lærer i Småby, som= mm

Ellen: Er det *der* du kommer fra?

Her forfølger Ellen byen han nevner, og ikke det han utelater om læreren, så emnet legges dødt. Slike ufullførte setninger som den André har her gir inntrykk av at han vurderer sine meddelelser nøye, og ikke sjelden finner det for godt å la være å si noe. Dette gir sammen med mange av de andre elementene jeg har nevnt en følelse av at hele samtalen er ganske introvert og taus, ofte mumler han nærmest til seg selv, og snakker så Ellen nesten ikke hører med et tonefall som om han bare nevner noe for seg selv: *E= eller så= nei. ... (5.5) °°Nei, ikke noe mer °°*.¹⁴ Fordi han ikke griper ordet på samme måte som Ben, har han innimellom rollen som en slags passiv godkjenner av Ellens gjetninger. Dette er ganske langt fra idealet om at intervjuobjekter skal fortelle, mens intervjuere i hovedsak bare skal veilede samtalen.

Ellen: Og da= er det da sånn, går du da og hjelper de *samme* som du hjalp på morgenen eller?

André: E= n-ja=¹⁵

Ellen: Eller er det litt mer sånn om hverandre?

André: Det er litt sånn *om* hverandre egentlig.

¹⁴ Mer enn 1 sekund stillhet i samtale utgjør en merkbar pause (jf. transkripsjonsnøkkelen i kapittel 3.10). Disse 5.5 sekundene utgjør derfor en svært lang pause.

¹⁵ Nølede, et 'tja'.

Energien her står i klar kontrast til Bens spontane gripen av ordet straks et spørsmål er stilt/halvstilt. André forholder seg imidlertid ikke like passiv hele tiden. Ved et tilfelle langt ut i intervjuet forfølger han et spørsmål veldig lenge, og sier seg ikke fornøyd med svaret før det er fyldig og eksemplifisert. Spørsmålet som trigger dette skiftet i engasjement hos André, er når Ellen spør hva som er de beste ressursene i arbeidet hans. André bruker mye tid og tankekraft på å svare henne mest og best mulig; han tenker 'så det knaker' mange ganger og gir uttrykk for at han leter etter det han vil si. Han lager klassiske smattelyder med tungen som lar ham beholde ordet, og indikerer at han konsentrerer seg. André holder hele tiden tråden i hva det er han skal svare på i denne sekvensen, og han fremstår mer initiativrik og ivrig. I intervjuet som helhet snakker André mest av alt om en genuin omsorg for beboerne på sykehjemmet, og at han føler han aldri får gjort nok for dem. At engasjementet hans blusser opp når han får definere god omsorg og ressursene i arbeidet sitt, er en indikator på at dette virkelig er et tema han føler sterkt for, og ikke bare forventede fraser ut fra situasjonen. Dette har vært et viktig korreks for mine førforståelser, jf. en medreflektert forskerposisjon (kapittel 3.9).

En annen mulig tolkning av André's engasjement er at spørsmålet som innleder sekvensen er vinklet positivt. André virker som nevnt usikker på situasjonen, og oppfatter kanskje at Ellen er på jakt etter 'smuss' på arbeidsplassen, slik media og andre eksterne krefter ofte er. Derfor slapper han kanskje mer av når han får beskrive *ressursene* i arbeidet sitt. Det er et gjennomgående trekk ved materialet at informantene virker utilpass når temaene er truende for sykehjemsinstitusjonens renommé. Denne indikatoren på lojalitet tar jeg nærmere for meg i analysen som heter *Lojalitet og trivsel* (kapittel 5.3).

4.2.4 Antydningens kunst

Svarstilen til André gir i mine ører inntrykk av en 'less is more'-filosofi, som kanskje bunner i usikkerhet i intervjusituasjonen. Ofte er ytringene hans rene antydninger, og det er bare sammen med Ellens bidrag at ytringene hans lar seg tolke i noen konkret retning. Sånn sett er samtalen deres et tydelig eksempel på at mening produseres i samspillet mellom partene, der 'lytteren' er en aktiv part i meningsproduksjonen. I utdraget under forteller André om et aspekt ved det å være tre gutter og nitten jenter på hjelpepleierutdanningen.

André: Mnoen ganger var det jo vanskelig for å= dele= gu- oss guttene på= (Ellen ler) team. Sånn at når vi skulle ha sånne= samarbeidsprosjekter og sånn. For alle vil jo enten=, ja.

Ellen: Ville *alle* gjerne [ha en gutt på gruppa? (ler)]

André: <@[Jaja alle ville] ha en gjerne en gutt liksom, eller to.@>

Ellen: <@Ja. Akkurat. Hm.@>

André: ...Vi var vel egentlig de som var mest sånn= på en måte klovnene i klassen da. Vi guttene. Så det var vel mer, mer derfor.

Her foretar Ellen en tilsynelatende vellykket gjetning på hva André antyder mellom *enten*=, og *ja*, han går i hvertfall umiddelbart med på hennes tolkning. Siden jeg bare har tilgang på lyden er det ikke godt å vite hva slags kroppsspråk som fulgte med ytringen hans, men latteren hennes tidlig i hans første ytring kan tyde på at hun skjønner hva han er på vei til å si, og at han kanskje ser brydd eller fornøyd ut, eller på annet vis signaliserer innholdet. Jeg syns likevel han krever mye av samtalepartneren ved å gjøre en så implisitt antydning. Siden han avstår fra å fullføre, og blir spakere og mer nølende rett før han skal fullføre ytringen, er det kanskje nærliggende for Ellen å tolke det tause innholdet som noe han kanskje syns er litt skrytete og pinlig å si høyt, og han overlater det til Ellen å skjønne selv hva han mente.

4.2.5 Å endre tolkningsrammene eller la henge i luften – responsavhengig?

Når Ellen først har verbalisert 'det antydete' i utdraget ovenfor, gjentar han poenget sitt selv: [*Jaja alle ville*] *ha en gjerne en gutt liksom*, og han legger til *eller to* som posisjonerer jentene som enda litt mer 'guttegærne' og svervende om de eksklusive guttene. Altså gjør han den skrytete tolkningen enda mer tilgjengelig og litt karikert, slik at den blir mer morsom enn skrytete. Ellen responderer med lattermild stemme. Etter en liten stillhet endrer André imidlertid bakgrunnen for jentenes oppmerksomhet mot guttene. Han rekontekstualiserer ytringen slik at guttenes underholdningsverdi i gruppearbeid var årsaken, og ikke for eksempel utsikter til flørt eller romantikk. En mulig tolkning her er at André ikke er spesielt komfortabel med å skulle posisjoneres inn i en slags selvgod maskulin subjektsposisjon i denne settingen. Han lar i hvert fall ikke antydningen henge i luften.

Samtidig er det annerledes med den replikken han har om å være 'eneste hane i kurven', som jeg viser i utdraget nedenfor: Den forblir i større grad uspesifisert. Han snakker veldig fort i forlengelsen av den, og gjentar at det ikke var *så mange spørsmål fra vennene mine faktisk*. Jeg syns ikke dette nødvendigvis peker mot at han er ukomfortabel, som i det forrige utdraget med de guttegærne jentene; han høres derimot ganske oppløftet ut etter Ellens latter. Stemmen

hans høres også lett undrende ut over at han *faktisk* ikke fikk flere spørsmål, som om han i retrospekt ser at det lett kunne blitt mere oppstyr rundt et slikt valg.

André: Nei. Ja u- fikk aldri noen spørsmål om= e ... av vennene mine om *hvorfor* jeg tok det.

Ellen: Nei. [Hva gjør-]

André: [Men de] *spurte* jo alltid hvordan det gikk og sånn, liksom. Så= da svarte jeg *alltid* "ja jeg har nitten damer rundt meg, jeg, så jeg er glad jeg."

(Ellen ler)

André: Men= e= ja=. Det va- Det var= bare. Ja! Det var ikke så mange spørsmål fra vennene mine faktisk.

En mulig tolkning av hvorfor han reformulerer seg i den første sekvensen, men lar antydningen henge i luften i dette andre utdraget, er at Ellen virker mer vurderende i det første eksempelet, mens hun bare ler i dette andre. Senere i intervjuet er det en sekvens der Ellen lager små tenkelyder og blar i papirer og noterer rett etter at André har svart på et spørsmål, og i denne pausen skyter André inn en nyansering av svaret sitt. Kanskje han kjenner det lettere å ta ordet i slike pauser, eller kanskje blir han urolig av at Ellen noterer og 'vurderer' papirene sine, og at dette tvinger frem en nyansering. At han får tid til å tenke over hvordan hans foregående ytring kan ha blitt tolket, eller forstår Ellens taushet som misnøye, kan gjøre at han kontekstualiserer ytterligere for å hindre feiltolkinger. Samtidig er taushet et virkemiddel i kvalitative forskningsintervjuer, der den gir betenkingstid og rom for at informanten kan utdype. Når Steinar Kvale og Svend Brinkmann skriver om intervjuing som håndverk (*craft*), omtaler de *the stretching of pauses* som en av de ferdighetene intervjuere må ha (Kvale & Brinkmann, 2009:89). De begrunner dette med at *Rather than making the interview a cross-examination by continually firing off questions, the research interviewer can take a lead from therapists in employing silence to further the interview. By allowing pauses in the conversation the subjects have ample time to associate and reflect and then break the silence themselves with significant information* (Kvale & Brinkmann, 2009:136).

André har flere ganger et tonefall som om han stiller seg litt undrende til det han konkluderer med; at han er overrasket over hva han kommer frem til, men at det like fullt er det han konkluderer med. Dette gir sammen med de spede utgreiingene et inntrykk av at han ikke har tenkt så mye gjennom disse spørsmålene, noe som igjen kan forklare den usikre fremtoningen hans. Det kan også understøtte at han ikke har møtt noe særlig motstand fra venner eller kolleger, for Ben har til sammenlikning vært tvunget til å reflektere over og kunne forsvare

seg mot det 'selvsagte' ved både autoritetens makt, yrkets kvinnelige konnotasjoner og hudfargens betydning.

4.2.6 Oppbacking, latter og maskulin samtalestil

Et annet fenomen vi kan observere i transkripsjonsutdraget med jentene som vil ha en gutt på gruppa, er hvordan André avventer en reaksjon, og etter oppmuntring virker sikrere i uttalelsene sine. Ellen har en god del av disse tilbakekoblende latterene, som ser ut til å oppmuntre André. Latteren i intervjuet 'tar aldri helt av', men er små latterer som smører og løsner opp stemningen. Totalt sett er det et slags alvorspreg i situasjonen, og Andrés oppførsel kan tolkes som alt fra nonchalant og uinteressert til nervøs og anspent. Jeg oppfatter stilen som 'tilbakelent', og ganske maskulin. Dette hevder jeg blant annet fordi Andrés usikkerhet manifesterer seg som 'uengasjerthet', og at skepsis til situasjonen resulterer i at han blir en vanskelig, 'treig' samtalepartner. Min idé av den feminine samtalestilen, som tenkes å være relasjonell og empatisk (Scheuer, 1998:75), er at usikkerhet oftere vil vise seg ved at man 'lener seg mer frem', ler nervøst og fnisete, øker tempo og er mer på hugget. Dette trenger nødvendigvis ikke skyldes nervøsiteten, men kan være fenomener som også viser seg bare en kvinne er i en ny situasjon eller en ny relasjon. Selvfølgelig fins det sjenerte og stille individer av begge kjønn, men min forestilling er at en kvinne ville gitt tydeligere uttrykk for at situasjonen var ubehagelig, og enten forsøkt å bote på dette, eller vært unnskyldende i uttrykket dersom hun ikke greide å løsne opp stemningen. Det er tilsynelatende Ellen som får mesteparten av jobben med å hjelpe den pinlige situasjonen, og André viser ikke sitt sosiale talent på samme måte som jeg ser for meg en kvinne ville anstrengt seg for å gjøre. Noen ganger høres det ut som han strekker på seg, og en gang lager han et fnys/prust gjennom nesa når han får et vanskelig spørsmål. Denne tilbakelente posisjonen, som om André nærmest 'melder seg litt ut' av sine relasjonelle forpliktelser ovenfor Ellen (jf Goffman, 1955) regner jeg for en mer reell mulighet innenfor et maskulint handlingsrom i samtale.

4.3 Seks menn – seks storylines og posisjoner

Det har vært slående å se hvor ulike mennene i materialet er, og etter mitt syn har det i stor grad avkreftet en utbredt forståelse av at det er en spesiell gruppe menn som søker seg til pleieyrker og sykehjemsarbeid. Dersom disse seks mennene skulle sies å gå under en felles merkelapp ville den ikke vært snevrere enn 'menn', såvidt jeg kan bedømme. Det er ikke noen

påfallende gruppetrekk ved dem annet enn at de alle har samme yrke, og dermed deler en hel del faglig ballast, praktisk erfaring og profesjonell refleksjon. Det er et poeng å avkrefte denne myten om at mennene inngår i en spesiell kategori, både for å kunne utvide handlingsrommet til nåværende og potensielle pleiere, og for å minske stigma.

Ideen om at menn som beveger seg inn på en kvinnearena har noe særskilt ved seg, gjerne noe særskilt feminint, tror jeg skaper en ekstra belastning for mannlige pleiere. Jeg har allerede nevnt at dette yrkesvalget kan tolkes på svært mange måter, men at de to motpolene gjerne presenteres ved at det enten ses som et modig og selvstendig valg i tråd med et maskulint ideal, eller som et uttrykk for feminine interesser og lave ambisjoner, altså som maskulint uverdigg. At menns deltakelse på kvinnearenaer er potensielt truende for et maskulint selvbilde, har likevel vist seg å kunne vendes til noe positivt for flere menn. Mennene i Ragnhild Røthings materiale fremhever at valget deres har 'kostet' mer enn for kvinnelige førskolelærere og sykepleiere, og at det derfor uttrykker noe spennende og søkende ved deres personligheter, mens det for kvinner er trygt og *lettvint* (Røthing, 2006:62). Denne opplevelsen sier de at også kolleger, pårørende og egen omgangskrets har, og mennene får derfor støtte på at valget er spesielt modig (Røthing, 2006:58). Røthing referer til en studie utført av Marie Nordberg der menn forteller at de *oppmuntres og berømmes av sine kvinnelige kolleger for å bryte med dominerende former for maskulinitet gjennom sine yrkesvalg* (Nordberg 2001:348 i Røthing, 2006:58).

Disse positive fortellingene om konvensjonsbrudd setter jeg i sammenheng med Søndergaards komponentteori. Informantene hennes forteller at det er for kjedelig og forutsigbart dersom kvinner og menn velger 'trygt' innenfor sitt eget kjønns normerte handlingsrom. Individene skaper spenn og kompleksitet i sine kjønnsidentitetskonstruksjoner ved å velge tradisjonelt og utradisjonelt om hverandre i sin personlige komponentsammensetning (Søndergaard, 1996:176).

I mitt materiale er det ingen som konkretiserer noen slik statusmessig gevinst ved valget sitt. Informantene er tvert imot de som i stor grad normaliserer sin tilstedeværelse på sykehjem, mens forskerne er de som trekker frem at pleie er et tradisjonelt kvinneyrke, og undrer over hva som ligger bak mennenes valg. Petter er den eneste informanten som selv trekker frem det utradisjonelle ved valget sitt, og han kan sies å ha en dobbel posisjon i saken. Tidlig i intervjuet begrunner han motivasjonen for å søke seg til hjelpepleieryrket blant annet med at

det er et utradisjonelt valg for menn, og at det kan trenges flere av dem i sektoren. Senere i intervjuet tematiseres det at Petter er homofil, og da sier han at legningen hans kanskje var noe av bakgrunnen for yrkesvalget hans, da han regnet med det kom til å bli enklere å få aksept i denne sektoren enn mange andre.

Petter: Det er jo ikke uvanlig at det er= noen som har den legningen innenfor den ... det faget her heller da, for eksempel sykepleier, hjelpepleier, sånne ting. (...) Man velger jo= kanskje yrke utifra det også, at man ikke skal bli mobbet og ... sånne ting og= men det er jo ikke bare derfor jeg va- valgte det, det var jo ikke bare på grunn av *det*, det var på grunn av ... at det var det jeg ønsket, lissom.

Petter sier at det kanskje er enklere for ham å få innpass for legningen sin i helsevesenet, men han påpeker at dette ikke er hans eneste motivasjon for jobben. Valget hans er både utradisjonelt som mann og ifølge ham selv mer tradisjonelt som homofil, men det er det utradisjonelle valget han holder frem når han innledningsvis skal begrunne yrkesvalget sitt. Dette er det to gode argumenter for, slik jeg ser det. For det første tenker jeg det ville være lite verdig å posisjonere seg som en som har valgt yrke ut fra en engstelse for trakassering alene; som en minste motstands vei uten andre fordeler. For det andre viser altså annen forskning på menn i 'kvinneyrker' at det kan være visse gevinster ved å betone at man bevisst valgte utradisjonelt.

Om mennene i mitt materiale er modigere enn menn flest, kan jeg ikke svare på. At de ikke fremviser særlig feminint konnoterte egenskaper i intervjuet, kan jeg derimot vitne om. Samtidig er det altså alle forskjellene, og ikke likhetene, som er slående i materialet. Jeg har fundert på hvordan jeg best kan vise de forskjellige inntrykkene hver av dem gir, og kommet frem til at jeg vil summere opp et slags konsentrat av deres ulike selvpresentasjoner, i form av hver informant sin posisjon i fortellingene og bildene de tegner av seg selv; det jeg i teorikapittelet argumenterte for som et litt utvidet storyline-begrep. Jeg vil begynne med de to mennene jeg har presentert grundigst, fordi det kanskje er lettere å følge resonnementet mitt med en større bakgrunnskunnskap om informantene. Leseren har allerede lest flere utdrag fra intervjuene med Ben og André, og fulgt analysene av dem. Forhåpentligvis kan de kjenne igjen noe av stemningen fra utdragene i presentasjonene under.

4.3.1 Helten Ben

Ben forteller en hel del om vanskelighetene han har overkommet som mann, 'mørk' og 'dårlig i norsk' ved sykehjemmet. Han forteller om noen ganske grove tilfeller av diskriminering, og om små og store hendelser som kunne vært taklet svært dårlig, men som Ben forteller at han mestrer. Flertallet av historiene hans er det jeg vil kalle klassiske eventyrstorylines, der Ben posisjoneres som helten. Han er på mange måter Askeladden, en løsningsorientert optimist som med norsk lov og andre gode argumenter i baklomma, vinner over de som forsøker å sette ham på plass. Han feirer sin seier over uretten med ubeskjeden latter og det jeg tolker som tydelig stolthet. I utdraget under snakker Ben om at den offentlige likestillingspolitikken på sykehjemmet hindrer folk i å ytre seg rasistisk eller diskriminerende. Hvis de likevel sier noe, så forteller Ben at han er flink til å forsvare seg. Han snakker med andre ord om at han har *kommunikativ beredskap* for slike situasjoner (Andenæs, 2010: 217).¹⁶ I utdraget gjenforteller han hvordan han argumenterte da en etnisk norsk vikar hevdet at 'utlendinger' ødela for hennes jobbmuligheter.

Ben: v=i hadde en ... j=ente... som kom fra= Ålesund. Hun sier "ja vet du. ...mange altså utlendinger får jobben før oss. Også står vi utenfor". Også sa jeg, "Men jeg er hjelpepleier. Jeg er utdannet. ... Så hvis du går på skole, så har du like muligheter som meg. Men du kan ikke forvente å få jobben bare fordi du er norsk." @@! Ikke sant-ikke sant. Altså, jeg er flink til å ta dem. Sier "j=eg, jeg har= fortjent. ... Jeg har sko- jeg har skolebakgrunn. Jeg har kunnskap til å få jobben, før deg. Selv om du er norsk." Så jeg har tatt dem@@@!

(Alle ler)

Ben: <@tatt dem@>

(Alle ler)

Det blir selvfølgelig noe forenklet å si at dette er Bens selvframstilling i *alle* fortellingene hans, for han har også noen få historier om å gi etter for overmakten eller undertrykke opprøret han føler for å gjøre. Helteposisjonen er likevel det gjennomgående trekket som preger Bens stil og fortellinger. Han kommenterer selv at han ikke er den som klager eller tar for tungt på ting, og forskerne sier med en liten latter at det har de også merket seg. Av latteren og den ubesværede måten han snakker om vanskelige ting på, er dette et inntrykk som også jeg hadde fått innen han selv gjorde det klart. Livsmot og optimisme er stikkord som betegner inntrykket av Ben, og jeg velger å kalle ham 'Helten' etter hvordan han fremstår i intervjuet.

¹⁶ Andenæs mener man bør tilrettelegge for utviklingen av slik beredskap i andrespråkundervisning gjennom drøfting av krenkelser og den selvfølgeliggjorte 'norske' majoritetsposisjonen (Andenæs, 2010:217).

4.3.2 Tilbakelente André

André er en mann som fremstår som ganske beskjeden og sjenert i intervjuet, og jeg opplever ham som vanskelig å få på banen. Ellen legger ned mye innsats i å invitere ham til lengre fortellinger og redegjørelser, men han forblir kort og lettere avmålt. Det svake uttrykket for engasjement som preger intervjuet med André, gjenkjenner jeg som samtalestilen til en 'tilbakelent' ung mann. Jeg har tidligere argumentert for hvorfor jeg mener samtalestilen hans konnoterer maskulint; blant annet fordi han ikke gjør noen synlige anstrengelser for å bote på den anspente stemningen som preger materialet, og som Ellen har bekreftet at hun kjente på underveis i intervjuet. Jeg kjenner igjen denne væremåten fra noen jevnaldrende gutter, og holdningen preges av en slags følelsesmessig distanse, en 'kulhet', som gir inntrykk av at personen glir gjennom livet uten større kvaler eller refleksjoner. André har for eksempel ikke mye å si til hvorfor han valgte hjelpepleien, eller hvordan det ble tatt imot av venner, og det meste som tematiseres i intervjuet er *helt greit* for André, altså posisjonerer han seg som litt passiv og likegyldig til hendelsene. Den rolige, tilbakelente væremåten hans hjelper ham i arbeidet, for han sier den gjør at han fungerer godt sammen med utfordrende beboere som lett blir urolige.

På samme måte som Ben ikke alltid posisjonerer seg som 'Helten', er heller ikke André distansert og tilbakelent gjennom hele intervjuet. Som tidligere nevnt er han svært opptatt av å fortelle om god omsorg for de eldre, og at han ønsker tid til å gi mer av det. Han har flere partier der jeg syns han viser refleksjon rundt de eldres situasjon, og empati med dem. I utdraget under forteller André at han helst vil ta med alle ut, også de som er lamme eller av andre grunner kompliserte å ha med på tur. Han unner dem opplevelsen av å være *blant folk*, kjenne *frisk luft* og få *se seg litt rundt*.

André: Men absolutt. *Turer ut* vil je=g e= altså det er det *veldig* lite av nå. *Allfor lite* personale til å gjøre det å=, ja. ... Så= er- har jeg jo sett at en en del av de som har vært ute, eller en del, de få som ha- går ut og sånn av de beboerne her oppe= der oppe, de de på en måte, ja jeg vet ikke jeg, de de *liker* jo det å gå ut å få komme ut og være *blant* andre mennesker da, å *føle* seg litt mer e= ... ja h blan- *blant folk liksom*. Ikke sånn som e= her oppe at det er mange som ikke har vært ute der på= flere år. Siden de har flyttet inn så å si.

Ellen: Oj. Ja.

André: Men det er jo da på grunn a=v enten= situasjonen deres eller at de er på lukket avdeling.¹⁷

Ellen: Ja. Ja.

¹⁷ Her mener jeg å se et eksempel på lojalitet ovenfor institusjonen, og varhet for negativt fokus. Ellen sier *oj* til at enkelte beboere ikke har vært ute på flere år, og André følger raskt opp med en forklaring som ikke trekker institusjonen i tvil. Slike uttrykk for lojalitet analyserer jeg mer inngående i kapittel 5.3 *Lojalitet og trivsel*

André: Men jeg skulle *gjærne* tatt me=d- tatt med meg en som va=r e= helt lam o=g tatt me=d på tur ut, uansett egentlig.

Ellen: Mm. *Fordi* du tror det hadde vært godt [for den] personen.

André: [Ja.] Ja. Absolutt. Bare komme seg ut litt i *frisk luft* og sånn.

Ellen: Mm. Ja det- (ler)

André: Jaja, se seg litt rundt

Likevel er helhetsinntrykket av André at han i intervjuet fremstår som 'tilbakelent'. Han posisjoneres med en slags distanse både til dynamikken som utspiller seg i intervjuet, og til hendelsene og valgene han forteller om. Kun de eldres situasjon gjør ham 'foroverlent'.

4.3.3 Opprøreren Henrik

Henrik er en tydelig opprører, som bruker så og si hele intervjuet til å fortelle om problemene han ser på avdelingen sin, og all motstanden han møter når han foreslår endringer. Han forteller om til dels brutale sammenstøt med ledelsen, og om å bli utsatt for både press og trusler. Storylinen til Henrik er at omverdenen er lite fleksibel og visjonær, og at han selv er den med de gode idéene, som må kjempe mot de fastsatte regimene. Berit spør på et tidspunkt om Henrik er en oppvigler, altså en som 'rister litt' i organisasjonen. Henrik bekrefter leende.

Berit: Jeg syns å høre en fortelling fra deg at du blir oppfattet som en slags oppvigler.

Henrik: Ja. <@Ja, ja@> @. Det er jeg.

Berit: Det er du?

Henrik: Ja. Absolutt. De trenger det. De trenger det her. Jeg mener.. jeg er ikke feig eller sånn, men det er altså masse som kunne vært bedre som ikke har noe med penger å gjøre, bare kreativitet, ikke sant. Men de snakker bare om penger og service, fleksibilitet, toleranse. De har ikke toleranse, de har ikke fleksibilitet,

Henrik posisjoneres seg som kreativ og fritenkende, som motsetningen til en fastlåst og rutinisert ledelse og et viljeløst kollegium. I Helge Svares forskning på mannlige pleiere er kjønnsfilosofen Simone de Beauvoirs begrep 'transcendens' sentralt (Svare, 2009:27). Mange av mennene i Svares materiale posisjoneres seg som noen som ser nye muligheter, og overskrider – transcenderer – det normerte handlingsrommet for pleierne. Også i Henriks fortelling er de andre på avdelingen fanget i det de Beauvoir kaller 'immanensen', altså i rutinene og normene, mens Henrik selv er den som tenker nytt og prøver å tøye de institusjonelle rammene (Svare, 2009:27). Opprøreren Henrik er slik jeg ser det en transcendent på linje med dem i Svares fortelling. Immanens knyttes i de Beauvoirs teori til kvinnelig arbeid, handlingsrom og mentalitet, men Henrik kobler aldri de 'satte' forholdene

på avdelingen til det kvinnelige flertallet eller en kvinnelig ledelse (Svare, 2009:28). Hans egen transcendens blir like fullt noe spennende og spesielt ved Henrik; noe som skiller ham fra massen.

Henrik: Jeg er en person som ikke gir meg, jeg presser på. Og når sjefen er så passiv, da går jeg til sjefen over henne, men hun liker ikke når jeg gjør det. For jeg presser på, ikke sant. Jeg skal ha mer penger, jeg skal ha.. altså når det går på service eller for eksempel miljø! Jeg ser masse feil. Men går jeg til avdelingssjefen eller så, eller skriver noe, så blir det bare registrert i en undersøkelse for eksempel, og da blir det lagt på hylla. Det skjer ingen ting.

Henrik forteller at han er hard mot ledelsen, og posisjonerer seg som like nådeløs tilbake som de er mot ham. På samme måte som de andre mennene i materialet mitt, har også Henrik en mer kompleks selvpresentasjon i intervjuet sitt. Han forteller for eksempel om seg selv som en svært omsorgsfull og nær pleier, med god kontakt med de eldre. I utdraget jeg nå skal vise posisjonerer Henrik seg som en dyktig pleier som gjør det lille ekstra for beboerne. Han prøver å føre ordentlige samtaler med dem, og kommer med varm melk med honning om natten i stedet for sovepiller. Denne fortellingen gir omsorgen hans et mindre institusjonalisert og mer 'genuint' og hjemlig preg.

Henrik: Jeg vet de små behov, hva de trenger. Det er ikke bare å være sånn vanlig, at du steller dem og gir dem måltidene og så videre, ikke sant. Du sitter og prøver å ta en samtale for eksempel og.. Og på natta var det ikke så mye, men de som ikke kunne sove. Jeg gikk for eksempel med varm melk med honning i stedet for beroligende eller sovemedisin.

Henriks posisjon som pleier er som en forelder eller beskytter, som passer på beboerne og fyller deres behov. I en ytring sammenlikner han gamle med små barn som har kommet bort, noe jeg synes posisjonerer ham som en kompetent og myndig hverdagshelt som beboerne er hjelpeløse uten: *Jeg liker min jobb. Jeg liker å hjelpe de gamle eller små barn, ikke sant, som har kommet bort eller sånn, ikke sant.*

Henrik forteller med andre ord om flere posisjoner han innehar på sykehjemmet, både en svært omsorgsfull posisjon og en posisjon der han stiller hardt mot hardt. Han forteller at det til tider har vært nesten utholdelig for ham i arbeidsmiljøet, men at han har 'ridd stormen av' og nektet å la seg presse til å si opp eller bytte side i saken. Denne standhaftige egenskapen, der trivsel og sosial omgjengelighet viker for prinsippene, synes jeg konnoterer maskulint. Jeg ser ikke umiddelbart for meg at en kvinne ville inntatt den samme holdningen om ikke å la seg knekke, men heller vurdert om dette var et sted hun lenger ville jobbe. Henrik er altså

hard opprører på en maskulin måte. Samtidig er han de eldres beskytter, noe man kan si konnoterer til en maskulin omsorgsform. Den tydelige 'Opprøreren' er likevel den posisjonen som gjør seg mest gjeldende i intervjuet som helhet.

4.3.4 Lederen Anders

Anders inntar en klar lederposisjon helt fra starten av intervjuet. Han gir inntrykk av å ha stor grad av kontroll over situasjonen, og at han på forhånd har avklart med seg selv hva han skal kunne fortelle om. Innledningsvis sier han *jeg tror nok jeg skal kunne stå for det jeg sier*, og gjennom hele intervjuet gir han lange svar preget av flyt og ferdig refleksjon, uten nølinger, reparasjoner eller omformuleringer. Han forteller mye om utfordringene med å skulle være leder, og høres noen ganger ut som en oppgitt forelder som må oppdra de ansatte.

Anders: Jeg syns ofte at konflikten kan være mer mellom de andre at: "Jeg gjør det sånn", "jeg gjør det sånn", "jeg gjør det sånn", og så vil alle ha rett. Og da må jeg si: Ja, men kanskje alle har litt rett.

Anders fremstår med en naturlig autoritet i intervjuet, han virker rolig og uredde og et beskrivende ord som slår meg om Anders er at han virker svært *fattet*. Denne kjølige kontrollen har han gjennom hele intervjuet, også når han snakker om potensielt betente temaer, som for eksempel når han gir ugunstige karakteristikk av 'utlendinger'. I gjenfortellingen under høres Anders både oppgitt og streng ut, og han har en 'leksende' tone.

Anders: Veldig ofte kan det være en sånn enkelt ting som "Legg fra deg telefonen". Gå å jabbe i sitte eget språk i telefonen, .. eventuelt stå og prate på sitt eget språk over middagsbord, over stell, over hva som helst. Det er sånn "vær så snill, snakk norsk når du snakker her inne eller over beboere. Ikke stå med telefonen og legg fra deg mobiltelefonen." Det kan bli sagt et utall av ganger i løpet av en uke. Det gjelder til en viss grad og nordmenn selvfølgelig, men jeg syns at @ disse enkelte utlendingene kan være helt ekstrem med sin mobilbruk.

Anders viker aldri fra posisjonen som profesjonell leder. Han blir aldri privat eller personlig, og intervjuet har et slags forretningsmessig preg. Det forekommer for eksempel ikke felles latter i intervjuet, men bare noen få korte 'smørende' latter fra hver av partene. En av disse forekommer i siste linje i utdraget jeg nettopp viste, der jeg tolker det som at denne latterstavelen demper det ansiktstruende i å trekke frem 'utlendingene' som 'verstinger' nok en gang. Det er ikke gitt at Anders posisjon er 'Lederen' fordi det er yrkestittelen hans, men jeg karakteriserer ham slik fordi han er den av mennene som helt tydelig inntar en lederposisjon både i intervjuet og i fortellingene fra sykehjemshverdagen.

4.3.5 Familiefaren Adam

Adam er den eneste av mennene som tematiserer familie i intervjuet. Sekvensen under handler i utgangspunktet om hvorfor han ikke søker videreutdanning som ledende hjelpepleier, eller går sykepleien slik han forteller at han i utgangspunktet ønsket. Jeg tolker det som at Adam bruker familielivet som en forklaring på hvorfor han ikke søker sykepleiestudiet eller på andre måter viser ambisjoner i forhold til yrket.

Berit: men har du lagt sykepleier= e .. ambisjonen på [hylla?]

Adam: [ja= nå begynner jeg å blei] gammel asså.
jeg tror ikke jeg går på <@ sykepleier?[skole@> nei @@@]²

Berit: ²[sier du det @@@]² @@@

Adam: nei, det kan det hende jeg går på= ledende hjelpepleier de=t har jeg litt interesser til det.

Ellen: mm.

Adam: °sånn e vi har <X noe sånn X> 'ledende hjelpepleier ... gå to eller ett år i ... (1,5) lære XX administrere XXXX.
nei sykepleier så har ikke= tanke på det. nå har jeg blitt .. familiefar o=g.

Berit: ja.

Adam: med tre små barn å gå på sykepleierskole de=t 'nei. det tror jeg ikke.

Tilsynelatende posisjonerer Adam seg som veldig satt; han har allerede sagt at han er *for gammel* for sykepleierutdanningen, og i utdraget under sier han at han er *grodd fast* på avdelingen, venter bare på å bli pensjonist, jobber der av *vane* og avslutter sekvensen med *her er jeg bundet*.

1. **Berit:** men det at du nå har vært her såpass lenge bety=r vel at .. du da tri¹[ves kanskje?]¹
2. **Adam:** ¹[grodd .. gr]¹odd fast her .. ²[@@ .. @@@!@!@]²
3. **Berit:** ²[eller er du gr- er du grodd f- har du grodd fast eller]²
4. @@@³[@.]³
5. **Adam:** ³[<@ jeg]³ venter til å bli pensjonist. @>
6. (Berit og Adam ler)
7. **Adam:** jaja. jeg vet ikke jeg? .. det er rett og slett vane. ... (1,5) å jobbe= jeg eh
8. **Ellen/Berit:** -°m.°
9. **Adam:** -du blir de=t ja? ... du blir 'akkurat som 'i .. et 'hjem ikke sant.
10. **Ellen/Berit:** 'mm.
11. **Adam:** ... (2,0) du kjenner pasienten. °du kjenner= eh= .. personalet fra begynnelsen og .. de som har slutta de som e=r her fortsatt. du husker de som e=r forlatt oss. ikke sant? alt det der. så blir det mye sånn .. nei .. her er jeg bundet.° ... (1,5) tror jeg.

Linjene 2 til 6 er preget av en spøkefull tone, der Adam sier at han er *grodd fast* etterfulgt av latter. Berit følger opp den humoristiske vinklingen, og ler med. I linje 5 forsterker Adam det litt sørgelige og tafatte bildet av seg selv med å si at han bare venter på å bli pensjonist. Han og Berit ler sammen av dette bildet. I linje 7 er det Adam som tar ordet igjen, og han blir mer alvorlig i tonen. Med stemningsskiftet opplever jeg at Adam endrer tolkningsrammene for det han videre skal si. Han går fra en spøkefull ramme der Berit inviteres til å le av hans selvfremstilling, til en ramme der han 'egentlig' svarer på spørsmålet, en ramme som er mer

tro mot den primære virksomheten i intervjuet, og der latter kanskje ikke er velkomment lenger, men vil oppleves ansiktstruende for Adam.

Det jeg oppfatter at Adam gjør i begge disse utdragene er å tilby forskerne to forklaringer, først en kulturell stereotypi som i denne sammenhengen gjøres ugyldig, og deretter en tilsynelatende personlig og dermed gyldig forklaring. Han sier at han er for gammel for sykepleien, og dette argumentet er verken riktig eller spesielt flatterende; det får Adam til å høres tafatt ut. Både Adam og intervjuerne ler, og derfra går han direkte over i å si at han vurderer en videreutdanning som ledende hjelpepleier, men at sykepleien blir litt for mye når han er familiefar med små barn. Her viser han ambisjoner i yrket, samtidig som han begrunner at de er modererte ut fra familiesituasjonen hans. Det blir vanskelig å kritisere Adam for å være ambisiøs i 'avpassete' mengder, dersom grunnen er at han vil tilbringe tiden med barna sine istedet. Den ansvarsbevisste familiefar som deltar mye i hjemmet er en svært positiv figur i Norge i dag, og den norske likestillingsdiskursen sier at nordmenn ligger langt foran på dette området. Adams redegjørelse bidrar slik til å posisjonere ham som 'norskere' enn sitt asiatiske utseende, sine 'tegn på kroppen', og skaper en positiv og vanskelig angripelig posisjon for ham. *Når etniske minoritetsmenn viser at de har barn og deltar i omsorgen av disse, skriver de seg [...] inn i en 'norsk' likestillingsdiskurs, samtidig som de utfordrer stereotypien om ikke-likestilte, tradisjonelle innvandrer menn.* (Kristensen, 2010:95).

I det andre utdraget jeg viste sier Adam at grunnen til at han fortsatt jobber på samme avdeling, er fordi han har grodd fast. Dette argumentet presenterer han humoristisk, og når latteren legger seg kommer han med mer akseptable forklaringer. Han sier at det blir en vane å jobbe et sted, og at det etterhvert blir *akkurat som i et hjem*, der man kjenner alle og har en følelsesmessig tilknytning. Dette er en straks mer legitim posisjon enn å ha grodd fast et sted i påvente av pensjonisttilværelsen. Jeg synes begge disse posisjonene representerer relativt nye og 'myke' maskulinitetsformer, der mannen setter partner, barn, trivsel og følelsesmessig tilknytning foran karrierestigen. Adams posisjon blir som representant for en positiv figur i form av 'den nye familiefaren'.

4.3.6 Beskytteren Petter

Petters posisjon har vært den vanskeligste posisjonen å få grep om. Han er relativt nyutdannet, og virker tydelig stolt når han forteller om fagkompetansen sin. Noen ganger virker det

imidlertid som om han reproducerer forelesninger eller fagsamtaler han har hatt, og at han kverner på stikkordene som om de er et mantra. Utdraget jeg nå skal vise begynner med at Berit spør om Petter noen gang har opplevd å komme i klem mellom kollegers forventninger til hjelp, og hans forpliktelser ovenfor den beboeren han er i ferd med å stelle. I svaret sitt kommer Petter inn på en faglig digresjon om riktig løfteteknikk før han avslutter med en av disse 'mantra'-sekvensene, der budskapet er et fokus på beboerne.

Petter: Det har jo hendt at folk har bedt meg gjøre oppgaver, og så sier jeg «Nei, nå skal jeg gjøre meg ferdig her først ... fordi det er *den* som er viktig». ... så altså= ... vi har en som vi må løfte over sånn, da, bruke belte og så løfte over, løfteteknikken ... riktig løfteteknikk er veldig viktig vet du ... og så= ... Og da, da er det sånn at e ... da sier jeg «*her* konsentrerer jeg meg om *den* ... beboeren først, og så skal jeg hjelpe deg etterpå». I enkelte situasjoner så må du si det, fordi at det er det som er riktig også. Det er *de* som skal være i fokus, ik- ikke vi med i fokus, det er de, ikke vi. Vi er her for dem, og vi er fordi vi jobber f- ... det er *det* vi jobber med, det er *dem* vi har å jobbe med.

Etter et utsagn kan Petter for eksempel legge til *heter det seg*, som jeg syns markerer at dette er noe han har faglig eller organisatorisk belegg for og støtte i. Petter virker i tillegg svært engstelig for negativ omtale av arbeidsplassen sin. Oppførselen slår meg som den en nyansatt vil vise: Opptatt av å følge prosedyrer, engstelig for å gjøre noe galt, og samtidig full av engasjement. I den kommende analysen av lojalitet og trivsel er Petter en nøkkelinformant, for intervjuet med ham inneholder svært mange fremvisninger av lojalitet til institusjonen og skepsis ovenfor kritikk. I tillegg snakker Petter mye om å beskytte beboerne, og alltid sette deres beste foran. Han er svært defensiv ovenfor negativt vinklede spørsmål i intervjuet, med et tonefall som indikerer irritasjon på grensen mot sinne. Derfor tenker jeg at den beskyttende posisjonen ikke bare skyldes at han er relativt ny, men også kan skyldes stress i intervjusituasjonen eller at han virkelig *er* svært beskyttende og vær for kritikk av miljøet. Uansett hva som er årsaken, så er min oppgave bare å forholde meg til Petters fremtoning i *intervjuet*, og den posisjonen han inntar oftest der er som 'Beskytteren'.

5 Kjønnets betydning

5.1 Et kvinneyrke, et kvinnefellesskap?

Mangfolds- og likestillingsarbeid anses ofte som irrelevant eller unødvendig av institusjoner med klare profesjonsgrupper innenfor et felles fag, slik som sykehus (Seeberg, 2007:116). Lik behandling etter faglig kompetansenivå tenkes altså å forhindre diskriminering på andre grunnlag. Dette er en universalistisk tankegang, som sier at dersom man behandler alle likt oppnår man likestilling (Seeberg, 2007:115). Dens motsetning er partikularisme; en tankegang som forholder seg til at mennesker har ulike forutsetninger, og derfor må behandles ulikt for å gis samme muligheter (Seeberg, 2007:115). I teorikapittelet introduserte jeg begrepet interseksjonalitet som sier at én type kategorisering eller maktfordeling aldri fungerer alene. Maktstrukturer, ulike hierarkier og motstrategier fungerer sammen og samtidig, slik at man langt fra sikkert kan anta noe om hvilken innordning som faktisk finner sted, for eksempel at det (bare) er fagkompetanse som regulerer sosial ulikhet på sykehus og sykehjem.

5.1.1 Grupperinger

På et sykehjem, som andre steder, finnes mennesker av alle slag, og grupperinger oppstår ofte på bakgrunn av en eller annen form for likhet som kan gi fellesskapsfølelse og tilhørighet (Eriksen, 2008, Svare, 2010: 54). Seeberg sier at det er vanlig at sykepleiere holder seg med sykepleiere, leger med leger og hjelpepleiere med hjelpepleiere, men det kan som sagt oppstå grupperinger innad og på tvers av disse gruppene på bakgrunn av andre likheter (Seeberg, 2007:67). Kjønn, morsmål, alder, fritidsinteresser og sammenfallende turnuser er noen eksempler. På et sykehjem er hierarkiet ofte svakere, og det er færre leger og sykepleiere (Seeberg, 2007:70). Derfor er det sannsynlig at sosiale grupperinger forekommer på bakgrunn av andre egenskaper enn de faglige. Lenge har menn vært omtrent fraværende, så heller ikke kjønn virker som et sannsynlig grunnlag for gruppedannelse. Likevel knyttes det mye (u)kultur til det kvinnelige fellesskapet eller de kvinnelige omgangsformene som sies å eksistere på tvers av faggrupper og sosiale grupper, og dette fungerer etter sigende avstandsskapende ovenfor mange menn (Svare, 2009:55, Røthing, 2006:91).

Seeberg påpeker at inklusjon og eksklusjon er to gjensidig avhengige prosesser. Man skaper gruppetilhørighet ved å definere hva gruppen *ikke* er, og trekke opp disse *grensemerkene* mot andre grupper (Seeberg, 2007:69). Dersom en egenskap ved en gruppe er at den baserer

seg på kvinnelige medlemmer, er den helt ekskluderende for menn. Dersom den baserer seg på kvinnelig konnoterte interesser eller omgangsformer, så er den fortsatt ekskluderende for menn i varierende grad. Jeg tror likevel dette fenomenet kan virke mer problematisk utenfra, enn for mennene som faktisk jobber på sykehjem. Min egen førforståelse var preget av dette utenfra-synet, og jeg forventet derfor å finne mye mer motstand hos informantene, eller i det minste mange flere eksempler på at dette er et forhandlingsområde, enn hva materialet faktisk tilbyr. Jeg vil derfor vie en analyse til å se på hvordan dette faktisk fortelles om av noen mannlige pleiere.

5.1.2 Smak, frykt og homososialitet

Slik jeg ser det kan aversjonen mot kvinnefellesskapet befinne seg på to nivåer, som igjen reguleres av ganske ulike mekanismer, henholdsvis smak og frykt. Maskulinitetsforsker Robert Connells begrep *kateksis* viser til den uhåndgripelige lystfølelsen som orienterer menn mot kunnskap, praksiser og yrker forbundet med høy status og maskulin verdighet (Connell, 1995). Bordieus term for den samme lystfølelsen er *smak*, og Jann Scheuer har vist empirisk hvordan den kan styre menn mot maskulint 'passende' hobbyer, karrierer og livspartnere (Scheuer, 1997:215-16, 227). *Jeg ser for meg det er damearbeid å pleie syke og gamle. Jeg ser ikke for meg en normal gutt som velger et slikt yrke*, skriver en gutt i Svares holdningsundersøkelse blant ungdommer (Svare, 2009:64). Utsagnet viser godt sammenhengen mellom arbeidets feminine konnotasjoner, og 'usmaken' det dermed får for menn. *En normal gutt* i denne sammenhengen vil si en gutt som har et 'smaksapparat' orientert mot hegemonisk maskuline virksomhetsfelter, og som i kraft av dette vil kunne kjenne ulyst for pleie- og omsorgsyrkene. Selve arbeidets 'feminine natur' er altså en sterk faktor, samtidig som den ofte tilhørende lave statusen og lave lønnen vil frastøte seg menn med 'smak for det maskuline'.

Den andre mekanismen jeg vil hevde er aktiv, er frykten for umannligheten. Uttrykket *rädd at falla*, som også er tittelen på en bok om maskulinitet (Claes Ekenstam et al.(red.), 1998), viser til at menn ofte velger som de gjør på grunn av en type ikke-rasjonalisert redsel for å falle ned i 'umannligheten', og ikke nødvendigvis av reell streben etter for eksempel makt, posisjon eller penger (Lorentzen & Mühleisen, 2005:133). Frykt er i denne sammenheng en orienteringsmekanisme som leder menn vekk fra maskulint marginaliserende praksiser.

Denne 'frykten' fungerer i første instans som en avsmak mot yrket. Dersom menn vurderer å velge yrket tror jeg frykten kan manifesterer seg som en reell redsel for sosiale sanksjoner og umannliggjøring.

Smaken for det mannlige og frykten for det umannlige tror jeg sammen kan skape mannlig aversjon mot den type fellesskap, interesser og omgangstone som er forbundet med kvinner. Samfunnet vårt er svært homososialt, og dets medlemmer vil ofte føle seg uanstrengt inkluderte og komfortable i samvær med andre av samme kjønn (Svare, 2009:52). Den sportsånden eller humoren som gutter ofte skryter av at de bare kan ha med andre gutter, eller den intime og åpne praten som jenter synes de får til best seg imellom, er eksempler på slike lystfylte fellesskap. Å skulle være eneste kvinne på en mannlige arbeidsplass tenkes derfor ganske ensomt dersom kvinnen ikke går inn for å bli 'en av gutta', og aksepteres som en. Går menn inn i et kvinnedominert yrke med noe håp eller ønske om å bli inkludert som 'en av jentene'? Et slikt ønske ville være malplassert med tanke på de to kjønnenes historiske relasjon.

Svares bok om mannlige pleiere skapte følgende talende overskrift i Dagsavisen: *Vil ikke jobbe i hønsehus* (Dagsavisen, 30.09.09). Der gikk leder Bård Nylund i Norsk Sykepleierforbund Student ut med hard kritikk mot kvinnelige pleiere *som er mer opptatt av å lage fine dekorasjoner og henge opp gardiner enn å gi god omsorg*, og at mennene, som underforstått ikke interesserer seg for dekorasjoner, ikke får anerkjennelse for jobben de gjør. I en slik kontekst posisjoneres mennene som de profesjonelle som leverer den ekte omsorgen, mens kvinnene blir overfladiske husmødre, og sykehjemmet en forlengelse av deres egen stue. Uttrykket *hønsehus* gir foruten hjemlige og moderlige assosiasjoner et bilde av kvinner som 'kaklende', altså en tydelig nedvurdering av samtaleformen deres. I den aller siste setningen i artikkelen nevnes det at også mange av de *ynge kvinnelige pleierne* reagerer på verdisynet og rutineene ved sykehjem, altså kan forskjellen mellom den 'varme' omsorgen og den som setter omgivelsene høyt skyldes en generasjonsforskjell.¹⁸

Jeg vil hevde at den samme subtile smak og lystfølelse som orienterer menn mot maskuline prosjekter, er i spill når menn og kvinner søker fellesskap. Begge kjønn vil ønske fellesskap

¹⁸ Her opplever jeg at det undervurderes hvor viktig delikate omgivelser er for sykehjemmets renommé i møte med pårørende og andre besøkende. De pårørendes opplevelse av sykehjemmet er et viktig hensyn i arbeidet, noe blant annet Anders påpeker flere ganger. Det kanskje viktigste hensynet er imidlertid at det skal fungere som et siste *hjem* for beboerne.

som kjennes lite anstrengte og tilpasset deres interesser, humor og sosialiseringsbehov, noe som ofte sammenfaller med et homososialt fellesskap (Svare, 2009:52). Jeg vil derfor ha som utgangspunkt at menns smak for det maskuline, og lysten til et mannlig fellesskap er de to faktorene som i størst grad holder menn unna pleien, og eventuelt forhindrer trivsel på arbeidsplassen. I et rekrutteringsperspektiv er det derfor interessant å undersøke hva materialet mitt kan fortelle om disse forholdene.

5.1.3 Menn *blant* kvinner – ikke som 'en av jentene'.

I ytringen under forteller André på oppfordring fra intervjueren om klasse miljøet da han studerte hjelpepleie. I spørsmålet ligger det en invitasjon til André om å fortelle at det var vanskelig å være i mindretall ovenfor jentene. André godtar invitasjonen i den grad at han siterer et hypotetisk ekskluderende kvinnefellesskap, noe jeg tolker som hans aksept av premisset for spørsmålet; det er et scenario han kan *tenke* seg. Han avkrefter imidlertid at dette var tilfelle i hans klasse.

André: Hn= ... så= veldig åpen= klasse= og ja. Det veldig greit egentlig. ... Det va= var liksom aldri noe sånn skille= liksom= atte "nei guttene ville de ikke ha noe m=ed å gjøre." Det var xall- dex alle var sammen liksom.

Jeg synes det er verdt å merke seg at et eventuelt skille i klassen ville vært opp til jentene å lage. At guttene skulle ha interesse av å markere et skille er ikke tilgjengelig i Andrés fortelling. Jeg tenker at dette er et eksempel på at majoriteten bestemmer, og samtidig en bekreftelse på at kjønn er et svært tilgjengelig grunnlag for eksklusjon- og inklusjonsprosesser. Jeg tenker at det kan være et ubehag forbundet med å skulle være mann i en slik situasjon, å være prisgitt kvinnenenes vilje og velvilje.

Å kunne ha et uanstrengt og liketil forhold til individer av motsatt kjønn er en ettertraktet egenskap; det å virkelig 'forstå' de som er fra henholdsvis Venus og Mars. I materialet mitt gjør Ben og André nytte av denne typen mening, ved å antyde at det er et slikt liketil fellesskap de nyter med kvinnene. Jeg viser utdraget med Ben først.

Berit: Ja. Hvordan synes du *det* var? Å være at dere var så få gutter [o=g?] (lattermildt)

Ben: [Jeg] synes det var greit. Jeg fikk mye oppmerksomhet, jeg.

(Mye latter)

Ellen: <@Det gjorde du sikkert@>

Ben: Ja! (blandet med høy latter).

På spørsmål om hvordan det er å være få menn blant så mange kvinner, svarer han at han synes det var greit, og at han fikk mye oppmerksomhet. Han følger opp svaret sitt med mye latter. Intervjuerne ler med og den ene av dem kommenterer lattermildt at hun ikke er overrasket. Latteren og den løftede stemningen som følger Bens utsagn er interessant her, for også Andrés fortelling om å være 'omsvermet' følges opp med latter og entusiasme. Det er ikke dermed sagt at latteren betyr det samme, men det er verdt å undersøke muligheten. Jeg viser utdraget med André også før jeg går nærmere inn på mulige tolkninger.

André: Nei. Ja u fikk aldri noen spørsmål om= e ... av vennene mine om *hvorfor* jeg tok det.

Ellen: Nei. [Hva gjør-]

André: [Men de] *spurte* jo alltid hvordan det gikk og sånn, liksom. Så= da svarte jeg *alltid* "ja jeg har nitten damer rundt meg, jeg, så jeg er glad jeg."

(Ellen ler)

André: Men= e= ja=. Det va- Det var= bare. Ja!

André og Bens historier handler ikke om å være 'en av jentene', men om å være blant jenter, om 'å ha nitten jenter rundt seg' og 'få mye oppmerksomhet'. At Ben fikk mye oppmerksomhet markerer at han var annerledes, at han skilte seg ut i kraft av sitt kjønn. Denne forskjellsbehandlingen vinkles positivt, både på grunn av tonefallet hans og det joviale 'jeg'-et på slutten av ytringen i tillegg til latteren og den støttende verbale responsen fra intervjueren.

Ben og Andrés utsagn er oppvisninger i antydningens kunst. Det er et ubestemmelig heteronormativt innhold i ytringene, som kan tillegges omtrent hvilken som helst konkret tolkning. Min første innskytelse var at spesielt Andrés ytring skulle gi vennene hans bilder av André i et slags moderne harem, men ved nærmere ettertanke er det ikke det som er ytringens kraft. Det at den nettopp ikke er entydig eller provoserende gjør den så effektiv. I ungdomsspråket blir det mer og mer populært å snakke om å ha gode 'comeback', det vil si så enkle og geniale svar på truende spørsmål at de stilner all kritikk. Andrés ytring er et klassisk comeback, som jeg har sett brukt flere ganger av menn på 'kvinnearenaer'.

Latteren som Ellen svarer Andrés 'comeback' med, kan ha mange forklaringer. Dette er et av de første bidragene André gjør hvor han tar kontrollen og tilbyr Ellen noe mer enn akkurat det hun spør om. Han avbryter henne til og med for å få kommet med digresjonen sin. Det er derfor en god mulighet for at Ellens latter er ment oppmuntrende ovenfor hans nyvunne initiativ, eller at den uttrykker positiv overraskelse over bruddet med den 'tamme' samtalestilen. En tredje mulighet er at latteren uttrykker anerkjennelse av det gode 'comebacket' André har visst å bruke ovenfor vennene sine. Jeg tenker at denne siste tolkningen er den mest tilgjengelige for André, og han høres oppløftet og ivrig ut i sin påfølgende ytring.

Latteren etter Bens liknende ytring tolker jeg på samme måte, som en anerkjennelse av at det er et velfungerende 'comeback'. At forskerne spør hvordan det var å være eneste gutt blant tretten jenter er ikke truende på samme måte som hvis venner spør, men jeg opplever det som at han svarer dem oppskriftsmessig slik han har svart noen tidligere, og at ytringen bærer preg av denne tidligere bruken. Det er vanskelig å vise i transkripsjonen, men timingen og tonen i akkurat denne passasjen tyder på at det *leveres* en godt innøvd replikk, og ikke *produseres* et svar. Enda vanskeligere er det å vise hvordan jeg fornemmer at Ben er klar over at ytringens tidligere bruk skinner gjennom, og at intervjuerne også ser at han bruker dette fenomenet bevisst. Slik kommuniseres det på flere plan: Ben svarer på spørsmålet, men på et høyere nivå viser han forskerne hvordan han svarer andre som stiller ham det samme spørsmålet. At Ben leker med denne dobbeltheten på en måte som jeg mener er tydelig for intervjuerne, gjør sekvensen ladet med sjangerlek og en slags 'flørt' med samtalerammene. Denne 'flørt'en er enda tydeligere i en passasje der han sier at *neida, jeg er så snill så*, etterfulgt av mye latter fra alle tre. Stemmen hans er igjen fylt med andre stemmer som jeg mener spiller på intervjusituasjonen med båndopptaker og notatblokker. Jeg hører det som at Ben 'blunker til kameraet'; at han metakommuniserer om situasjonen og spiller ut rollen som intervjuobjektet som er opptatt av å fremstå godt på opptaket. Intervjuerne ler entusiastisk av det de ser og hører.¹⁹

Disse 'comebackene' sier dessverre ikke så mye om den faktiske opplevelsen av å være i radikalt mindretall ovenfor kvinnene. Ben forteller imidlertid en del om hvordan dette var på

¹⁹ Sekvensen minner meg om en analyse Scheuer har gjort av ansettelsesintervjuer. En spesielt dyktig jobbsøker foretar en slik metakommunikasjon om sitt eget intervju, der hun viser intervjuerne spillets regler samtidig som hun følger dem (Scheuer, 1999:54).

studiet. Han sier at han fikk mye positiv oppmerksomhet, samtidig som han ble gjort svært oppmerksom på at han sto i et minoritetsforhold til kvinnene.

Ellen: Vi har jo ikke så mye tradisjoner i Norge for at menn arbeider i den sektoren

Ben: [Ja.] Ja, det skjønte til slutt e=. Til og med lærere sa det. "Tror du kommer til å klare... både sosialt og samarbeid med jentene?" Fordi det var sånn at jentene har en egen måte å jobbe på. De jobber samtidig som de snakker om hva som har skjedd i helgen, ikke sant?

(Felles latter)

Ikke sant er her en diskursiv markør som peker på at Bens ytring har et 'selvsagt' innhold. Den gir mening på bakgrunn av diskurs om hvordan kvinner sosialiserer, nemlig den 'kulturelle kjensgjerning' at kvinner snakker mye, og at samtaletema ofte er hverdagslige hendelser. Hvordan Ben forholder seg til kvinners samtaleform er temmelig infløkt og tvetydig. Hans posisjon 'utenfor' forklares med to ulike innstillinger i én og samme ytring: Ben som hensynsfullt respekterende ovenfor kvinnenens antatte behov for å opprettholde en gruppefølelse seg imellom, og Ben som aktivt avstandstakende til kvinnenens småprat.

Ben: (...) hun [læreren] sa det at siden det ikke var noen gutter der så "tror du kommer til å få vanskelighet med å ha en kontakt", ikke sant. Fordi= det kunne jenter foretrekke å ha sammen. At jeg kunne gå for eksempel alene noen ganger og. Ta en kopp kaffe, og ta bøker og lese alene. Men sånn gruppearbeid, så= så er jeg flink til å ta å si "nå er jeg med". "Jeg er også her", ikke sant. (Ler)

Ben forteller her både om hvordan han ga kvinnene rom til å ha *en kontakt* sammen, og om hvordan han inkluderte seg selv i samarbeid ved å bryte opp den samme kontakten. Det er samtidig påfallende at det er *læreren* som forteller Ben at han kan få det vanskelig som kjønnsminoritet, og at det virker som Ben har innrettet seg etter det han er blitt *fortalt*. Jeg leser Bens motivasjon for ikke å delta i kvinnenens samtalepraksis hovedsaklig som respekt for deres særinteresser som gruppe, og ikke som grensemarkering som uinteressert og/eller uforstående mann.

Ben sier at han måtte kunne delta i praten innimellom han også *selvom jeg ikke er jente*. Historien hans posisjonerer Ben som en 'outsider within' på studiet. Seeberg skriver at denne tvetydige posisjonen gjenspeiles i at representanter for ulike grupperinger samarbeider faglig, men ikke omgås sosialt: Å være helt 'innenfor' så lenge en oppgave skal løses, men 'utenfor' i det øyeblikket det er lunsj (Seeberg, 2007:68). Det er på mange måter Ben selv som ikke lar

seg inkludere på majoritetens premisser, nemlig ved å delta i det kvinnelig konnoterte hverdagssnakket. Han forteller om hvordan han skaper rom for seg selv blant kvinnene ved å be dem om å begrense utenomsnakk mens de samarbeider med ham, og at han heller 'gir dem fritt spillerom' i pausene, ved å selv ekskludere seg med å lese. Dette kan forklares med at jentene er venninner på fritiden, og har mye å snakke om som Ben ikke har vært med på.

På avdelingen Ben jobber ved virker det imidlertid svært annerledes enn på studiet. Ben er ikke lenger eneste mann i miljøet, men på tross av at det jobber fire andre menn på avdelingen sier han at han har best kontakt med kvinnelige kolleger. Dette er fordi Ben går samme turnus som fire kvinner. Han vektlegger at han har vært heldig, for det er ikke alle gruppene som fungerer like godt, men på hans gruppe kan man enkelt ringe hverandre og bytte vakter eller ta en kopp kaffe. Han avslutter turen med *jeg har det godt her*.

I utdraget under forteller Ben om at han på en helt vanlig dag kan være eneste mann blant åtte kvinner, og at andre menn kanskje ville hatt negative følelser til dette, men at Ben *som en av dem* og som *vant til det* synes det er *helt greit*. I tur nummer 3 sier Ben at han kan delta i alle diskusjoner, men at det likevel oppleves som et *jentedominert yrke*, kanskje alene ut fra deres rene overtall?

1. **Ben:** (...) Altså, jentene dominerer dette yrket, ikke sant. Så ... når jeg jobber, da, så er det, så er de=t ... Det er mer jenter enn gutte=r, n- n= jeg jobbet for eksempe=l ... Det var *ni* i dag. ... Ni arbeidstakere. Også er det ... bare *jeg*, ikke sant?
2. **Berit:** Med mer
3. **Ben:** ... O=g ... jeg kan være med i alle diskusjonene, men det er det ... det er et jentedominert yrke. Det skal m- Det det er det.
4. **Ellen:**[Mm]
5. **Berit:**[Mm]
6. **Ben:** ... Enten man liker det eller ikke så, men= ... det xer ikke så ulempex for meg og som en av dem, xjegx er vant til det. Men *kanskje* noen kan føle seg det. ... Men for meg så er det helt greit så= ... Jenter kan være skikkelig snille. De er veldig greie de.

5.1.4 Oppsummering

Denne analysen viser bare utdrag fra intervjuene med Ben og André. Det er ikke fordi de sa det mest interessante eller kontroversielle om temaet, men fordi de var de eneste som sa noe særlig om temaet overhodet. Uttalelsene deres er balanserte, og slår ikke fast hvordan kvinnedominansen oppleves for alle. Ben sier at noen menn kanskje kan føle ubehag over

kvinnenes rene flertall eller måter å kommunisere på, men selv er han vant til det og synes jenter er *skikkelig snille*. André sier at han kan tenke seg en situasjon der det oppstår kjønnete klikker, men at han ikke har opplevd det selv. Det er verdt å merke seg at temaet ikke leder til nedvurderinger av kvinnene, noe som stiller uttalelsene deres i sterk kontrast til *kjerringpraten* som flere av Røthings informanter snakker om, eller *hønsegården* som nevnes i Svares materiale (Røthing, 2006:81, Svare, 2009:123). Ben bruker teknikker som inkluderer ham blant jentene, men som ikke har som mål å få bukt med samtalestilen deres, eller virke korrigerende på oppførselen deres forøvrig. I Røthings materiale snakker derimot noen av mennene om å virke skjerpene på *usunne kvinnemiljøer* (Røthing, 2006:81), og en av Svares informanter bruker en svært talende metafor som posisjonerer ham selv høyt over de ukultiverte 'tuppene':

Sammenligner jeg en arbeidsplass med en hønsegård med bare tupper, så blir det bare bråk. Så lenge hanen er tilstede, så er det en viss orden i bråket, men så fort hanen forsvinner, så er det jo slåssing og skjelling og klaging på hverandre (Svare, 2009:123).

Jeg opplever selv en undring over funnene mine i denne analysen, og noe av grunnen er nok uttalelser som den ovenfor. Flere av informantene til Svare og Røthing holder frem mye negativitet rundt temaet kvinnefellesskap, og det skapte en forventning om at jeg ville finne noe av det samme 'fiendebildet'. Det er imidlertid gledelig at Ben forteller at han har det sterkeste fellesskapet med kvinnelige kolleger, og at André hadde et studieløp der han følte seg inkludert. En av informantene nevner at det har vært noe *drama* mellom nattevakter og dagpersonell, og en annen forteller om at enkelte smisker med ledelsen og oppnår spesielle goder. Ingenting av dette knyttes til det ene eller andre kjønn eller noen annen gruppe eller kategori, men tolkes som *individets* handlinger. Jeg tenker at man mye lettere kunne skylde på en enkeltgruppe i slike saker dersom man opplevde en generell irritasjon over den gruppen. Derfor sier det kanskje noe positivt om det generelle miljøet når slike hendelser ikke legges på noen spesiell gruppe.

5.2 Det mannlige bidrag

Et tidlig spørsmål jeg hadde til materialet mitt var hvordan mennene ville fremstille seg som pleiere. Ville de fremstille seg som like gode eller dårlige som alle andre, som underlegne eller som litt flinkere enn gjennomsnittet? Hvordan ville de snakke om personlige egenskaper,

og ville de trekke frem spesielle kvaliteter ved det å være mannlig pleier? Av flere grunner ønsket jeg svar på disse spørsmålene, blant annet kunne det være interessant om jeg fant det man kan kalle eksempler på heroisering av 'den mannlige pleier'.

Fysisk styrke

Utdraget jeg nå skal vise er svært langt, og jeg gjengir derfor mye av innholdet med egne ord, og viser bare utvalgte deler av transkripsjonen. Utdraget begynner med at Petter sier at det er fint å få litt flere menn inn i yrket, så det *ikke* bare *blir kvinnedominert* lenger. Når Berit spør hvorfor det er et behov for menn, sier han at de *kanskje er litt sterkere*, at det er tunge løft og at man da kanskje trenger *litt <@ekstra jeg vet ikke@>*. Allerede her modererer han styrkeforskjellen mellom kjønnene, og når han skal definere det 'ekstra' *man trenger* som mennene har, så har han en leende kvalitet på stemmen som er interessant. Jeg synes latteren uttrykker en form for beklemthet som kanskje bunner i at argumentet er en klisjé, og kanskje noe han ikke helt står inne for (Rustad, 2005:31). Denne tolkningen gir mening i forhold til hvordan Petter forøvrig uttrykker seg om temaet: Etterhvert som Berit spør hvordan styrkeforskjellen behandles rent praktisk blir han mer og mer vag og famlende i uttalelsene sine. I passasjen under har han svært mange modifikatorer som demper sikkerheten og bestemtheten i uttalelsene hans, slik som *det vet jeg ikke, det aner jeg ikke, det har jeg ikke tenkt så mye over, kanskje, både og og ikke nødvendigvis*.

Berit: ligger det en form for forventning at da skal dere 'ta= [de pasientene]

Petter: [nei= det vet-] det vet jeg ikke XX ... det har jeg ikke tenkt så mye over... man hjelper hverandre, man samarbeider... sånn ser jeg på det... for det *forventes* heller ikke, det aner jeg ikke men ... det er klart de spør vel deg hvis du er...en som er... menn er jo fysiske sterkere sånn sett men ... ja... det tror jeg nok... det er jo bevist også det da så det ... X er jo sånn det er ...fra ... naturen også... jeg synes ikke det er noen *forventning* om det... hvis de roper "kom og hjelp til" lissom "vi= har mistet en person i bakken" og ... så kommer jo xnoenx og hjelper til

Berit:... jaja... da tenkte jeg kanskje man ... lett for at man roper ... det ...guttenavnet eller e= altså på en måte=... man sett- eller du- man må fordele-når du fordeler oppgaver ... at det lissom settes opp e= ... at da tar ... *du* fordi du er mann ... *den* pasienten

Petter: (3.0) kanskje XX både og ... vil jeg si ... kanskje i enkelte situasjoner... men ikke nødvendigvis, det tror jeg ikke... tror ikke det blir *tenkt* noe sånn her heller.

Petter sier at det på hans avdeling ikke finnes spesielle forventninger til mennene om å ta de tyngste pasientene. Noen ganger bes de om å hjelpe til, men samarbeidet om de tyngste pasientene er et felles ansvar. Dersom en beboer faller i gulvet og man roper etter hjelp, er det

ikke noen automatikk i at det ropes etter menn, eller at pasienter fordeles ut fra pleiernes fysiske kapasitet. Petter avslutter sekvensen med at han *tror ikke det blir tenkt noe sånn her heller*. Altså gagnar det ikke institusjonen om menn er fysisk sterkere siden dette ikke utnyttes systematisk, og den eneste fordel som da står tilbake er at arbeidet ikke blir så tungt for den enkelte mann. Den kollektive belastningen blir derimot ikke særlig mindre av flere menn, når det løses slik det gjør på Petters avdeling.

Kanskje opplever Petter et ubehag med å hevde menns overlegenhet? I linje 9 sier han at *menn er jo fysisk sterkere sånn sett men...ja*, noe han straks modererer til å være noe han selv *tror* i linje 10, før han i linje 11 henter naturvitenskapelig belegg for påstanden: *det er jo bevist også det da så det...X er jo sånn det er...fra...naturen også*. Forestillingen om at menn er fysisk overlegne kvinner inngår i det Bourdieu kaller 'doxa' i vårt samfunn, altså befinner det seg innenfor den samling av kulturelle selvfølgeligheter vi er innforstått med (Bourdieu, 1977). Å skulle hevde at menn er fysisk sterkere burde derfor ikke kreve henvisning til verken personlig overbevisning eller forskning, så det er påfallende at Petter begrunner påstanden med begge. Da han avslutter hele sekvensen med at det ikke *blir tenkt noe sånn her*, antyder tonefallet hans at det ville vært noe galt i å 'tenke sånn'.

Jeg syns hele sekvensen preges av at det er ubehagelig å skulle betone forskjeller mellom kjønnene. Her må det nevnes at Petter har flere kommentarer i intervjuet som peker på at det er en lydopptaker i rommet, og at han har gjort seg noen tanker om hva han ønsker skal festes på bånd og ikke. Hele intervjuet hans preges av mange reparasjoner og modifikasjoner av tidligere utsagn, og han har ofte problemer med å bli med på Berits invitasjoner til å gå videre i intervjuet, fordi han vil utdype og forklare enda mer. Det spesielle med denne sekvensen er imidlertid at den ikke har noe åpenbart negativt innhold som skulle kreve forklaring eller moderering, og likevel gir han det.

Petter uttrykker seg altså med sikkerhet om at flere menn i sektoren er et gode, og at kvinnedominans er negativt. Når han skal forklare hvorfor bruker han et stereotyp argument om fysisk styrke, som han ender med å ikke stå inne for likevel. Jeg tenker at utdraget er et eksempel på at forskjellstenkning rundt kjønn ikke har legitimitet på avdelingen hans, og jeg ser liknende uttrykk hos andre informanter på andre avdelinger. Illegitimitet kan være en årsak til at det tilsynelatende er reflektert lite rundt eventuelle forskjeller, og skapt lite diskurs om menns og kvinners ulike bidrag.

Petter uttrykker en klar formening om at menn er viktige, men han kommer ikke opp med gyldige argumenter for hvorfor kjønnet deres har noe å si. Han kunne for eksempel nevnt kjønnsbalanse som en verdi i seg selv, eller at tilstrekkelig mange menn kan heve yrkets status og fjerne 'kvinneyrkestempelet'. Berit Gullikstad skriver at de mannlige pleierne ofte tildeles aggressive og/eller seksuelt pågående beboere, og på denne måten fungerer som de kvinnelig ansattes beskyttere (Gullikstad, 2010:119). Dersom mennene ønsket å fremstå som spesielt nyttige, slik mannlige førskolelærere etter hvert nyter heltestatus for fordelene som knyttes til dem, så tenker jeg at beskytterrollen ville vært et viktig moment å trekke frem. Det er både en kulturelt gjenkjennelig og legitim posisjon for menn, som konnoterer til positiv maskulinitet. Likevel er det ikke noen av mennene i mitt materiale som fremhever dette argumentet spesielt. Det eneste argumentet de bruker er 'fysisk styrke'. Dette er også det argumentet jeg har hørt flest ganger når jeg presenterer oppgaven min til folk, og det slår meg som en svært tilgjengelig logikk i kulturen: 'Ja, vi trenger flere mannfolk inn der, som kan ta de tunge løftene'. Kanskje er det denne kulturelle tilgjengeligheten som gjør at de bruker argumentet? Hos Petter mener jeg det er tydelig at argumentet ikke er gjennomtenkt eller sammenliknet med egen erfaring, og han får det ikke helt til å stemme med hverdagen sin.

5.2.1 Ingen pingler

I motsetning til det Petter nettopp forklarte, er det på Andrés avdeling ofte slik at menn bevisst tildeles tunge pasienter. Slike variasjoner i praksiser finner jeg mange eksempler på i materialet: Det som ifølge noen informanter er standard på deres avdeling har aldri blitt vurdert på andres.

Ellen: Mm. Så *det* er liksom de=t e= hvis det er noe sånn kjønnsforskjeller i arbeidet, så er de=t at *dere* mer steller de *tunge* mennene, mm. Er det fordi at dere er *flinkere* til det?

André: Nei, det går vel mest på fysiske= e= at e vi e=r m'er *sterkere*. Mange av oss. [Så da= går= e=]

Her blir André spurt om menn er flinkere (enn kvinner) i møte med tunge mannlige beboere. André sier at det går på styrke, noe jeg syns fungerer dempende på Ellens spørsmål om 'kvalitetsforskjell': Det er ikke noe ved deres kompetanse eller andre 'indre' egenskaper som gjør dem bedre rustet til den jobben, men rett og slett kroppene deres. André utdyper argumentet med at mennene da kan få jobben unna litt fortere. Videre nevner han at menn av en viss størrelse og synlig styrke kan ha en psykisk overtakseffekt på aggressive pasienter,

som dermed forholder seg roligere enn når en av de mange *litt lave og spinkle* kvinnene stiller dem. I utdraget under stiller Ellen spørsmål ved om alle de mannlige pleierne virkelig har denne størrelsen og synlige styrken, og André svarer at de ikke har noen *små pinglete menn* på hans avdeling.

1. **Ellen:** Nei, det kan jeg skjønne. Men det er vel ikke, *alle* mennene er vel heller ikke sånn @! ... [svære liksom?]
2. **André:**
[det er faktisk] e= det e=r det er ikke noen e= ef= det er'ke noen sånne= små pinglete= [me]nn opp hos oss tror jeg.@@
3. **Ellen:** @@] ingen *pingler* oppe på din avdeling, nei. @>
4. **André:** Jeg *tror* ikke det. <@Ingen jeg har lagt merke til i hvert fall@>

Måten André her omtaler menns og kvinners fysiske størrelse på er kanskje det klareste eksempelet på virksomme maskuline og feminine idealer i materialet. Jeg leser ytringen hans i tur nummer 2 som en slags maskulin markering; noe i retning av at det på avdelingen hans ikke jobber små pingler, men store, ekte menn. Ellen ler idet han sier *pinglete*, og jeg tolker latteren hennes som sjarmert over markeringen. Hun gjentar lattermildt budskapet hans med trykk på at det på *Andrés* avdeling neimen ikke jobber noen pingler. Dette utsagnet i tur nummer 3 støtter tolkningen min av at latteren hennes i samme tur uttrykker en slags metaforståelse av *Andrés* ytring og maskuline markering. I forhold til mine førforståelser er det ikke overraskende at André foretar en slik markering, men derimot at det er så få slike i materialet. Jevnt over foretar mennene i svært liten grad markeringer av eller forsikringer om at de er 'ekte menn' på tross av yrkesvalget.

Noen av kvinnene i materialet sier at menn bringer flørt og intensitet inn i miljøet, og at det skaper liv og lystighet på avdelingen når det flørtes mellom kvinnelige beboere og mannlige pleiere (Gullikstad, 2010:118). De to fortellingene jeg har om heteroromantikk i materialet mitt, er når Ben og André forteller at de var populære på utdanningen. Det er imidlertid ingen historier om flørt på arbeidsplassen, og heller ingen historier der kvinnelige og mannlige ansatte har andre posisjoner ovenfor hverandre enn som nettopp ansatte. Mennene opplevde kanskje ikke at det var plass til slike historier innenfor de profesjonelle rammene for intervjuet. Kanskje var det også lettere for kvinnelige ansatte å berøre disse temaene sammen med kvinnelige intervjuere. Jeg skal ikke spekulere for mye i *hvorfor*, men heller fokusere på

det interessante faktum at mennene i så liten grad benytter seg av ressurser som ville posisjonert dem innenfor et klart maskulint, heteronormert handlingsrom. Studier som Svares og Røthings viser en mye større bruk av 'maskuliniserende' ressurser blant informantene, og ut fra mine egne forforståelser av omsorgsyrker og maskuliniteter forventet jeg å finne noe liknende.

5.2.2 Forestilte forskjeller – ikke reelle

Fysisk styrke er den ene forskjellen som vektlegges som en kjønnert fordel mennene har fremfor kvinnene. Petter avviser dette delvis, mens André har argumenter for hvorfor menns styrke er et pre. I utdraget jeg nå skal vise avviser Ben menns udiskutable styrke, og sier at det er en seig tankegang som henger igjen, og som ikke passer på de reelle forhold. Han forteller om flere praksiser som er reservert menn på grunn av den forestilte styrken deres, blant annet veiing. Dersom det ikke er to menn på jobb når beboerne skal veies, så utsetter man veiingen til to menn er tilgjengelige. Altså er det en praksis eksklusivt reservert for dem. I forlengelse av at Ben forteller dette spør Berit om han selv er veldig sterk.

Berit: Du er ikke en veldig stor person, jeg vet ikke, er du veldig sterk likevel?@@

Ben: Nei, faktisk, jeg er ikke det. Altså, jeg sier det, men= ... men= ... det er akkurat sånn at det bare er sånne tankeganger de kanskje har fra før, for at e= gutter er sterkere enn jenter. Men det er ikke sikkert jeg er sterkere enn= jenter. Det finnes noen jenter som er sterke, som *løfter* mer enn jeg kan. Men det er sånn, det er bare vane.

Her hevder Ben at det er *vane* og *tankeganger de kanskje har fra før* at menn alltid er sterkere, og han sier det fins jenter som løfter mer enn han. Ben har flere ganger et slikt kritisk blikk på at egenskaper og praksiser forbindes så selvsagt med det ene eller andre kjønn. På studiet møtte han motstand mot seg som mann, for lærerne sa at han ikke kunne sminke eller kle de eldre like fint som kvinnene kunne, men Ben sier det bare er et spørsmål om læring. Når Ben i første tur imiterer læreren som kritiserte ham, har han et irettesettende og anklagende tonefall.

Ben: "Her er vi yter vi omsorg. Her er vi e= her har vi både påkledning og sminking av pasienter, ta leppestift til damene. Det er vi *flinke* til og det skal vi ha noen som er *flinke* til, det der". Så sa jeg "Jo, jeg skal være flink der. Ja, sminke pasienter og ta leppestift og".

Ellen: Så nå kan du det også?

Ben: Ja, jeg kan til og med rulle hår o=g alt, [ja for det, @@<@ jeg *kan* det. Jeg ruller hår@>] @@

[(Ellen og Berit ler)]

Ben: Ja altså, altså man må bare lære seg. Altså det er, jenter er ikke født med det heller.

Bens innstilling om at *jenter er ikke født med det heller* sier at han kan lære seg kvinnelig konnoterte praksiser like godt som noen andre, og det åpner dermed handlingsrommet hans som mann. På samme måte som jeg tolket kritikk inn i ytringen hans om at vane og fordommer skaper ideer om styrkeforhold, opplever jeg også dette sitatet som en motstand mot at tankeganger og praksiser låser seg til et av kjønnene.

At Ben er kritisk i intervjuet betyr ikke at han alltid yter motstand i praksis. Han forteller om en episode der mennene ble forventet å løfte rundt på mange tunge møbler da de omorganiserte i stuen, og at dette ble en ekstra belastning i tillegg til den daglige jobben. De ble frustrerte, og Ben syntes ikke det var god ivaretagelse av personalet. Likevel ble konflikten løst ved at mennene kom frem til at det var best å bare finne seg i det, i stedet for å lage bråk. Tonefallet til Ben når han sier *vi gjør det heller* synes jeg har en kameratslig letthet som uttrykker samhold med den andre mannlige pleieren, og en sånn 'å ta én for laget'-holdning.

Ben: Nei, altså det var bare sånn- det ble bare konflikt, ikke sant, så @@ så= "Vi gjør det heller" @@

Ben forteller altså at noen av de kjønnete praksiser og holdninger som gjør seg gjeldende i dagliglivet skaper ulike forventninger til kvinnelige og mannlige pleiere. Dette slår ut negativt for mennene, som får ekstra fysiske belastninger, og som ikke får den samme tiltro i stellsituasjonen som kvinner. Satt litt på spissen blir de mer *sjauere* og mindre *pleiere* når de forventes å delta i anstrengende praksiser helt på siden av stillingsinstruksen og fagkompetansen deres. Da Ellen oppsummerer de kulturelle forventningene i utdraget under, samtykker Ben, og imiterer en kvinne som instruerer ham og en annen mann til å løfte til de 'ødelegges'.

Ellen: ... Så på skolen var det forventninger om at du= ikke kunne=, at du ikke kunne= e= ja Hva var det? Sminke og pynte og sånn? Men, derimot er det forventninger om at du skal kunne løfte ..gjøre tunge ting?

Ben: Ja, det akkurat. Ja ... det gjør det. For eksempel, skal man flytte Tv-en på andre siden, så er det "Kom og hente den- Hjelp han, Robert dere to skal hjelpe hverandre så skal vi= [ødelegge xderex]" @@@@

Ellen: [@@]

Som vi ser er det ifølge Ben tydelige ulemper med å skulle behandles som en sterk og 'typisk' mann på sykehjem. Derimot er det noe å vinne på å være lærevillig og åpen for praksiser som sminking eller hårrulling, for av det blir man en fullverdig pleier som kan gjennomføre hele stellet selv. Ut fra yrkets feminine konnotasjoner og stigma det derfor kan påføre mannlige pleiere, kunne det forventes at mennene ville benytte maskuline stereotypier for å posisjonere og bekrefte seg som 'ekte menn'. Sammenhengene jeg nå har pekt på kan være en inngang til å forstå hvorfor de ikke gjør det.

André forteller også om en typisk kjønnsfordeling av arbeidsoppgavene på hans avdeling: Menn skyller bekken og vaskevannsfat på skyllerommet, mens kvinner gjør det fysisk lettere og mer husmoderlige kjøkkenarbeidet. Det skal nevnes at dette er sjeldne eksempler på kjønnsdelte praksiser i intervjuene. For det meste fremholder mennene at arbeidet forventes å utføres likt av alle.

Ellen: (ler og puster hørbart inn) Mm. E= hva slags oppgaver om noen er det som helst går til *kvinnene* da?

Andre: M[=]?

Ellen: [E=r] det noe er det *noen* ting som kvinner gjør på avdelingen som ikk=e dere gjør?

Andre: Det er jo det å stelle kvinner. Men= e de= de som, av kvinnene som ikke= vil bli stelt av menn. Ellers så= har de veldig lett for å få kjøkken=et. Kjøkken=oppgaver. Jo *det* er ja jo en også en= e= en ting. At menn xåssx pleier å få= *skyllerom*, som oppgave for det meste. Og *damene* får kjøkkenet.

Senere bekrefter André at han ruller hår, men at han gjerne ber om hjelp fra kvinnelige ansatte når en beboer skal sminkes. Alle på avdelingen syr navnelapper i klærne til beboerne, og her sier han noe utydelig om kursing, men at det spesielt er en mannlige nattevakt som er flink og som tar seg av syngen på stille netter. Altså er det rom for individuelle variasjoner: noen menn sminker, andre ikke, og en av mennene syr mest og best av alle.

5.2.3 Den 'beste' pleieren

I første linje i tur nummer 4 i utdraget ovenfor nevner André et ganske vanlig fenomen ved sykehjemmene, nemlig at eldre kvinnelige beboere ofte stelles av kvinnelige ansatte fordi de synes det er vanskelig å skulle la seg stelle av menn. Flere av dem nekter, mens andres motvilje kommer til uttrykk som sjenanse eller ubehag underveis i stellet. Ansatte med mørk hud, aksent eller andre etnisk fremmedgjørende kroppstegn opplever også slik skepsis fra mange beboere. Berit Gullikstad skriver om fenomenet hun kaller *den 'beste' pleieren* (Gullikstad,

2010:13). Der noen nektes adgang på grunn av sitt mannlige kjønn, og andre på grunn av sin mørke hudfarge, fungerer den hvite, norske kvinnelige pleieren som en slags universalnøkkel med tilgang til alle rom på avdelingen. Henne stilles det ingen spørsmål ved, for hun er *'passende'* alle steder (Gullikstad, 2010:13-14).

Dette kan også være en årsak til at mennene ikke fremhever spesielle fordeler med sitt kjønn i arbeidet, siden det i realiteten er den hvite, norske kvinne som nyter den umarkerte pleierposisjonen. Hvordan man forholder seg til kvinner som nekter å stelles av menn, varierer mye i materialet. Noen steder står det uthevet i journalen at beboeren ikke stelles av menn, andre steder er det et ønske man prøver å etterkomme så langt det går. Noen av mennene forteller at det ikke er så vanskelig å skulle overbevise de gamle damene om at de er trygge og snille pleiere. Anders sier for eksempel at man med de rette personlige egenskapene kan bryte en slik barriere ganske fort, som vi skal se i utdraget under.²⁰

Anders: Jeg ser at i utgangspunktet så kan du se det problemet. Hvis du har evnen, så kan du bli kvitt det problemet veldig fort. Jeg har... hun ene som jeg er primær[kontakt] til nå, sa jo at "en mann kan aldri få vaske meg". Og nå er det kun jeg som får dusje henne. Hun sa det at: "Ikke min ektemann fikk dusje meg en gang". Og nå kan jeg ikke gå forbi henne uten at hun klorer seg fast (Berit ler) <@fordi at hun er jo helt med @>. Og det er fordi at hun forstår ganske fort at dette var ikke så farlig allikevel. Så hvis du bare har den evnen på en måte, så er ikke det store problemet. Men om jeg som mann i utgangspunktet har noe så voldsomt mye å tilby?... jeg tror ikke det har så mye med om du er utenlandsk eller om du er norsk eller mann eller kvinne, det har med hva slags person du er. Mm. Jeg tror ikke at du i form av å bare være utenlandsk har noe sånn voldsomt mye å tilby, eller bare i form av at du er mann eller kvinne så har du noe sånn... Nei. Det går mer på personlighet og... ja.

Jeg har valgt å ta med hele utdraget fordi det viser at gruppeegenskaper ikke gis særlig betydning i arbeidet, noe flere av mennene forteller på liknende måter. Personlige kvaliteter veier tyngst, og ofte tungt nok til å oppheve negative gruppeegenskaper, slik eksempelet til Anders viser. Dette er imidlertid ikke like sant om forestilte og reelle gruppeegenskaper ved 'utenlandske' pleiere av begge kjønn, da deres bidrag ofte blir essensialiserte: Flere av informantene foretar en dreining i intervjuene, *fra å starte med å se dette som en invididull mangel, riktignok også hos en god del av sine norske kolleger, til å gjøre det nesten typisk for*

²⁰ Utdraget kan virke svært forenklet, men dette er tilnærmet likt talespråket til Anders. Han snakker svært presist og flytende, uten nølinger, lange pauser eller omformuleringer. Berits latter er innfelt i en parentes i snakket hans, og de få 'mm' hun støtter fortellingen med underveis velger jeg å utelate.

'*utlendingene*' (Gullikstad, 2010:125). Jeg vil nå forsøke å vise at faglighet og kommunikasjonsevne vektlegges på måter som ekskluderer ufaglærte og minoritetspråklige og -kulturelle.

5.2.4 Fokus på fagkompetanse

I samtlige intervjuer snakkes det varmt om fagkompetanse som en nøkkel til god pleie for beboerne, og motivasjon i hverdagen for den enkelte ansatte. De som ikke har relevant utdanning kan mistenkes for å ikke ha den rette motivasjonen eller slurve i arbeidet; at de bare er der 'for pengene', og setter seg med en avis så snart stellet er unnagjort. André forteller.

Ellen: Mm. Hvem er det som *setter* seg ned da? Så du sa= at det er ikke alle som= som [[liksom passer på å være *blant*] beboerne.

André: [Jaija] ja= nei det e=r e= si sånn ufaglærte= har *veldig* lett for å sette seg ned og lese aviser eller gjøre alt annet bortsett fra å= konse om jobben. E helgevakter er veldig flinke til det også.

Ellen: Okey. Ja.

André: Mm.

Ellen: Ja. Så det går noen sånne *skillelinjer*?

André: Ja det *gjør* jo det.

Ifølge André skaper fagkompetanse altså et motivasjonsskille som igjen påvirker hvor mye arbeid som gjøres. I det kommende utdraget fremhever André at å være utdannet innen pleie også skaper en trygghet eller sikkerhet som ufaglærte ofte mangler på tross av erfaring med pleiearbeid. Han bekrefter med tydelighet at han har bruk for utdanningen sin.

Ellen: Du snakket også om at kanskje de som ikke *har* utdanning, du er jo utdannet, e= men at det kanskje er vanskeligere for de som ikke *har* utdanning for yrket, og som kanskje er *nye* i yrket og ... [at det kan være vanskeligere å håndtere tunge pasienter og=]

André: [M=] ja. For for også *selv* om de har jobbet kanskje med noe sånt fø=r eller= ikke i det hele tatt, men= ... så de= m ... de de kan jo- de har jo ikke lært det vi har lært *da*. Sånn forskjellige= *prosedyrer* o=g- de er vel kanskje ikke så *sikre*, rett og slett. 2[Sånn at det jaja]2

Ellen: 2[Nei at det at du *vet* hva du skal gjøre hjelper]2

André: Mm

Ellen: Mm. Så du *kjenner* at du har bruk for utdanningen din?

André: Ja= *absolutt*.

I utdraget jeg nå skal vise snakker André om en såkalt tung beboer, som lett blir urolig og slår seg vrang i stellsituasjonen. André sier han er veldig flink med denne beboeren, og er derfor

den pleieren som steller ham oftest. Når Ellen spør om det er vanlig at enkelte pleiere og pasienter passer spesielt godt sammen, så svarer André at det hender, men at de som derimot *ikke* takler 'tunge' beboere så godt ofte har det fellestrekket at de er ufaglærte.

Andre: [Han bli=r] Han kan være vanskelig for *veldig mange*, mens e= når *jeg* er med han så er han rolig.

Ellen: Mm. de=t e= er det *mye* av sånt? At e= a= noen= liksom= h skal jeg si, *får til* noen bestemte beboere mens andre ikke gjør det?

Andre: Ja= vhh det hender jo. Det e=r jo noen som e= men det pleier væ- å være mest sånn=e som ikke er= faglærte egentlig. Som ikke har noen utdanning. Som pleier å= være litt mere sånn= eller som ikke *takler* situasjoner, da.

5.2.5 Temaglidninger

Mange av mennene har henvisninger til at ufaglærte ikke takler situasjoner. Det som er påfallende er at det i den forbindelse foregår en form for temaglidning frem og tilbake mellom ufaglærtets manglende kompetanse og 'utlendingers' manglende språk- og kulturkunnskaper som en kilde til slike problemer. Jeg skal nå vise to eksempler på slik temaglidning, først i et utdrag fra Andrés intervju, og siden i et sitat fra Anders. Andrés utdrag fortsetter akkurat der vi slapp ovenfor, når han snakker om de ufaglærte *som ikke takler situasjoner*.

André begynner å fortelle om ufaglærtets oppførsel som en kilde til uro hos beboerne, og nesten umerkelig glir argumentasjonen hans over i å gjelde språklige misforståelser mellom beboere og 'utlendinger'.

1. **Andre:** Så= e det flest- eller m= som *pleier* å skje me=d e= hvis de blir urolige og sånn, *mener jeg*, det det er at det er mest p- e= *personale* som= e ... som på en måte= ikke hisser noen opp, men at de- Det er mer personalet som får dem til å bli urolige da.
2. **Ellen:** Åja.
3. **Andre:** Fordi det- siden det er ga- er *ganske* mange oppe hos oss som= e= er utlendinger, som ikke har så godt e=m, eller prater så godt norsk. Så er det- blir det ganske mye *misforståelser* og sånn.

I tur nummer 5 snakker André om at det er personalet som har skylden dersom en beboer blir urolig. Siden dette sitatet kommer direkte i forlengelsen av turen om de ufaglærte er det nærliggende å tenke at det er dem han snakker om. I tur nummer 7 henvises samme problem, urolige beboere, til språklige misforståelser på grunn av 'utlendinger som ikke prater så godt norsk'.

Det er et påfallende trekk ved intervjuet med André at spørsmål som er vinklet mot generelle utfordringer på arbeidsplassen så lett tolkes som 'innvandrers'-problematikk, og da særlig med

hensyn til språkkunnskaper. Marie Louise Seeberg har påpekt at språk er et tvetydig kroppstegn fordi det både har symbolfunksjon og tjener som arbeidsredskap samtidig (Seeberg, 2007:49). Det er legitimt for kolleger å stille krav til eller klage på språk som arbeidsverktøy, og denne tvetydigheten gjør det dermed vanskelig å verne ansatte med norsk som andrespråk mot diskriminering: Som Andenæs har vist er det den 'norske' majoriteten som bestemmer når det er 'norsk nok' (Andenæs, 2010:219). Vi skal nå se hvordan manglende språkkompetanse og mangel på andre egenskaper glir over i hverandre i en sekvens fra intervjuet med Anders.

I utdraget under har Anders en temaglidning mellom manglende språkkompetanse og kommunikasjonsevne, kulturkunnskap, fagkunnskap og erfaring som årsaken til dårlig håndtering av vanskelige situasjoner. Berit påpeker at situasjonen han bruker som eksempel er en situasjon de aller fleste ville syns var vanskelig, implisitt også dem med norsk som morsmål. Anders går med på at det ikke bare handler om språk, men at det like fullt er 'utlendingene' som mislykkes i slike situasjoner på grunn av en hel rekke 'mangler'. Berit lykkes med andre ord ikke i å nyansere eller endre rammen for temaet; nemlig at kommunikasjon og språk tolkes som to sider av samme sak, og dermed er noe morsmålsbrukere sjelden mistenkes for å ha problemer med.

Anders: Når det gjelder kommunikasjon, så er jo dette et problem, og det er jo et problem som går egentlig på tvers av alle..@. alle grupper, holdt jeg på å si, for det at... at en ting er at du klarer å uttrykke deg verbalt, men det er ofte de ikke vet helt hva de skal si når de kommer i situasjon uansett. Det er greit, ok, du klarer å snakke greit språklig sett, men du forstår ikke helt hva du skal si når en pasient sier til deg: "Vet du hva, jeg har lyst å dø". Mm. Og da får de liksom helt panikk i den situasjonen.

Berit: Det kan jo kanskje noen og enhver få?

Anders: =ja, det er det jeg sier at selv om de kanskje er relativt god i norsk, så har de ikke allikevel kapasitet til å svare på sånne type spørsmål. "Pasienten gråter hver gang jeg kommer inn, hva gjør jeg med det?" De klarer ikke å da ta tak i det problemet, syns jeg, ofte. Og det har med mangel på utdanning, mangel på erfaring, mangel på at de klarer å kommunisere i det hele tatt ..ofte. Mm.

Intervjuene med Anders og André har begge sekvenser der intervjueren gjør en nyansering av språk og kommunikasjon som noe norske pleiere og norske beboere også kan streve med i samhandling seg imellom. Informantene sier seg enige i dette, men snakker i neste øyeblikk som om god norsk og god kommunikasjon er to sider av samme sak. Andenæs skriver at 'dårlig norsk' overskygger andre former for problematisk kommunikasjon på arbeidsplassen,

og at språklige kompetanser essensialiseres og dikotomiseres til å være noe *alle 'norske både har og bruker, men som ikke-norske alltid kan mistenkes for å mangle* (Andenæs, 2010:211).²¹

På et tidspunkt i intervjuet avbryter Anders seg selv med å si at *altså utlendinger er jo ikke én person*, og jeg tenker at Anders påpeker dette fordi samtalen på det tidspunktet lenge har dreiet rundt diskurs om problematisk språk og kompetansemangel, og nettopp kan gi inntrykk av at 'utlendinger' er en svært homogen gruppe. Kategoriene som er mest tilgjengelige og legitime å snakke om i tilknytning til 'sykehjemsproblematikk' er de to posisjonene 'ufaglært' og 'utlending' (i betydningen 'dårlig i norsk' eller som har utfordringer med å forstå/tilpasse seg de kulturelle normene). Det er de 'ufaglærte' og 'helgevaktene' som setter seg med avisene, og dette kobles til at de har en distanse til yrket og/eller stedet/beboerne. Både 'ufaglærte' og 'utlendinger' trigger uro hos beboerne, gjennom språklige misforståelser, for brå oppførsel under stell eller liknende. På grunn av glidningene mellom kategoriene får man inntrykk av at overlappet mellom dem er svært omfattende. Det er sikkert et visst sammenfall mellom 'ufaglærte' og 'utlendinger', men neppe så stort som man får inntrykk av i disse fortellingene. En av de kvinnelige lederne er sitert hos Andenæs på at det er blant 'utlendingene' hun ser de største utfordringene, men at det også er der hun har sine uunnværlige ansatte (Andenæs, 2010:201).

Jeg forstår disse glidningene og uklare grensene som en måte å henvise problemene vekk fra institusjonen på, til en gruppe som innbyrdes er svært mangfoldig, men som har til felles at de representerer profesjonalitetsmessige utfordringer. Den personlige motivasjonen og fagligheten, språkkompetansen og kulturforståelsen er faktorene som i størst grad avgjør om man er en dyktig pleier eller ei, og de gruppene som formelt har noe å gå på i forhold til disse faktorene, gjøres slik jeg ser det til problemreferanse for institusjonen. Utfordringer på sykehjemmet blir tilsynelatende sett som et uttrykk for utfordringer hos individer eller

²¹ Jeg har tidligere vist at Ben ofte er kritisk til 'selvfølgeligheter' i kulturen, men ovenfor 'selvfølgeligheten' om at hans andrespråkspregete norsk gjør ham dårligere på kommunikasjon enn morsmålstalene stiller han ikke spørsmål. Ben sier han snakker 'dårlig norsk', og dette gjør blant annet at han ikke søker stilling som ledende hjelpepleier. Min opplevelse er imidlertid at Ben kommuniserer *mest og best* av alle mine informanter! Han er både svært meddelsom i intervjuet, og tilbyr fyldige refleksjoner og mange vinklinger. Jeg er aldri i tvil om hva Ben mener, fordi han forteller levende og bruker eksempler og imitasjoner som hjelper å kontekstualisere. Blant de norske morsmålsbrukerne er det derimot hele sekvenser av intervjuene som blir utydelige fordi informantene er ordknappe, vage i uttalelsene sine eller ikke nødvendigvis finner de rette ordene. Essensialiseringen som Andenæs snakker om er altså med på å skape forståelser hos aktørene som ikke stemmer med de reelle forholdene.

grupper med mindre tilknytning til institusjonen, og blir dermed noe den enkelte, og ikke sykehjemmet, står ansvarlig for (Andenæs, 2010:211).

5.2.6 Oppsummering av funnene

I denne analysen har jeg undersøkt materialet med henblikk på hva mennene vektlegger som fordeler i arbeidet, og om de i den forbindelse fremhever maskulint konnoterte egenskaper. Mens Petters argument om fysisk styrke etter hvert gjøres illegitimt og oppførselen hans vitner om ubehag ved å fremheve mannlige egenskaper i denne sammenhengen, så er det legitimt for André å fremheve styrke. Imidlertid forteller André at menn både syr og ruller hår, og det virker uproblematisk å være mann og flink til slikt arbeid. André's påstand om at det ikke er noen mannlige pingler på avdelingen, men derimot lave spinkle damer, er et sjeldent kjønnsstereotypet bilde i materialet mitt.

Ben fremholder at forestillingen om menns relativt sterkere fysikk nettopp er en forestilling, og ikke alltid i samsvar med realitetene. Samtidig er kvinnelig konnoterte praksiser tilgjengelige for ham siden det er noe alle må lære, *jenter også*. I analysen viste jeg at forestillinger om menns overlegne fysikk medfører slitsomt, ufaglig ekstraarbeid for dem på jobb, samtidig som forestillinger om at menn ikke kan sminke eller kle beboerne like godt som kvinnene hindrer mennene i å bli anerkjent som fullverdige og likeverdige pleiere. Derfor er det noe å vinne på å avkrefte begge forestillinger, noe som igjen kan forklare hvorfor mennene verken fremhever styrke eller markerer avstand til sminking og frisering.

En annen forklaring på hvorfor mennene ikke fremhever kjønn sitt ligger i Gullikstads begrep *den 'beste' pleieren*. Mange beboere nekter mannlige pleiere å stelle dem, og mange av mennene nektes også på grunnlag av etnisk fremmedgjørende kroppstegn. Slik stiller mennene i en markert posisjon i forhold til den etnisk norske kvinnelige pleieren, og dette kan være en grunn til at spørsmål om fordeler i arbeidet får svak respons. Siden mennene ikke nyter den umarkerte posisjonen, er det kanskje uheldig å skulle trekke frem måtene de avviker fra denne standarden på.

Til slutt i analysen viste jeg hvordan personlige egenskaper og fagkompetanse vektlegges fremfor kjønn eller etnisitet, men at dette gjøres på måter som posisjonerer 'utlendinger' og 'ufaglærte' som problemreferanse.

5.3 Lojalitet og trivsel

Menn faller i større grad fra i pleie- og omsorgssektoren enn kvinnene, og en Sintef-rapport fra 2009 registrerte mindre trivsel blant mannlige enn kvinnelige hjelpepleiere (Abrahamsen 2000:11, Svare, 2009:12, Frifagbevegelse.no, 07.10.09). Derfor er det interessant at materialet mitt viser så mange forsvar for sykehjemsinstitusjonen og hjelpepleieryrket, kombinert med fortellinger om trivsel og stabilitet i egen karriere. I denne analysen vil jeg vise noen av disse forsvarene og fortellingene, og slik jeg ser det tjener analysen to formål. For det første nyanserer den et bilde av sykehjemsmiljøet som er svartmalt av media. For det andre viser den hva slags fotfeste mennene har i yrket og institusjonen, noe som er med på å kontekstualisere svarene de ga i intervjuene. Dersom de var i prosessen med å søke seg til en annen institusjon eller et annet yrke, hadde jeg kanskje fått andre svar.

5.3.1 Omtalen av eget arbeid

Ben forteller at alle de etnisk norske han gikk på skolen med hadde en holdning om at hjelpepleie ikke var et blivende sted for dem i yrkeshierarkiet, at det ikke var det de skulle drive med på sikt. Guttene på linjen hans gikk direkte videre til almann påbygging så de kunne ta høyere utdanning, og samtlige av de 13 jentene han gikk hjelpepleien med har nå skiftet yrke. Han kobler dette til hjelpepleieryrkets lave status for begge kjønn i Norge. Historien om hans eget valg er en historie om pragmatikk og fornuft.

Ben: Jeg visste at hvis jeg begynner å= allmenfag og ta høgskole eller universitet så kunne jeg slitt en del med fagene, språkmessig. Også hadde jeg ikke så sterk bakgrunn når det gjelder for eksempel biologi, ja= i= altså, anatomi, matematikk. Jeg hadde ikke så *sterk* kunnskap, til å satse på høyere utdanning. Og da hadde jeg alltid som målsetning å ta en *kort* utdanning, som jeg kunne sikre meg, en fast jobb. Ikke sant, det kalles strategisk. Må tenke på litt sånn, ikke sant. Jeg hadde *lyst* til å bli noe annet. Men man må også tenke på realiteten. Hva *kan* jeg bli? Ikke sant? Hva *kan* jeg? Det jeg *ønsker* er en helt *annen* sak, men hva *kan* jeg?

Ben er som tidligere nevnt fra en overklasse som tradisjonelt ikke driver med manuelt arbeid. Valget hans har derfor kostet ham prestisje blant venner fra hjemlandet, og han forteller om sterk kritikk. Like før utdraget nedenfor forteller Ben at guttene i miljøet han kommer fra satser på høyere utdanning innen medisin, økonomi og jus, uten at de nødvendigvis har gjort seg de samme refleksjonene rundt eget utgangspunkt som Ben har gjort. De satser, de stryker, og så har de *ingenting*, som Ben formulerer det.

Ben: Me=n ... når jeg sier for eksempel at jeg jobber på sykehjem, så sier de "Skifter du bleier?". "Ja" sier jeg. Også "Hva feiler det deg?" (ler) "Jeg skifter det. Jeg 'skifter alt som fins" (ler). Ikke sant? Også sier de "Å men, du er helt ubrukelig". Jeg *får* det at jeg er helt u- at jeg aldri skulle i sykehjem. Men jeg sier "Hvis jeg sammenlikner med deg,

så jeg tjener mine egne penger og jeg har fast jobb. Du har ikke det." (ler) <@Ikke sant?@> (ler). Ikke sant. Så= jeg kan, jeg kan forsvare meg.

For å heve seg over kritikken trenger ikke Ben å påpeke annet enn at han har jobb, og de har ikke. Det er interessant å se hvordan han forteller at han ikke bare tar imot kritikken deres, men gjør den større selv. *Jeg skifter det. Jeg 'skifter alt som fins.* sier Ben med en slags triumf i stemmen. I mine ører høres det ut som det er en befrielse og en makt i å ta et slikt angrep på strak arm og bekrefte at det er 'like ille som de tror - og verre'. Forsvaret hans blir ekstra virkningsfullt når han først hever seg over kritikken deres og posisjonerer seg som stolt og dyktig i arbeidet sitt, for deretter å påpeke at ut fra kriterier som fast jobb og å tjene egne penger stiller kritikerne *under* en 'bleieskiftarbeider'. I analysen av storylines har jeg allerede nevnt at Ben forteller om god kommunikativ beredskap i møte med slike angrep.

Til forskerne forteller imidlertid Ben at det er slitsomt at utenforstående har en så forenklet og stigmatiserende oppfatning av arbeidet. Han tror ungdommene holder seg unna eller slutter i yrket fordi det fokuseres på den lave statusen og den lave lønna, og at det aldri nevnes noe om gledene ved arbeidet.

Ben: Man fokuserer ikke så mye på at vi gjør en *god* jobb, som vi xgjørx egentlig. Men man glemmer å si, å fokusere på noe annet, ikke sant, enn at det vi gjør at det er "*tungt* yrke og det er *kjedelig* og", det er ikke det! Det er et veldig *meningsfullt* yrke. Hvis man tar det som helhet.

Ellen: Men e= altså du tror, andre folk forstår ikke *hva* slags arbeid det er?

Ben: Ja. Ja. Også eneste folk henger seg opp i altså, man skifter bleie og man tørker oppkast og alt, det er ikke det. Det er vel- det er mer enn *det*. Altså, som hjelpepleier så gjør vi *mer* enn *det*. Å bare ta å tørke oppkast, liksom. (ler)

I forlengelsen av dette utdraget sammenlikner Ellen eldreomsorg med å ha barn: at det også innebærer tørking av oppkast og skift av bleier, men at det ikke er det man gjør hele dagen; at det ikke er det som er kjernen i å ha barn. Sammenlikningen har noe for seg, fordi bleieskiftdelen av barnehagearbeid ikke er like diskursivt fremtredende som den er i forestillingene om sykehjemsarbeid, ei heller like stigmatisert for menn. I sin masteroppgave om mannlige førskolelærere og sykepleiere trekker Ragnhild Røthing frem denne motsetningen mellom hvordan det snakkes om stell av barn og stell av eldre.

(...) førskolelærerne ser ut til å ha et mindre problemfylt forhold til omsorgsoppgaver, og [jeg] har knyttet dette til forestillinger om den "nye" mannen og pappaen som trolig representerer en positiv maskulinitet. Omsorg og pleie for gamle og syke kan muligens i mindre grad knyttes til slike moderne og positive maskulinitetsformer (Røthing, 2006: 114).

Imidlertid snakker mennene i mitt materiale tilsynelatende ubesværet om omsorgsoppgavene i arbeidet sitt. Samtidig løfter de disse praksisene inn i en større sammenheng og gir det et mer

verdig preg, både for seg og for beboerne. De skaper positive språklige bilder av pleie, uten å kamuflere arbeidets natur. I utdraget under snakker Anders om makten man har over beboerne, og ansvaret man dermed må ta. Utdraget er et godt eksempel på at svært helhetlige perspektiver og store ord går hånd i hånd med beskrivelser av de daglige gjøremålene.

Anders: I den posisjonen du sitter, så har du enormt med makt, men du må være bevisst den makten du har. Du står her og bestemmer når hun skal stå opp, og når hun skal spise, hva slags klær hun skal ha på seg, når hun skal dusje, når hun skal gå på do. Du står med en enorm makt, og den må du være klar over at du har. Om du liker den makta, eller om du føler at du ikke klarer å håndtere den, så er det greit, men du har den makta, den har du tatt på deg i det du sa at "jeg er villig til å jobbe her og ta vare på mennesker." Da står du i den situasjonen enten du liker det eller ei, og det må du ta ansvar for.

Ifølge Anders er altså pleieyrkenes kjerne at man *tar vare på mennesker*. Dette tilsvarer det helhetlige perspektivet på barneomsorg, der bleieskift inngår uten å overskygge resten. Anders forteller om mating, dusjing og følging på do, men samtidig handler alle disse små tingene om et stort ansvar for å ta vare på noen. Et annet godt eksempel på å 'se det store i det lille', er da Anders vinkler det å spørre noen hva de vil ha på brødsleven som å *se personen*.

Anders: Og litt det at sjøl om du vet at hun spiser syltetøy i tre måneder på rad, så er det ikke bare derfor jeg spør. Du spør fordi at du skal spørre, for du får en kommunikasjon, du får, et menneske blir *sett*.

Petter fokuserer også på ansvaret man har ovenfor mennesker i en pleiesituasjon; at de er i en sårbar posisjon og må beskyttes.

Petter: *beskytte, beskytte*, ikke sant, du skal beskytte= menneskene ... altså, som er i en pleiesituasjon, så må du beskytte den personen.

Som Ben, problematiserer også Petter at utenforstående ikke forstår eller setter pris på jobben pleierne gjør, og i den forbindelse forteller han litt om hvordan han selv ser på arbeidet.

Petter: Sånn jevnt over så tror folk «å ja, dere vasker e= ... vasker folk, dere», ja, ikke sant. Men det er ikke bare det, altså. Du skal samtale, du skal snakke med dem, du skal ... ordne ting for dem, og= det er masse ting som må ... ja, ansvarsfull jobb.

Meningsfull og ansvarsfull er adjektivene henholdsvis Ben og Petter bruker, og som vi også så i Anders sin fortelling, er ansvaret et element flere av mennene trekker frem. Adam snakker om at å være ansatt på sykehjem er å arbeide for noen andre enn en selv, og at man både i forhold til personale og beboere bør være innforstått med at yrket innebærer et blikk for andre enn en selv.

Adam: du 'må vite .. hvorfor du er her. ...(2,5) man må vite "hvorfor er du her". ...(7,5) "er jeg her for meg sjøl eller er jeg her for .. andre?"

Alle disse fortellingene er interessante ut fra sykepleieforsker Runar Bakkens teori om at menn forsvinner ut av pleiesituasjonene fordi de *ikke makter å stille livene sine til rådighet for andres behov* (Røthing, 2006: 31)

(...) det går an å snu og vende på spørsmålet om hvorfor menn ikke makter den øvelsen ut i fra variasjoner som lønn, arbeidsforhold, interesse, faglige utfordringer osv., men en kommer ikke utenom det faktum at det knapt finnes en mann som praktiserer sitt tålmodige nærvær ved sykesengen på en vanlig sengeavdeling, og ingen innenfor sykehjem bortsett fra bestyrere" (Bakken 2001:13).

Mine informanter fremholder derimot en slags stolthet i det å være noe for andre, de er beskyttere som forvalter stor makt og et ansvar for å ta vare på sårbare mennesker. Mennene betoner altså aspekter ved omsorgsrelasjonen som ligger innenfor en maskulin kateksis, det vil si innenfor et handlingsrom som gir dem positiv bekræftelse som menn. At andre er avhengige av dem leder i deres fortellinger til makt, ansvar og anerkjennelse, ikke oppofring og bekymringer. Et arbeid som for utenforstående etter sigende tenkes å bestå av bleieskift og strev, uten tilgang til mektige eller ansvarsfulle posisjoner, er ifølge informantene nettopp et mektig og ansvarsfullt virke. Å legge fokus på et slikt overordnet nivå overskygger i stor grad praksiser som kroppsvask og hårrulling. Når det er sagt, så er ikke mennene avvisende i forhold til å snakke om detaljer i arbeidet sitt heller, og hypotesen min om dette forholdet knytter seg tett mot hovedfunnet mitt som jeg presenterer nærmere i siste analyse; nemlig at mennenes fremvisning av egen profesjonalitet trumfer over alle former for ubehag de måtte føle i forhold til arbeidets natur, brysomme kolleger eller opplevelser med diskriminering.

5.3.2 Lojalitet

I materialet finner jeg flere eksempler på at mennene avviser eller nyanserer kritikk rettet mot institusjonen de jobber ved. Det er en gjennomgående tendens at de på et tidlig tidspunkt avbryter negativ omtale av sykehjemmet, og det fremstår som en uønsket dreining av samtalen når forskerne etterspør bekræftelse på negative fremstillinger av sykehjemmet, eller kommenterer informantenes negativt ladede ordbruk om et tema. Jeg vil nå vise noen eksempler på denne typen markeringer som jeg mener bunner i lojalitet.

I både Adam og Petters intervjuer snakkes det om at arbeidet deres er utsatt for mye kritikk fra flere hold, både ledelse, pårørende og kolleger. I Adams tilfelle introduserer forskerne

dette fenomenet som *kjefting*, et ord de sier brukes av flere andre de har intervjuet. De lurer på om Adam er enig i den karakteristikken. Det forekommer en hel del latter fra alle parter i denne sekvensen, noe jeg kobler til det potensielt truende ved temaet: Adam kan for alt forskerne vet være en av 'kjefterne' eller en som blir kjeftet på/lar seg kjeft på, og temaet er i alle tilfeller truende for sykehjemmet, som et sted der det kjeftes. Adam bruker mye energi på det jeg anser for å være en ufarliggjøring av begrepet i denne konteksten. Han sier at det kanskje var feil ord av dem å bruke, men at det er en del av jobben å gi og få mye tilsnakk eller konstruktiv kritikk for å sikre beboerne best mulig pleie. I den grad det forekommer kjefting, sier Adam at det handler om den typen irritasjon og frustrasjon som 'alle' kan kjenne på, men at man bør tenke over hvordan man sier ifra, og at for eksempel nordlendinger kan oppfattes som sintere enn de mener å virke. I det hele tatt redegjør han svært grundig for hva han tror dette handler om, og da Berit på et senere tidspunkt sporer tilbake til temaet, avviser han raskere og mer bestemt enn tidligere at det er kjeft det er tale om.

Berit: (...)at det blir gjort liksom feil som må korrigeres. ... em= og at det er em ... e= ja. og at det på en måte bli=r da en form for ... kjefting litt i anførselstegn. .. at det er stadig vekk [at man må si fr- si]

Adam: [jeg trukke det e=r kjeft-]

Berit har innledningsvis noen pauser som jeg syns indikerer at hun tenker på hvordan hun skal ordlegge seg, og som dermed fungerer dempende på det hun videre skal si. Hun har to modifikatorer rundt ordet *kjefting*, både *en form for* og *litt i anførselstegn*, og jeg syns hele ytringen hennes preges av at dette allerede er etablert som et noe sensitivt tema. På tross av hennes forsiktige og forbeholdne innledning, korrigerer altså Adam ordbruken, som vi ser i utdraget.

Petter er en informant som jeg syns uttrykker tydelig at det er ubehagelig å skulle snakke negativt om avdelingen sin. Jeg hører en svært defensiv tone i stemmen hans når han svarer på negativt vinklede spørsmål, og han går ofte i en slik forsvarsposisjon dersom han selv sier noe som kan tolkes negativt. Ved en anledning bruker Petter ordet 'streng' om den kontante omgangstonen på avdelingen, og de klare tilbakemeldingene som ansatte mottar når de begår feil. Da Berit refererer hans omtale av avdelingen som nøye og streng, bekrefter han at den er nøye, men avviser nok en gang at streng var et beskrivende ord.

Berit: (3.5 sek) Mm. Men ... du sier at denne avdelingen er liksom e ... kanskje kjent for at de er ganske nøye, du s-

Petter: [Ja, men det er den.]

Berit: [bruger de ordene at] det kanskje er litt strengt ...

Petter: Ikke strengt. "Strengt, strengt".

Berit: Ja, strengt i anførselstegn.

Petter: Ja, ikke strengt sånn, men streng på den måten at e ... ja, at e de k- nei, **nei at de- ikke streng, jeg synes det var dumt ... bruk av uttrykk.** Ja, de k- de krever at e du ... tar ansvar, da, lissom, hver og en, ikke streng, det blir litt feil. *Strengt* er jo-

I utdraget under har Petter akkurat sagt at han har både vanskelige pårørende og vanskelige beboere å hankes med. Etter en liten pause legger han til at det er mange som er gode også, og sier *det må vi få med oss* med en stemme som jeg mener indikerer tydelig at *vi* henspiller på intervjusituasjonen.

Petter: Så har vi jo mange...bra også, da. Det må vi få med oss. Det er ikke bare elendigheten.

Petters utsagn tyder på at det finnes et korrigeringsbehov i forhold til elendighetsforståelser av sykehjem. Han er som sagt den av informantene som i størst grad virker opptatt av å skape positive bilder av hverdagen, og ikke utlevere sensitiv informasjon. Flere ganger i løpet av intervjuet metakommenterer han at han anonymiserer avslørende historier, selvom han vet at Berit har plikt til å anonymisere materialet. Én gang avbryter han seg selv midt i en ytring, og kommenterer at han kanskje har sagt mer enn han er komfortabel med eller på forhånd hadde bestemt seg for å si:

Petter: Bortsett fra det så har vi jo masse kontorarbeid da, men det er jo liksom= ... enkelte som gjør det som har vært her i mange år, Tiril og Anniken og sånn, de gjør alt sånt vet du. Det blir jo mye belastning på de også da, **s-** (kremter) **Vet ikke om jeg skulle ha med det, men.**

I denne fortellingen har han ikke anonymisert aktørene²², i tillegg til at han forteller om en organisering på sykehjemmet som skaper ekstra belastning for enkelte. Å legge ansvar for uheldige forhold hos sykehjemmet, er en praksis jeg knapt finner i materialet mitt. De få gangene den forekommer, er den ofte fulgt av reparasjoner eller et slags ubehag over det som er sagt. Dette er noe jeg kommer tilbake til senere i denne analysen.

Under følger en sekvens som jeg synes viser tydeligst at Petter er ukomfortabel med å ytre seg negativt i intervjuet. Berit stiller ham det avsluttende spørsmålet som de fleste intervjuobjektene får i en eller annen form, nemlig et spørsmål om forbedringspotensiale på avdelingen. Spørsmålet hennes etterfølges av en 9 sekunder lang pause, altså en særdeles lang pause til å forekomme i samtale. Petter begynner å svare, men så avbryter han seg selv og

²² Jeg har selvfølgelig anonymisert dem

lurer på om spørsmålet er ment så direkte som det virker. Han har to små latter her som jeg synes understreker det ansente i situasjonen, og han kommenterer at spørsmålet var veldig direkte og nært.

Berit: Jeg tenkte jeg bare stille et siste spørsmål, da, og det var at e= ... e= ... hvis du p- hvis du tenker at noe skulle forandres ... på avdelingen din ... hva ville det- skulle det være? ... for at det skulle bli bedre?

Petter: (9 sek) Ja, det kan jeg godt svare på, det= må være at ... man ikke kanskje sier at det er så mye sånn ...@... er det- det ... ja, unnskyld at jeg spør, er det bare sånn- det er veldig sånn <@direkte spørsmål@> det her, da, men det er det sånn det skal være, var det ikke det, da, når det er sånn ... ja, e-@. Jeg synes det var så *veldig* direkte- nærme ... ja.

Når Petter omsider svarer på spørsmålet, sier han at han ville endret de ansattes oppfatning av det å motta kritikk. Han sier det er mye misnøye blant ansatte som oppfatter at de får kjeft på jobb, og at han skulle ønske flere så at det ikke er snakk om kjeft i ordets rette forstand. Dersom flere skjønnte nødvendigheten av å korrigere hverandre, ville det kanskje ikke tas så ille opp, sier han. Petter velger altså å legge forbedringspotensialet hos de ansatte, og ikke hos ledelsen eller institusjonen. Selvfølgelig kan det godt være at dette er det største problemet slik han ser det, men det er et representativt trekk for materialet som helhet²³ at kritikkverdige forhold henvises til alle andre steder enn sykehjemmet som institusjon. Ansvar for 'problematiske ansatte' legges enten hos kommunen, som sysselsetter 'ufaglærte' og 'utlendinger', eller hos de 'ufaglærte' eller 'utlendingene' selv, som ikke har den rette motivasjonen, de rette kunnskapene eller et godt nok arbeidsspråk (Andenæs, 2010: 211). Det problematiseres for eksempel aldri at sykehjemmet kunne tatt ansvar for bedre opplæring.

Berit ber Petter nevne de egenskapene som ifølge han må til for å være en god pleier. Han nevner tålmodighet, men også å kunne jobbe raskt og effektivt. Han forteller om unntakene der man ikke kan spare inn noe særlig tid, som for eksempel når man skal hjelpe beboere i rullestol, og han forsikrer samtidig om at pleierne ikke er for hastige eller brå med noen. Petter bruker altså en lengre tur på å forklare at det ikke er snakk om en negativt forretningsmessig effektivitet. Likevel utdyper han punktet enda en gang da Berit oppsummerer egenskapene han har nevnt. Dette synes jeg understreker at han anstrenger seg for å utelukke negative tolkninger som kan reflektere dårlig på avdelingen hans, og kanskje også på sykehjemmet som institusjon.

Berit: Tålmodighet, effektivitet, inngå kompromiss ...

Petter: Ja, "effektivitet", da mener jeg ikke *stress*

Berit: Nei, jeg skjønner.

²³ Materialet til Berit Gullikstad og Ellen Andenæs, som mitt utvalg er gjort fra.

Petter: Må ikke stresse beboeren, da blir det- ... *da blir det i hvert fall* ille, ikke sant. Da kommer du *helt feil* av sted

5.3.3 Trivsel

Henrik er den ene informant som uttrykker stor misnøye med mange forhold på avdelingen sin. Han forteller om stadige konflikter med ledelsen, en gjerrig kommune og et arbeidsmiljø preget av favorisering. Henrik kan derfor ikke sies å oppvise mye lojalitet til institusjonen, og han forteller at han har vurdert å slutte. På intervju tidspunktet har han imidlertid jobbet på avdelingen i nærmere ti år, og uttrykker stor trivsel knyttet til beboerne og yrket. Han understreker at det er en spennende avdeling med mange utfordrende beboere, og at han føler seg verdsatt av dem i en slik grad at det veier opp for de øvrige konfliktene.

Henrik: De siste tre år, kan du si, har jeg vurdert om å slutte neste år, men det blir ikke enda, ikke sant. Jeg kan ikke.. jeg liker å jobbe her. De utfordringene med beboerne.. de setter veldig pris på min person, ikke sant. Når jeg er borte i tre dager, merkes det. De gamle merker det, "Hvor er Henrik, når kommer Henrik tilbake?" Det er ikke bare én beboer som spør, det er nesten fra de 25 stykker.. over 20.. som spør. Det gir meg den energien, ikke sant.

Samtlige av mennene uttrykker trivsel, selv om noen er mer entusiastiske enn andre. Ben sier seg for eksempel veldig fornøyd, og kommer med kontante uttrykk for dette, uten forbehold eller dempere av noe slag. *Jeg trives her, Jeg gleder meg til å gå på jobb* og *Man kan ha det veldig godt sosialt også*, er blant disse ytringene. Selv om Ben forteller om tidvis ekskludering og rasistisk diskriminering, uttrykker han et positivt helhetssyn på arbeidet og arbeidsplassen. Ben sier imidlertid flere ganger at han ikke er den som klager, og som jeg demonstrerte i analysen av storylines, fremviser han en svært optimistisk og konstruktiv måte å møte omverdenen på.

Som jeg har vist i tidligere utdrag har Ben erfaring med å være eneste mann og 'utlending' på et sykehjem der det bare jobbet eldre, etnisk norske kvinner med lang ansiennitet, sterke vennskap seg imellom og en bedrevitersk holdning ovenfor Ben.²⁴ Om sin nåværende avdeling fremhever han de motsatte forholdene som trivselsfaktorer:

Ben: det også er bra. For her er det sånn at ... folk som har jobbet lengst, ... er ikke så mange av dem. I tillegg er det også flerkulturelt her. ... Det er også en fordel. ... Em= at man ... at du finns over alt.

²⁴ Kapittel 4.2, side 3.

Mangfoldet er her en trivselsfaktor fordi man ikke skiller seg ut, men *finns overalt*. Dette tenker jeg kan gjelde både kjønn, etnisitet og andre faktorer. Materialet mitt gir et inntrykk av at mennene ikke opplever seg som spesielt synlige eller utenfor fellesskapet, og alle gir uttrykk for at de trives, selv om måtene de uttrykker det på varierer. Anders har en indirekte og mindre hjertelig måte enn Ben å uttrykke seg på når han sier at hadde det vært for ille, så hadde han sluttet. Han sier også at det er flere gode enn dårlige dager,, og jeg tenker at de halvhjertede formuleringene kan ha å gjøre med at Anders bruker store deler av intervjuet til å fortelle om alt som *ikke* fungerer, og at han derfor er svært bevisst disse utfordringene under intervjuet. Adam posisjonerer seg spøkefullt som en som har *grodd fast*, og blitt *bundet* til avdelingen sin gjennom nærmere 15 års arbeid, og han fremstiller miljøet litt som en familie, der han kjenner alle. Han sier at det er et bra yrke, noe han har sammenlikningsgrunnlag for fra en helt annen type jobb. André tenker på videreutdanning, men gir uttrykk for at han trives og at han ønsket seg til eldreomsorgen fra starten av. Både Ben og Adam påpeker at praksis på både sykehjem og sykehus har gjort det klart for dem at sykehjem er den foretrukne institusjonen.²⁵ Petter sier at han tror han er god i jobben, og fortellingene hans fremstiller ham som en som investerer svært mye i å være god i yrket og gjøre tingene riktig.

5.3.4 Oppsummering

I denne analysen har jeg forsøkt å vise hvordan mennene noen ganger fremstår som sykehjemmets talsmenn; som mildner enhver kritikk eller henviser den til andre forhold enn de sykehjemmet har ansvar for. Noen av dem viser tegn til ubehag når sensitive tema kommer opp, og investerer mye tid i å nyansere anklager mot avdelingen. Jeg tolker disse fenomenene som uttrykk for lojalitet til institusjonen, samtidig som jeg kan forstå en slik varhet for negativ omtale ut fra medias dekning av sykehjem. Slik jeg ser det er imidlertid den mest interessante linjen å trekke her at lojalitet til yrket og institusjonen inngår i mennenes profesjonalitet, og som en verdighetsskapende strategi for hver enkelt. Som pleiere er det ikke profesjonelt eller verdig å 'baksnakke' sykehjemmet, og som enkeltindivider er det ikke verdig å fremstille arbeidsplassen som fortjent til sitt dårlige rykte, for det vil igjen reflektere tilbake på dem selv som godtar slike forhold og velger å bli værende. Henrik er unntaket, som åpent kritiserer ledelsen og organiseringen på sin avdeling. Hans posisjon er likevel profesjonell og verdig, i

²⁵ Her varierer utsagnene mellom et ubegrunnet 'best' eller 'finest' på sykehjem, og begrunnelse i at hjelpepleiere får en mer variert arbeidsdag på sykehjem, der de utfører oppgaver som sykepleiere tar seg av på sykehus. De får *gjøre mer*, som Adam sier.

den forstand at han kjemper mot tingenes tilstand, og velger å bli på grunn av følelsene sine for yrket og beboerne.

6 Profesjonalitet som ressurs

6.1 Profesjonalitetsdiskurs

I et utvalg ordbøker forklares 'profesjonalitet' og 'profesjonell' ved hjelp av synonymer som faglighet, yrkesmessighet, og dyktighet i en profesjon (Ordnnett.no, Bokmålsordboka og Nynorskordboka²⁶). I de fleste yrker er fremvisning av hensiktsmessige følelser en stor del av jobben, og dette gjelder i høy grad for pleiere. Ellen Andenæs skriver at sykehjemsansatte aldri skal være private, men gjerne personlige, og at *framvisning av institusjonelt ønskerverdige følelser er et sentralt arbeidsredskap* (Andenæs, 2010:204). Man må blant annet kunne vise empati, interesse og et godt og serviceinnstilt humør. Med andre ord må man kunne gi inntrykk av å besitte de følelsene som tjener arbeidets formål: å få fornøyde beboere, pårørende og kolleger. Sitatet jeg nå viser har språklige bilder for omsorg, nærvær, empati og interesse: man skal lytte, man skal ha tid, gi en hånd å holde i, og sammenlikne beboerne med egne besteforeldre. De lange pausene Ben tar kan gi inntrykk av at han tenker seg godt om og leter etter de riktige ordene, men i pausene hans kan man tydelig høre at forskerne noterer ivrig, så det er like nærliggende å tenke at han tar pauser så de kan få skrive uforstyrret.

Ben: En= god hjelpepleier, det er en= ... som ... hører på. ... Som lytter til hva e ... brukerne sier. S- så- som kan formidle. ... (4,5) En som har tid til. ... (6,0) En god hjelpepleier er en som gir omsorg. ... Gir en hånd en hånd å holde i. ... (7,0) Og man må også- En god hjelpepleier må også må tenke på ... "Hva kunne, hva kunne jeg gjøre for bestemoren og bestefaren min?" Da må du behandle- her er det "Her er det en bestemor og en bestefar, som trenger min hjelp, som er avhengige av meg". ... Ikke sant, det ... man må tenke slik. ...

Verdiene og egenskapene som Ben vektlegger konnoterer feminint i vår kultur, og jeg synes det er interessant å se hvordan mine informanter fremholder de 'myke' verdiene uten noe maskulint tilsnitt. Ut fra Søndergaards teori forventes det at menn i 'kvinneyrker' vil fremheve egenskaper og omsorgsformer som konnoterer mannlig. Dette støttes i stor grad av Svare og Røthings funn, mens jeg oppfatter at mine menn snakker 'slik det snakkes her'. De praktiserer en diskurs som først og fremst er institusjonell og faglig, og da tenker jeg det kommer i bakgrunnen at den i hovedsak er utformet av kvinners diskursive bidrag.

Samtidig som det er profesjonelt å uttrykke 'de rette' følelsene, skal man kunne holde negative følelser på avstand. *Den professionelles nærvær i forhold til klienten bliver ikke forstyrret af fordømmelse eller moralske vurderinger* (Weicher & Laursen, 2003:31). Det er med andre ord ikke profesjonelt å la en beboers dårlige oppførsel skape negative følelser som

²⁶ Alle ordbøkene ble funnet ved hjelp av www.ordsiden.no som søker gjennom 122 ordbøker. Alle tre ordbøkene er utgitt på Kunnskapsforlaget.

gjør at man yter dårligere omsorg for han eller henne. *Hvis noen biter eller slår, kaller en apetryne eller svarting, skal man ikke ta det personlig, men tenke at det er demensen eller sykdommen som snakker* (Andenæs, 2010:205). Ben kaller det å *ta sånt faglig*.

Ben: Selv om= du blir kastet ut, selv om du hus- okey, det er ikke hu- Også sier jeg at "Det er ikke pasientens, det er ikke hennes skyld." Men da svikter du, hvis du gjør det, at man blir frustrert, at man er irritert, at man føler seg ... i frustrasjon. *Da, det er ikke, det er ikke hennes skyld. Ikke sant. Det er ikke, det er ikke de som snakker. Det er sykdom. Man må ikke gå- Man må ta sånt faglig.*

Beboerne skal med andre ord unnskyldes og fraskrives ansvar, *det er ikke de som snakker*, slik at det ikke er grunnlag for å ta oppførselen deres personlig. Derimot kan man neppe unnskyldte usympatiske kolleger med kognitiv svikt eller sykdom, men man må like fullt undertrykke følelser som er destruktive i arbeidssammenheng. *Må man samarbeide med noen man ikke liker, så skal det gjøres profesjonelt, slik at samarbeidet fungerer så lenge man er på jobb.*

Ben: Nei. Nei, men det er sånn at selv om du ikke liker vedkommende, så er du nødt til å være profesjonell, ikke sant. (ler) Ikke sant, så også du kan ikke bare si "Nei men jeg hater når jeg skal jobbe sammen med henne". Nei det er- Du må være, du må være profesjonell ...selv om dere ikke liker hverandre, kan dere jobbe sammen også være venner i den tiden de er på a= jobben. Når du går ut, så er dere "kjenner ikke hverandre". Sånn er det. (ler) ... Det er XXX skuespiller, skjønner du.

Sitatet kan kanskje være med på å forklare hvorfor jeg ikke finner flere problematiseringer av et såpass sammensatt arbeidsmiljø. Både Svare og Røthing legger vekt på det homososiale behovet mennesker har for å omgås andre av samme kjønn, interesse og bakgrunn (Svare, 2009:51, Røthing, 2006:27). Røthing knytter homososialitet spesielt til menn og deres behov for en fellesskapsbekreftende *frison* fra kvinner, og sier at det i hennes studie kan se ut til at de mannlige pleierne og førskolelærerne danner et slikt fellesskap (Røthing, 2006:28). I Svares materiale snakkes det om gleden ved *gutteprat*, og at menn er opptatt av andre ting enn *blomster og gardiner, liksom* (Svare, 2009:120). Jeg synes sitatet er interessant, fordi det slår meg som skremmende stereotyp i oppfatningen av kvinner, noe jeg vil komme tilbake til i drøftingen min²⁷. Svares informanter peker samtidig på at en bedret kjønnsbalanse har bidratt til *et bredere spekter av interesser og samtaletema blant de ansatte*, noe ansatte av begge kjønn er enige om (Svare, 2009:120).

²⁷ I drøftingen min vil jeg gå nærmere inn på hvordan jeg mener å se at kvinner blir et grått og essensialisert bakteppe for informantene til både Svare og Røthing, mens de ikke er det i mine informanters fortellinger.

I mitt materiale forteller Ben at han måtte inkludere seg selv i praten med studievenninner, men det var i utgangspunktet en lærer på skolen som hevdet at han ikke ville få så god kontakt med jentene. Dette er den eneste problematiseringen jeg finner i materialet av at kvinner og menn har forskjellige interesser eller omgangstone, og det er altså en *utenforstående* som har brakt den på bane. Tilsynelatende er kodeksen på disse avdelingene at samme hvem man er og samme hvem man går vakter sammen med, så krever profesjonaliteten av hver ansatt at dette skal være uproblematisk. Forskjeller av alle slag, både kjønn, farge og språk, blir uvesentlig eller irrelevant å fokusere på når profesjonaliteten krever at man kommer overens. I flere av intervjuene fokuseres det på at et godt samarbeid mellom de ansatte er nøkkelen til suksess for både ansatte, pårørende og aller viktigst: beboerne. Når Petter i det følgende sitatet forteller om å *få det til å fungere* selv om man ikke liker hverandre så godt, legger han trykk på at man *må* ha et samarbeid.

Petter: vi jobber sammen med alle ... alle sammen som... man må få det til å fungere ikke sant ... uansett... da får du heller=-... da får man heller prate sammen selv om man heller ikke kanskje=-... liker hverandre så godt og ... 'må ha et samarbeid

Med disse utdragene har jeg vist at profesjonalitet i stor grad dreier seg om følelser, både å vise de positive, skjule de negative, og ikke la beboernes oppførsel prege en. Det kan kanskje høres ut som profesjonaliteten undergraver personlig trivsel på sykehjemmet, og at man store deler av tiden skal smile seg gjennom irritasjon over kolleger og sjikanering fra beboere. Jeg ser det heller som at profesjonaliteten tilbyr noen *vern* og gode retningslinjer for de ansatte. Sjikaneringen fra de eldre skal prelle av på den profesjonelle, og et godt samarbeid med alle skal sikre en best mulig flyt i arbeidet, noe som gir godt grunnlag for trivsel, mestring og overskudd. Samtidig er det *et belastende arbeide at skulle vise bestemte følelser uanset, hvad man virkelig føler*, og dette er især et arbeide som pålegges *de såkaldte frontmedarbejdere, der er i direkte kontakt med kunder eller brugere* (Laursen, 2003:22). Å aldri la det skinne gjennom at man er sliten eller trøtt krever motivasjon og vilje til å være profesjonell. André sier det er synd med dem som bringer negativ energi med seg på jobb.

André: Ja det er noen som *alltid* har en= ekkel dag eller ha=r en dårlig dag, eller som= e=gentlig *hver* dag er en dårlig dag. Og som drar med seg det på jobb egentlig. Det e=r ganske synd.

Å være en god hjelpepleier innebærer å beherske profesjonaliteten i yrket på alle nivå. Man skal kunne fagterminologien og rutinene, mestre graden av personlig engasjement og fremvisningen av de rette følelsene, ha intuisjon for hva som er passende oppførsel og en

internalisert forståelse for hvorfor regler og normer ser ut som de gjør (Andenæs, 2010) Materialet mitt er *mettet* med snakk om alle disse elementene, og profesjonaliteten kommer til syne i snakket på to ulike måter. Informantene både *gjør* profesjonalitet gjennom sin oppførsel og sine ytringer i *selve* intervjuet, og de *snakker om* profesjonalitet, for eksempel slik den ble gjort ved et gitt tilfelle, eller slik den bør gjøres.

Det er vanskelig å skulle vise med noen få utdrag det inntrykket av profesjonalitet man får av å høre på og lese transkripsjoner av timevis med snakk. Jeg skriver i avsnittet ovenfor at materialet er *mettet* med profesjonalitet, og det er i denne større summen av ytringer at man tydeligst ser hvilke kategorier og forståelser som er i spill. Det kan her gi mening å snakke om en virksom *profesjonalitetsdiskurs* i mennenes snakk, altså er profesjonalitet en gjennomgående meningsressurs i intervjuene. Diskurser identifiseres gjennom et helhetsspektiv, og ikke ut fra enkeltytringer alene, og derfor blir det heller ikke mulig å vise diskursen tydelig gjennom enkeltytringer. Gjennom hele oppgaven er det imidlertid referert mange utdrag, og med de jeg nå skal vise i tillegg, får leseren forhåpentligvis et dekkende inntrykk.

6.1.1 Fagkompetanse er nøkkelen

Så godt som alle redegjørelser har et profesjonalitetsaspekt ved seg, det vil si at mennene tar 'turen innom' profesjonaliteten i de fleste av forklaringene sine. Dermed fritas de på et vis fra å ta stilling til om de er bedre eller dårligere i stand til å yte omsorg enn kvinnene eller andre menn, eller om de er mindre eller mer motiverte enn noen andre. Profesjonaliteten, altså fagkompetansen og yrkesetikken deres, vil i dette perspektivet sikre motivasjon og egnethet, slik at kjønn eller andre faktorer blir uvesentlige. Utdraget under viser denne logikken.

Ellen: Mm. men du høres jo ut som du er= e veldig sånn *tydelig* motivert o=g målrettet.

Andre: Ja= det er jo så å si det jeg er utdannet til så= jeg må prøve å gjøre beste jobben min= e jobben jeg kan.

Vektleggingen av fagkompetanse ser man tydeligst på hvilke forståelser pleierne skisserer av de ufaglærte. Ufaglærte er på et vis unntatt fra å forstå og takle en hel del situasjoner som oppstår på sykehjem, og de tilskrives ikke den samme type personlig engasjement eller yrkesstolthet som resten. I det kommende utdraget har André akkurat fortalt om ufaglærte og helgevakter, som ikke formelt har investert like mye i arbeidet og institusjonen, og som setter

seg ned og leser ukeblader når de har gjort dagens konkrete oppgaver.²⁸ I utdraget under innvender han at de som setter seg ned *mest* er de som bare tenker på pengene, at det er noen av *dem* også. Disse er tilsynelatende ikke avgrenset innenfor noen stillingskategori eller knyttet til kjønn eller etnisitet.

Andre: Men mest *mest* folk som= e= det er jo- finns jo noen som er sånn at de bare tenker på *pengene* også. Som bare kommer også= jobben de får er det de gjør, o=g resten av tiden så bare sitter de=.

Ellen: Ja, at de kunne *like* gjerne vært et helt annet sted [xikke santx]?

Andre: [Ja ja.] det er jo noen av *dem* også.

Ellen: Mm. men du høres jo ut som du er= e veldig sånn *tydelig* motivert o=g målrettet.

Andre: Ja= det er jo så å si det jeg er utdannet til så= jeg må prøve å gjøre beste jobben min= e jobben jeg kan.

André knytter sin egen motivasjon til utdannelsen, og at fagkompetansen krever av ham at han må gjøre sitt beste. Altså blir yrkes stolthet en viktig motivasjonsfaktor i arbeidet. Likevel tolker jeg ham som at fagutdannede også er blant dem som bare tenker på pengene. Også Anders problematiserer at utdanning alene ikke skaper gode pleiere.

Anders: Jeg har møtt sykepleiere som er *veldig* godt utdanna, som har veldig masse ekstrautdanning, som fremdeles er ganske usympatiske. Så det er ikke nødvendigvis bare det. Det er en kombinasjon av alt. Du trenger både utdannelsen, men du trenger òg erfaring og du trenger den medfødte evnen, mener jeg da, ..for å bli god i dette yrket.

På tross av enkeltutsagn som disse er det generelle inntrykket at informantene i stor grad knytter motivasjon og evner til fagkompetanse, og at de som er 'late' eller skaper uro hos beboerne er ufaglærte²⁹. Slik jeg ser det kan dette ha mange årsaker. Først og fremst ville det være rart om det ikke var en reell sammenheng mellom utdanning, kunnskap og kompetanse. Samtidig er man sannsynligvis ekstra utsatt for andres blikk som 'ufaglært', slik at feilene man gjør lettere blir oppdaget, og mer eller mindre rettmessig knyttes til ens manglende fagkompetanse. Her trekker jeg på min egen erfaring fra sykehjem, der jeg opplevde at jeg aldri kunne sette meg ned eller begå en feil uten at det ble en oppfyllelse av de stereotype forestillingene om 'ufaglærte'. Andenæs og Gullikstad skriver at minoritetsetniske pleiere må gjøre mye usynlig ekstraarbeid for å anerkjennes som kompetente ansatte, og jeg tenker at ufaglærte stiller i en liknende posisjon (Andenæs, 2010:210, Gullikstad, 2010:122).

²⁸ Utdraget er vist i kapittel 5.2.

²⁹ Ufaglærte og/eller utlendinger. I kapittel 5.2 har jeg vist hvordan det foregår en glidning mellom disse to kategoriene. Jeg hevder at glidningen sannsynligvis bunner i et visst overlapp mellom kategoriene, men også i begges funksjon som 'problemreferanse'.

Samtidig er det store fokuset på utdanning med på å opprettholde de hierarkiske strukturene mellom de ulike yrkesgruppene, og *det* er en viktig del av profesjonaliseringen av yrker (Martinsen, 1989:125). I det kommende utdraget fremstiller Ben det for eksempel som litt uhørt at ufaglærte med ti års ansiennitet inntar en sjefsposisjon i forhold til ham.

Ben: Det var sånn, at de var sjef. ... Og jeg skulle høre på *alle*. Selv om de ikke hadde utdanning i det hele tatt. Selv om jeg var hjelpepleier, så måtte jeg *høre*, selv om de, også bare fordi de har jobbet i ti år. (ler) ikke sant.

6.1.2 Etikk, moral og personlig engasjement

Rammene for samtalen er et intervju om pleiernes arbeidshverdag, og det er da naturlig at profesjonalitet er en lett tilgjengelig kontekstuell ressurs for informantene (jf. kapittel 3 *Materiale og metode*). Sagt på en annen måte ville det vært oppsiktsvekkende om et arbeidsintervju *ikke* involverte profesjonalitet i noen grad. Å fortelle om sin arbeidspraksis blir samtidig en fremvisning av egen profesjonalitet. Mennene i materialet snakker i varierende grad om detaljer i arbeidet sitt, alt fra betegnelsen 'å stelle' til en gjennomgang av hvordan man forskriftsmessig foretar kroppsvask. Jo mer detaljert en informant forteller, desto flere aspekter ved profesjonaliteten kommer tilsyne.

Anders: Det óg går vi gjennom, altså uavhengig av hvem [hvilken ansatt] det måtte være, at du vasker ansikt og hender, du unngår fullstendig blotting, du vasker overkroppen, kler på overkroppen, så går du ..og vasker nedentil, så du aldri blir liggende liksom helt naken. At du hele tiden passer på, ikke sånn unødvendig avkledning. (...)Det er ikke noe sånn at... du kan ikke diskutere deg fram til "jammen jeg syns det er enklere å kle av helt naken og vaske etterpå." Det er ikke noe å diskutere, for det blir ikke gjort sånn. Det har du ikke lov til. Sånn er det.

Profesjonsososiologen Richard Hall (1969) har karakterisert det han mener er de vesentligste kjennetegn ved profesjoner, og et av dem er at deres *viden og praksis bygger på systematisk teori* (Hansbøl & Kresjler, 2004:27). En synliggjøring av de etiske, slik som i utdraget, eller hygieniske regler som ligger til grunn for selv den aller vanligste arbeidsoppgave bidrar slik jeg ser det til å profesjonalisere det trivialiserte, og knytte arbeidet til høyt aktet vitenskap som medisin og etikk. Materialet tydeliggjør i mine øyne hvor *mye* etisk refleksjon som ligger til grunn for hverdagslige praksiser ved avdelingene, og et annet av Halls kjennetegn ved profesjoner er nettopp at de *styres af et etisk kodeks, der regulerer forholdet til kolleger og klienter* (Hansbøl & Kresjler, 2004:27). Utdraget ovenfor med Anders viser hvordan nykommere må indoktrineres i kodeksen og dens rutiner, men han snakker også om at han som ledende hjelpepleier har en stor jobb med å kontinuerlig minne alle ansatte på rutine og de etiske begrunnelsene for dem; at det *har en tendens til å skli ut* når han ikke passer på. Som

leder blir Anders ikke bare ansvarlig for sin egen profesjonalitet, men også for andres, og han snakker mye om hvordan sykehjemmet og alle ansatte bør fremstå for eksempel ovenfor pårørende.

En overvekt av informantenes redegjørelser gir mening på bakgrunn av profesjonalitetsdiskursen. Det er i den meningskonteksten de er produsert og dermed må fortolkes. Mennene redegjør for sine praksiser, avgjørelser og dilemmaer med henvisning til profesjonaliteten. De ønsker for eksempel å yte en best mulig omsorg fordi de er profesjonelle, og dermed har den riktige empatien for de eldre og en sunn yrkesstolthet. De ønsker å være gode kolleger fordi det skaper et godt profesjonelt miljø som igjen gir den beste omsorgen for de eldre, noe som i sin tur gjør informantene til gode ansatte. Som André påpeker: *Jo mer vi er greier å jobbe sammen = jo mindre mindre tull og stress blir det for beboerne rett og slett.*

Hansbøl og Kresjler viser til Hall (1969) som karakteriserer profesjonsutøvere gjennom bestemte holdninger, og jeg vil fremheve følgende fire: *Personlig engasjement, ønsket om at gjøre sit arbejde så godt som muligt, at man ikke først og fremmest gør arbejdet 'for pengenes skyld', at man har tilknytning til sine kolleger* (Hansbøl & Kresjler, 2004:27). Det siste punktet på denne listen kan kanskje være med på å forklare hvorfor det ikke uttrykkes mere misnøye med kolleger, og hvorfor samarbeidet vektlegges i så stor grad. De det uttrykkes misnøye med er de som ikke er personlig engasjerte, som ikke yter sitt beste, og som virker som de er på sykehjemmet mest for pengenes skyld: altså er de ikke profesjonelle og ikke likeverdige kolleger, og dermed står de utenfor det lojale fellesskapet. Dette kan igjen være med på å forklare hvorfor de ufaglærte har en så utsatt posisjon når pekefingeren må rettes noe sted. Gullikstad skriver imidlertid at beskyldningen om bare å være ute etter penger også kunne ramme ansatte med etnisk minoritetsbakgrunn, uavhengig av om de var fast ansatt eller ikke (Gullikstad, 2010:124). Bildet er med andre ord ikke entydig knyttet til profesjonalitet, men understreker nok en gang hvordan ufaglærte og utlendinger er kategorier som glir over i hverandre, og at beskyldninger mot den ene gruppen derfor også rammer den andre.

6.1.3 Profesjonalitet som verdighetsstrategi

Ole Bredesen sin hovedoppgave i sosiologi undersøker mannlige barnehageansattes måter å beskrive arbeidet sitt på (Bredesen, 2000). Han sier at disse mennene kanskje kan føle

utilstrekkelighet i forhold til dominerende idealer om mannlighet, noe de derfor kompensere for med faglig dyktighet i yrket (Bredesen, 2001:121). Selv sier han at denne tolkningen er tildels spekulativ, men i forhold til det jeg har skrevet om mannsidealers nære forbindelse med arbeidslivet (Morgan, 1992, Connell, 1995), og hvordan pleie og omsorg konnoterer feminint (Søndergaard, 1996, Andenæs, 1998), så er dette en god forklaring på hvorfor profesjonaliteten og den faglige dyktigheten er en så stor komponent i mennenes selvpresentasjon.

Jeg mener altså å se at profesjonalitet fungerer som en verdighetsstrategi for mennene. Ved å fremholde profesjonalitetet som sin rettesnor på sykehjemmet, unngår de slik jeg ser det mye av det potensielle ubehaget med å ta del i 'umannede' praksiser. De forteller at de steller gamle og syke kropper fordi de er profesjonelle utøvere av et svært meningsfullt og ansvarsfullt yrke. De forteller at de viser omsorg og empati fordi de har en mellommenneskelig godhet for andre, men mest av alt fordi de er profesjonelle og i kraft av dette innehar de riktige følelsene og den riktige motivasjonen. De forteller ikke om noe spesielt ubehag med å sminke eller rulle hår på pasientene, for ville det ikke være uprofesjonelt å bry seg med arbeidets feminine konnotasjoner? Slik posisjoneres de som gode ansatte, og ikke malplasserte menn.

6.1.4 Profesjonalitet som mangfoldig ressurs

På lang sikt vil et økt fokus på yrkets forankring i høyt ansette verdier og vitenskaper kunne bidra til en distansering fra dets 'hjemlige' konnotasjoner. Sammen med fortellingene om pleie som et meningsfullt og profesjonelt virke for både menn og kvinner vil dette kunne gi sektoren et statusløft. Strategien kan altså ha både umiddelbar virkning ved at den stilner kritikk, nedvurdering eller latterliggjøring, og på lengre sikt kunne ta vekk noe av *grunnlaget* for videre kritikk, nedvurdering eller latterliggjøring.

Informantene betoner ikke bare sin personlige profesjonalitet, men også elementer som ledelse, spesialiserte ansvarsområder, teamarbeid og prosjekter. Sykehjemmet posisjoneres gjennom slike fortellinger som en moderne bedrift, og distanseres fra trivialisierende sammenlikninger med generasjonsboliger og det å stelle sine nærmeste hjemme. Kanskje kan betoningen av profesjonalitet på sikt tjene et høyere mål om å øke anseelsen til denne sektoren.

I denne analysen har jeg forsøkt å vise hvordan fagkompetanse og fagetisk refleksjon er en stor ressurs i de mannlige hjelpepleiernes snakk. De har tildels svært ulike selvpresentasjoner og uttrykk (jf analysen av storylines og posisjoner), men alle viser seg først og fremst som kompetente profesjonelle. I motsetning til liknende studier er det ikke først og fremst som *mannlige* profesjonelle de presenterer seg; som noe spesielt eller annerledes enn kvinnene, eller som særskilt profesjonelle. Røthings førskolelærere fremhever en større faglig dyktighet og energi enn sine kvinnelige kolleger og noen av pleierne hennes sier de skaper en annen effektivitet på arbeidsplassen (Røthing, 2006:61,81). Svares pleiere (også noen av de kvinnelige) fremholder at mennenes yrkespraksis er annerledes og tilsynelatende mer omsorgsfull enn kvinnenes (Svare, 2009:164-165). Mine informanter holder altså frem profesjonaliteten *uten* å knytte den til kjønn. Ifølge dem er oppskriften på profesjonalitet personlige egenskaper uavhengig av kroppstegn, kombinert med fagkompetanse.

6.2 Maskulinitet og pleieyrker – profesjonalitet som buffer?

Omsorgsyrkenes historie er relativt ny, for langt inn på 1800-tallet var det vanligst at pleie ble utført innad i familier og slekter. Oftest falt oppgaven på husets kvinner. De få som hadde råd kunne leie inn andre, da gjerne ufaglærte kvinner eller menn. Som betalt yrke hadde pleien lav status og holdt lav kvalitet (Svare, 2009:42). Florence Nightinggale, som under Krim-krigen revolusjonerte sykepleien, fremholdt at kvinner i kraft av sin omsorg for barn og andre hadde et medfødt talent for pleie. Denne koblingen mellom uegennyttig kjærighet til barn/familie og uegennyttig kjærighet til fremmede bryter ned grensene mellom det private hjemmet og den offentlige pleien, og enhver kvinne er ut i fra denne logikken en potensiell sykepleier (Bakken, 2001, Svare, 2009:43). Det Medicinske Fakultet uttalte i 1882 at 'Kvinnen' er *særlig skikket til den (egentlige Sygepleie), som er et Felt, hvortil hun af Naturen ligefrem er henvist, men hvortil der ikke kræves noget egentlig Studium* (Dahle, 2009:188). I sitatet ligger det både essensialisering av alle kvinner gjennom den bestemte entallsformen de omtales med, og essensialisering av relasjonen kvinner-omsorg, foruten en grov trivialisering av sykepleierkompetansen.

Svare sier at denne bakgrunnen for yrket gjør at det for kvinner er et umarkert valg å gå inn i pleie ut i fra deres kjønn (Svare, 2009:43). Jeg tenker at bildet er mer komplekst enn som så, fordi unge kvinner i dag også kan oppleve pleieyrkene som for kjønnstradisjonelle. Samtidig

spiller klasse og etnisitet inn på ulike måter, og jeg vil i de følgende avsnittene forsøke å vise et mer sammensatt diskursivt bilde av lokal og kryssende mening. Dette for å minne om at forholdene alltid er mer komplekse enn jeg kan ta hensyn til hele tiden underveis i analysene. Jeg vil siden forlate det større bildet igjen for å analysere hva yrkets kjønnete konnotasjoner kan ha å si for mannlige pleiere.

6.2.1 Kjønn, klasse og etnisitet

I analysen av storylines og posisjoner skrev jeg at Ragnhild Røthings informanter sier de får tilbakemeldinger på at de som menn har valgt modig og spennende, og at kvinnene i yrket til sammenlikning har gjort det lettvent for seg selv. Røthing innvender imidlertid at jenter i stor grad oppfordres til å søke 'maskuline' utdanninger, og jeg tenker at det kanskje også for kvinner blir stadig mindre attraktivt å søke seg til omsorgsykker: Siden det forbindes så sterkt med deres kjønn, vil valget reflektere dårlig på kvinnene i dagens likestillingsfokuserte kultur (Røthing, 2006:65). Dermed risikerer man å virke for bundet av konvensjonene om man som kvinne velger 'for' tradisjonelt og 'lettvent'. Dette syns jeg stemmer godt med Søndergaards teori, der kvinner risikerer å virke platte og endimensjonalt kvinnelige om de velger tradisjonelt på 'for mange' områder (Søndergaard, 1996:381).

Runar Bakken innvender at også klasse påvirker hvor kjønnstradisjonelt man velger, fordi barn av foreldre med lav formell utdanning *synes det er mer naturlig at menn og kvinner velger forskjellig* (Bakken, 2009:34). Han siterer daværende likestillingsombud Beate Gangås på at *Det er arbeiderklassens barn som velger disse yrkene. De synes kvinner og menn skal behandles likt, men de deler ikke middelklassens likestillingsprosjekt* (Bakken, 2009:34). Altså er det *middelklassekvinner* som først og fremst vil kjenne på at pleie blir et for kjønnstradisjonelt valg, noe som stemmer godt med at Søndergaards teori om å blande tradisjonelt og utradisjonelt baserer seg på intervjuer med unge studerende *akademikere*. Bakken sier at middelklassens likestillingsprosjekt gir unge jenter holdningen om at pleie er synonymt med *rumpevask*, og at man bør sikte høyere (Bakken, 2009:35). Denne påstanden støttes av Svares funn i undersøkelsen hans blant ungdommer, der han ser en tendens til at jenter i takt med den økte likestillingen tar etter gutters verdiorientering og holdninger (Svare, 2009:68). Kjønn er med andre ord ikke den eneste faktoren som spiller inn her, men også klasse. Menn kan kanskje oppleve positive reaksjoner på at de velger utradisjonelt med hensyn til kjønn, men valget kan innebære et statusmessig fall, enten i form av en klassereise

nedover eller av mangel på retning og ambisjoner oppover. I undersøkelsen Svare gjorde blant ungdommer *skinner det gjennom en idé om den ressursvake pleie- og omsorgsarbeideren: den som velger dette som utdanning eller yrkeskarriere, gjør det av mangel på evner eller vilje til "noe bedre"* (Svare, 2009:69). En av de unge guttene formulerer det slik:

Yrkene [...] krever kanskje ikke så mye av deg. [...] Om en person har potensialet til å bli f.eks. ingeniør, kan jeg ikke tenke meg at den personen ville funnet seg helt til rette i denne type yrker. For gjennomsnittet kan nok yrkene by på nok «utfordringer», dvs. at de får brukt evnene sine. (Gutt, studiespesialisering)³⁰ (Svare, 2009:66).

Dette er en tredje ytterlighet i tolkningen av valget, der menn verken ses som spesielt feminine eller spesielt modige, men som at de ikke evner å få til noe bedre for seg selv. Slik jeg ser det er dette den minst verdige posisjonen å skulle tilskrives; som et slags offer som har måttet ta til takke med yrket sitt. Å fremme egen trivsel i yrket får dermed en ekstra verdiggjørende dimensjon for informantene mine. Ikke bare er det verdig for alle og enhver å trives med valgene sine, men for pleierne vil det i mange tilfeller være å tilbakevise en mistanke om det motsatte.

Etnisitet spiller også inn i utenforståendes fortolkning av pleiernes yrkesvalg, og dette kan fungere på flere måter. Ben har for eksempel foretatt en dramatisk klassereise nedover i forhold til sjiktet han tilhørte i hjemlandet, men av etnisk norske tolkes han kanskje som en som ikke kunne bedre, eller som ikke fikk bedre sjanser i Norge. Jeg har tidligere vist et utdrag der Ben sier at etnisk norsk ungdom har en oppfatning av at pleie ikke er et blivende sted for dem selv. I den forbindelse tenker jeg at 'etnisk andre' menn sjeldnere vil bli tolket som modige og selvstendige i sitt valg, og oftere som ofre: De blir de som tilsynelatende ikke *kan* komme seg videre på karrierestigen.

Når særlig ikke-vestlige nykommere rekrutteres til sektorer innfødte ikke vil arbeide i, forsterkes de symbolske koplingene mellom bestemte typer andrespråkspreget norsk, mørk hud og lav symbolsk kapital.³¹ Disse koplingene preger igjen forestillinger om hva som er passende for hvem, i arbeidsliv og sosialt liv for øvrig (Andenæs, 2010:220).

³⁰ Sitatet er direkte gjengitt, inkludert klammene med utelatt tekst.

³¹ *Symbolsk kapital* betegner et individs tilgang på ressurser (fysiske, intellektuelle, økonomiske, kulturelle etc.) som gir sosial anerkjennelse (Bourdieu, 1990:118).

Dersom omsorgssektoren over tid bare gjøres passende for 'de andre', utgjør disse koplingene en egen statusmessig trussel og uønsket segregering. Dette vil jeg se nærmere på i kapittel 7.3.

Til nå i dette kapittelet har jeg argumentert for at omsorg og pleie er praksiser som tidligere var fremstilt som noe kvinner var 'født til', og som fortsatt fremstår som umarkerte kvinnepraksiser. I henhold til essensialistiske og dikotome forståelser blir dermed de samme praksisene markerte for menn; som noe menn *ikke* er født til eller ment for. Jeg har i tillegg vist at nyere forståelser av yrkene også knyttes til status, klasse og etnisitet på måter som kan mistenkeliggjøre eller stigmatisere den enkeltes bakgrunn for valget: som 'lettvint' for kvinner, eller som uttrykk for mangel på alternativer for 'norske' menn og etnisk andre av begge kjønn. I den påfølgende delen av analysen vil jeg imidlertid konsentrere meg om yrkets tradisjonelt feminine konnotasjoner alene, og hva disse kan ha å si for menn som velger pleie.

6.2.2 Maskulinitet og arbeid

Flere forskere hevder det innebærer et større potensielt ubehag for menn å velge omsorgsykker (Røthing, 2006, Svare, 2009). Maskulinitet er nært forbundet med arbeidslivet, i en slik grad at arbeidet på mange måter definerer mannen (Morgan, 1992:76). *Hva* mannen arbeider med er en sterk faktor i formingen av en maskulin identitet, men *hvordan* han arbeider er også viktig. Ambisiøs, målrettet og effektiv utførelse av arbeidet er i tråd med det maskuline idealet. Det virker rimelig å anta at også profesjonalitet knyttes mer selvfølgelig til menn enn til kvinner, på grunn av deres lengre historie som lønnstakere. Kvinners arbeid var tidligere uformelt og innenfor hjemmets fire vegger, og holdningen om at dagens 'kvinneyrker' ikke krever særlig fagkompetanse tenker jeg henger igjen fra en slik tid (Svare, 2009:66). Hva profesjonaliteten får å si for mennene når selve arbeidet ikke er maskulint konnotert har som tidligere nevnt vært et viktig spørsmål i mitt arbeid.

Mennene i mitt materiale forteller at de ikke oppfatter sitt kjønn som noen fordel eller forskjellsskapende faktor i yrkesutøvelsen. Slik jeg forstår dem vil de være dyktige hjelpepleiere i kraft av sin profesjonalitet, sitt engasjement og sine individuelle egenskaper, og ikke på tross eller grunn av at de er menn. På spørsmål om de har eventuelle fortrinn har jeg vist at noen av dem trekker frem fysisk styrke, mens andre svarer at de stiller likt med

kvinnene. Når de forteller om ressurser de har i arbeidet sitt, er det gode kolleger og faglig kompetanse som trekkes frem.

Ved å vektlegge fagkompetanse tar mennene avstand fra at pleie er et yrke 'alle kvinner' kan utøve, og ved å fremheve institusjonens kyndige drift ser jeg det som at de tar avstand fra yrkets historie som 'husmorgeskjeft'. Mennene definerer altså seg selv som profesjonelle ansatte i en like profesjonell bedrift. Med henvisning til profesjonalitet kan de tilbakevise kritikk direkte, noe de gjenforteller at de har gjort i situasjoner med venner og familie. I analysen av lojalitet og trivsel viste jeg for eksempel hvordan Ben sier han takler bekjentes latterliggjøring av at han skifter bleier: *Jeg skifter det. Jeg skifter alt som fins!*

Det sterkeste argumentet jeg ser for å skulle fremheve fagkompetanse, er for å profesjonalisere yrkessektoren, og det er dette punktet jeg synes er mest interessant i forhold til mine øvrige funn. Jeg har allerede hevdet at omsorgsarbeid nyter lav faglig anerkjennelse og status utad, og jeg tenker at den lave andelen fagansatte på dagens sykehjem bare hjelper til å forsterke inntrykket av at det er en sektor der ufaglært arbeidskraft er 'godt nok'. At skoleverket er fullt av ufaglærte vikarer ses ofte som mer alarmerende, noe jeg synes understreker både vår kulturs statusforskjell mellom dem som representerer henholdsvis fremtiden og fortiden, og den lave forståelsen og anerkjennelsen for hva eldreomsorg egentlig innebærer.

7 Sammenfatning og drøfting

7.1 Sammenfatning

Denne oppgaven er en av mange innfallsvinkler til to spørsmål som blir stadig mer presserende i samfunnet vårt: Hvem er mennene som arbeider i eldreomsorgen, og hvordan rekrutterer vi flere? Oppgaven kan ikke svare på hvem mennene *er*, men den kan gi noen svar på hvordan de presenterer seg i et intervju om arbeidshverdagen sin. Hva de forteller om arbeidet, kolleger, dem selv og beboere kan gi noen forståelser av hvordan det er å være mann på sykehjem, og slik kunnskap er verdifull i et rekrutteringsperspektiv. Imidlertid lar ikke kunnskapen seg nødvendigvis øyeblikkelig omsette i konkrete handlingsanvisninger, og det er heller ikke målet med oppgaven. Jeg har ikke kommet frem til åpenbare svar og enkle løsninger, men oppgaven yter et bidrag til økt forståelse av mannlige pleiere og omsorgssektoren. Samtidig gir jeg noe tilbake til fagfeltet mitt, gjennom et empirisk arbeide som viser en måte å bruke flere analysenivåer i et intervjumateriale på.

I det første analysekapittelet gikk jeg i dybden på to av intervjuene, og viste hvordan rammene for intervjuene og relasjonen mellom deltakerne er med på å skape innholdet. Jeg viste blant annet at det gode samtaleklimaet i intervjuet med Ben åpnet for mange fortellinger, mens intervjuet med André ble preget av hans 'tilbakelente' væremåte og en form for skepsis eller usikkerhet i situasjonen. Dette mener jeg er medvirkende til at intervjuet med André inneholder færre inngående spørsmål og knappere svar og redegjørelser.

Ved å sammenfatte hvert av de seks intervjuene som gjenkjennelige kulturelle fortellinger, såkalte storylines, og posisjonene mennene inntar i dem, har jeg vist hvordan informantene mine er svært forskjellige. Dette er et godt argument mot førforståelser om at en spesiell type menn søker seg til omsorgsyrkene.

I det andre analysekapittelet har jeg undersøkt hva materialet kan si om miljøet ved institusjonene. Er det et sterkt kvinnefellesskap på sykehjemmene, eller er det plass for mennene også? Analysen viser ikke noen skarpe skiller i den sammenheng, og i motsetning til Svares materiale og noen mannlige sykepleieres sterke uttalelser i media, kommer det ikke frem uttrykk for at kvinner 'skravler', 'kakler', bare snakker om 'blomster og gardiner', eller på andre måter skaper et ekskluderende eller lite attraktivt miljø for mennene. På de undersøkte avdelingene har man kanskje passert den kritiske grensen når det gjelder

kjønnsbalanse, da det er mellom 15 og 30 % menn i arbeidsstokken. Det er kanskje verken markert eller ensomt å være mann ved disse avdelingene, hvor man kan pleie både hetero- og homososiale relasjoner på jobb. Samtidig inneholder materialet fortellinger om at man er nærmest de man jobber tettest med, uavhengig av kjønn. Blant annet går en av mennene fast turnus sammen med tre jenter, og det er disse han omgås utenom arbeidstiden.

Videre har jeg sett på om mennene anser seg for å ha noen kjønnsmessige fordeler i arbeidet eller ei, enten ved at de sier det eksplisitt eller ved at de fremhever maskulint konnoterte egenskaper ved yrkespraksisen sin. For noen virker fysisk styrke som en relativt legitim egenskap å fremheve, mens det er et tilsynelatende ubehag ved å snakke om forskjeller for andre. Én hevder at menns overlegne fysikk ikke er en like stabil størrelse som man skal ha det til, og at kvinner noen ganger er sterkere. I utgangspunktet virker temaet som noe mennene ikke er spesielt opptatt av eller har tenkt mye på, og dette kan ha å gjøre med at de har mer 'å vinne' på å assimileres enn på å markere forskjeller. I tillegg står mennene i en markert, underordnet posisjon i forhold til *den 'beste' pleieren* som får stelle alle beboere, og dette kan også forklare hvorfor mennene ikke fremhever sitt kjønn (Gullikstad, 2010:116).

Samtidig finnes det argumenter mennene kunne holdt frem med større tyngde, for eksempel den beskytterrollen mange av dem har ovenfor kvinnelige ansatte (Gullikstad, 2010:119). Ved å understreke en slik verdi ved sitt kjønn kunne de dempet sin underordning i forhold til den etnisk norske kvinnelige pleieren: 'Hun kan riktignok stelle alle, men de hun ikke *vil* stelle fordi de er seksuelt pågående eller aggressive, de tar jeg som mann med letthet.' Riktignok kan etnisitet spille inn her for noen av mennene, slik at aggressive beboere reagerer på pleierens fremmedgjørende kroppstegn i stedet for å roe seg av at pleieren fremstår sterkere enn dem selv. Det er likevel interessant å merke seg at *ingen* av mennene aktivt bruker dette argumentet.

Til slutt i dette andre analysekapittelet har jeg vist mennenes tildels sterke uttrykk for lojalitet og trivsel. Disse er viktige å synliggjøre siden de kommer fra et arbeidsmiljø som i dominerende grad er negativt fremstilt av media. I tillegg kommer disse trivselsberetningene fra utøvere av et yrke som ifølge informantene selv er misforstått og fordømt av utenforstående.

I det tredje analysekapittelet har jeg forsøkt å gi et mer helhetlig svar på problemstillingen min. Hva og hvordan mennene forteller viser meg nemlig at profesjonalitet er en stor kommunikativ ressurs for dem, som skaper verdighet og mening i arbeidshverdagen. Som profesjonelle menn er de likeverdige med profesjonelle kvinner, og tar del i arbeidet på de samme profesjonelle måtene. De hevder ikke å være bedre, dårligere eller annerledes. Jeg opplever ikke at de forhandler om andre måter å vise omsorg på, eller å skulle slippe å utføre oppgaver som konnoterer feminint. Som profesjonelle yrkesutøvere deltar de i alle yrkets praksiser, og dette gir dem verdighet.

Svarene jeg har fått på disse forskningsspørsmålene har tildels vært overraskende og stridt imot funn i liknende studier, og det er dette jeg nå vil drøfte mer inngående.

7.2 Drøfting

Utgangspunktet for denne drøftingen er en sammenlikning av Svares, Røthings og egne funn. Jeg vil både diskutere hvordan funnene skiller seg fra hverandre, og hvorfor jeg tror vi fikk såpass forskjellige versjoner av 'virkeligheten'. Til slutt vil jeg skissere noen innfallsvinkler det vil være interessant å undersøke videre, og si hva jeg selv tror kan være utslagsgivende for rekutteringen av flere mannlige pleiere.

7.2.1 Kjønnenes orden

I teorikapittelet presenterte jeg kjønn som et ordensskapende prinsipp som skiller og hierarkiserer personer, praksiser, relasjoner og egenskaper. Haavind hevder at kjønnets betydning nettopp hviler på disse prinsippene, altså vil kjønn tappes for mening etterhvert som kjønnshierarkier flater ut og grenseoppganger blir utydelige (Haavind, 2003:19). Kjønnets kraft som mening ligger med andre ord i strukturene, og disse er både relativt faste og samtidig i kontinuerlig endring. Svare og Røthings studier viser at selv om mye er under forandring, blir andre deler av strukturene forsterket og bekreftet. Røthing hevder det ene følger naturlig av det andre: Med forandring kommer også et behov for stabilitet.

Kan det å lage et så skarpt skille mellom "oss" menn og "de andre" (kvinnene) være en slags strategi eller et uttrykk for å styrke "vi"-følelsen og å "sikre" egen maskulinitet? Jeg tror det. [...] det kan være spesielt viktig for menn i tradisjonelle kvinneyrker å synliggjøre tradisjonelle maskuline egenskaper ved sin egne yrkesatferd på grunn av frykten for umannliggjøring (Røthing, 2006:103).

Røthing kobler denne aktive grenseoppgangen av det maskuline til at *mannlighet kan tenkes å komme tydeligst frem nettopp i situasjoner der den blir problematisert eller står i fare for å umannliggjøres* (Røthing, 2006:103). Dette er i tråd med Connell og Morgans teorier om å undersøke maskulinitet der den 'trues'. Kjønn skaper orden og mening, og der hvor etablert mening rokkes ved vil aktørene ofte bevare og kanskje til og med forsterke noen 'stereotyper' underveis i endringsprosessen. Jeg vil nå vise et eksempel på en slik endring innenfor barneomsorgen.

Barneomsorg har jeg hele tiden regnet som et relevant felt å sammenlikne eldreomsorgen med. Det konnoterer kvinnelig, og har lav lønn og lav status. Etter omfattende arbeid med å endre holdninger, har relasjonen mellom menn og barn blitt styrket og satt i et svært positivt lys, og et økende antall menn deltar i både privat og offentlig barneomsorg (Røthing, 2006:114, Nav.no, 04.09.07). Samtidig som forestillinger om mannlige og kvinnelige arenaer rokkes ved når menn inntar et kvinnedominert praksisfelt, så bekreftes andre kjønnete forestillinger, og da spesielt forestillinger om egenskaper. Med Søndergaards begreper konnoterer barneomsorg som virksomhet feminint, men ferdighetene man utfører virksomheten med kan fortsatt konnotere maskulint og være med på å utlikne vekten av de feminine konnotasjonene. Denne typen balansering ser man tydelige tegn til i diskursen om mannlig omsorg for barn. Mennene i barnehagen påstås å være fysisk sterkere, mer aktive og ha en 'røffere' omgangsform med barna enn kvinnene har (Bredesen, 2000, Røthing, 2006:61).

Rekrutteringen av flere menn begrunnes ofte med at barn på et tidlig tidspunkt skal få mange forskjellige mannlige forbilder, og kunne se utradisjonelle måter å fordele oppgaver på. Kunnskapsminister Bård Vegard Solhjell understreker i en pressemelding at *Barn i barnehagen trenger å oppleve at både kvinner og menn kan ta del i omsorg* (Regjeringen.no, 17.04.2008). Noen av førskolelærerne i Røthings studie sier de er svært bevisste på å vise sine 'mykere' sider, og være omsorgsfulle og nære på måter som man kanskje tenker på som kvinnelige (Røthing, 2006:114). Samtidig viser studier at barnehager med mannlige ansatte ofte fungerer motsatt av hensikten, der mennene gjør de maskulint konnoterte 'vaktmesteroppgavene' og er aktive med ungene, mens kvinnene (som tidligere gjorde alt) tar hånd om for eksempel matlagingen (Østrem, 2006). Med Søndergaards begreper er altså *virksomhetskomponentens* kjønnete betydning utfordret, for både menn og kvinner tar stor del i barneomsorgen. Samtidig blir de kjønnete betydningene av *ferdighetskomponenten* gjort

tydeligere. Sagt med Haavinds begreper er et tidligere splittet felt i ferd med å miste sin kjønnsordnende funksjon, samtidig som relasjonen innenfor feltet hierarkiseres og opprettholder kjønnsorden. Menn gjør ting annerledes enn kvinnene, og deres måte å gjøre det på oppvurderes og gis status (Brandth & Kvande, 1996:169).

En slik tendens til at maskulint og feminint konnoterte egenskaper bekreftes som tilhørende de respektive kjønnene ser jeg også i materialet til Helge Svare. Hans informanter har fortellinger preget av forskjellslogikk når det gjelder kjønn, og knytter mange positive egenskaper til det mannlige. Av både kvinnelige og mannlige informanter hevdes det at menn bringer en bredde i samtaletemaer i pausene, og de bruker mer humor enn kvinnene (Svare, 2009:136). De står sterkere på kravene ovenfor kommunen, og utfordrer sykehjemmets forvaltning av omsorg (Svare, 2009:112). De er mindre opptatt av system og orden, og mer opptatt av de eldres velvære (Svare, 2009:155). Dette tegner et bilde av menn som opprørere og helter på en arbeidsplass der kvinnene er ukritiske opprettholdere av orden og status quo.

I boken sin bruker Svare begreper som *den kvinnelige pekefingeren* og *husholdskompetanse*: Kvinner har tradisjonelt visst best når det kom til hvordan omsorg, vask og stell skulle gjøres, og denne *modellmakten* tar de med seg inn på sykehjemmet (Svare, 2009:39,32). Kvinnene blir da *masekjerringer* med *støv på hjernen* (Svare, 2009:34,28). Disse begrepene tilbyr historiske og kulturelle forklaringer på at kvinnelige pleiere blir forsvarere av institusjonens orden, og mannlige pleiere blir outsiders. Begrepene er kanskje viktige for å forstå ulysten noen menn kan kjenne på ovenfor tradisjonelle kvinneyrker, men slik jeg ser det er de samtidig med på å skape et svært essensialisert og ensformig bilde av kvinnelige pleiere. I denne massen finnes det ikke kritiske røster, forhandlere for ulike typer omsorg eller lunsjpauseunderholdere, men tilsynelatende bare regelryttere som lar seg sjarmere og overbevise til etter hvert å se at mennene kan ha et poeng med sin nytenkning. Mennenes rolle som outsiders blir udelt positiv fordi de kommer med nye perspektiver og myker opp rigiditeten på avdelingen (Svare, 2009:156).

Noe må naturlig nok komme i bakgrunnen når noe annet skal ha fokus, men jeg syns det kunne vært gjort mer for å vise at også kvinnelige pleiere representerer ulike syn og ulike verdier. Jeg ser det nemlig som ganske uheldig at denne essensialiseringen av kvinner i Svares studie sammenfaller med de mannlige informantenes heroiserende selvframstillinger. Boken lar mennene stråle på bekostning av kvinnene, og spørsmålet jeg stiller i den sammenhengen er om vi er tjent med en rekrutteringsstrategi som har lyskaster- og skyggeeffekt på

henholdsvis menn og kvinners bidrag? Hva med å fortelle menn at de kan gjøre en *god* jobb, på lik linje med kvinnene, og at deres bidrag og perspektiver er verdifulle uten å være 'bedre'?

Slik jeg ser det rommer Røthings analyser den samme aksene med heroisering av menn og essensialisering av kvinner. Ved en anledning kommenterer Røthing selv at kvinner omtales uten nyanseringer eller hensyn til individuelle forskjeller. Etter et sitat fra en av informantene, sier hun:

Mangfold er slik jeg forstår Steinar ikke bare blanding av kvinner og menn, men også blanding av ulike kvinner og menn. Dette er et interessant utsagn i lys av at kvinner i store deler av mitt materiale omtales mer eller mindre som en enhetlig gruppe (Røthing, 2006: 79).

I tillegg gjør informantene denne enhetlige gruppen kvinner til representanter for et mer 'lettvint' valg enn dem selv, og beskriver kvinnene som mindre entusiastiske i arbeidet (Røthing, 2006:60,61). *Informantenes fortolkninger gir flere ganger inntrykk av at menn i barnehagen er moderne, entusiastiske, idealistiske og lekne, mens kvinnene fremstår som tradisjonelle og litt kjedelige (Røthing, 2006:61).*

I mitt materiale finner jeg som sagt ikke slike maskuline markeringer eller fremelskinger av maskulint konnoterte egenskaper. Det er fagligheten og de individuelle egenskapene som er nøkkelen til den ønskede profesjonaliteten, og disse det fokuseres på. De individuelle egenskapene er en lite håndfast kategori som ikke knyttes til noen bestemt gruppe, verken av kjønn, etnisitet, alder eller liknende. Det handler tilsynelatende om å være en mild og forståelsesfull pleier, noe man kanskje kunne si konnoterer feminint, men som ingen i mitt materiale kobler til kjønn. Tildels kobler de egenskapene til kultur, hvor noen 'utlendinger' kan ha en væremåte som virker brysk eller brå i forhold til norsk målestokk, og derfor blir 'uprofesjonell'.

7.2.2 Assimilering – ikke markering

Grenseoppgangene i materialet mitt berører altså i liten grad kjønn, og i større grad språk-, kultur- og fagkompetanse. Når profesjonaliteten er det rådende idealet, blir truslene mot profesjonaliteten de markerte kategoriene, slik som ufaglærte og 'utlendinger' som på grunn av faglige, språklige eller kulturelle utfordringer sies å yte en dårligere omsorg for beboerne. Det er disse gruppeidentitetene som blir problematiske på sykehjemmet, og de krever

tilsynelatende mye fokus. Derfor havner kjønn på et vis 'under radaren', som noe man tilsynelatende ikke har fokus på.

Jeg tenker samtidig at dette ikke-fokuset kan ha noe for seg i forhold til både integrering og rekruttering av en minoritet, i dette tilfellet menn. Å ikke insistere på forskjellene, men derimot stille seg uforstående til dem, markerer kanskje et ønske om at det på sikt ikke skal spille noen rolle hvilket kjønn eller opphav noen har. Fordelene med strategien er at man umiddelbart kan skape et miljø der ingen føler at de peker seg ut. Ulempene kan være at man ikke får utnyttet eventuelle forskjeller mellom gruppene, eller snakket om utfordringer man støter på fordi man faktisk *er* forskjellige på noen områder (Søndergaard, 1996:168, Seeberg, 2007:115). Jeg vil nå forsøke å gi en forklaring på at mine informanter fremholder tildels motstridende perspektiver sammenliknet med Svare og Røthings informanter. Mens 'mine' menn fremholder at kjønn er bortimot irrelevant for utførelsen av arbeidet, benytter 'deres' seg av en forskjellslogikk hvor kjønn forstås som tildels forskjellige sett av egenskaper og ferdigheter i arbeidet.

7.2.3 Heroisering av menn

Den type massivt holdningsarbeid som er gjort i forhold til far-barn-relasjonen er eksklusiv for barneomsorgen; noe liknende arbeid er ikke forsøkt gjort i forhold til menn og eldreomsorg eller annen omsorg. Holdningsarbeidet har vært en suksess på flere hold, blant annet tar flere menn ut pappapermisjon, og permisjonene blir også lengre (Nav.no, 04.09.07). Rekrutteringen av mannlige førskolelærere og barnehageansatte går også i positiv retning, og både mennenes eget selvbilde og utenforståendes holdninger kan synes å ha fått et løft (Barnehage.no, 24.07.09, Røthing, 2006:114). Medaljens bakside er imidlertid posisjonen kvinner får når menn fremheves som ultimate omsorgsgivere. Ellen Andenæs peker på at en slik heroisering av menn kan skape underordning av kvinner, også på en arena som de opprinnelig hadde monopol på og var 'som skapt for' (Andenæs, 1997:42). Hun skriver at *Det er som om mennene må lokkes, enten med at de er særskilt betydningsfulle eller med at de selv har noe særskilt å vinne ved å engasjere seg* (Andenæs, 1997:42). Helge Svares bok om mannlige pleiere er slik jeg ser det et bidrag til en heroisering av menns rolle i pleieyrker, hvor de fremstilles som særskilt betydningsfulle og med et annerledes og bedre potensiale enn kvinnene. Er heroisering av menn og nedvurdering av kvinner prisen man må betale for å rekruttere menn til pleie?

Helge Svares bok inneholder mange funn som strider mot mine, blant annet fremholder hans informanter kjønn som mye mer relevant (i betydningen forskjelliggjørende) i arbeidet enn mine informanter gjør. De hevder for eksempel at de forvalter andre og bedre idealer for omsorg enn kvinnene, der de er mer opptatt av å gi beboeren en god opplevelse, mens kvinnene i større grad er opptatt av det synlige arbeidet, system og orden. Ifølge Svare forsvarer mennene et annet perspektiv, *eller andre verdier: Omsorgen for de eldre som skal ha en god start på dagen, er viktigere enn tempo og systematikk* (Svare, 2009:155). De mannlige informantene hans forteller at de forhandler frem romsligere vilkår for beboerne i forhold til når de for eksempel skal stå opp eller legge seg, og både kvinnelige og mannlige ansatte gir mennene mye av æren for at institusjonen gjorde opprør mot kommunens planlagte kutt (Svare, 2009:155, 113).

Mine menn har ingen slike historier om annerledes omsorg eller mindre fokus på synlig arbeid. Henrik og Ben forteller om å lede an i opprør, men de knytter ikke denne rollen til egne maskuline egenskaper eller til konfliktsky kvinner. Er det slik at Svare eller jeg har sannheten, og den andre en falsk versjon av forholdene? Med kunnskap om forskningsintervjuet som betingende ramme kan jeg forkaste den tanken, og heller si at vi har fått hver våre 'sannheter'. Variablene mellom intervjuene er mange, og en av de viktigste er individuelle forskjeller mellom aktørene. Svare, Andenæs og Gullikstad er individer som møter verden med sitt blikk, og med sine forskjellige egenskaper, og informantene møter dem tilbake på disse og egne premisser. Av den grunn alene ville det vært overraskende om de fikk det samme ut av intervjuene.

Jeg kan ikke redegjøre for alle de komplekse forskjellene mellom intervjuene, men vil peke på noen åpenbare ulikheter som kan ha vært med på å åpne intervjuene for forskjellige typer meddelelser fra informantene. Svare er en mann som, noe forenklet, intervjuer menn og kvinner om menns bidrag på sykehjem. Undersøkelsen er vinklet positivt og forventningsfullt, da den handler om på hvilke måter det gjør en forskjell med 'kjønnsbalanse' på sykehjem (Svare, 2009:106). Mennene ble spesifikt ønsket til et helt nytt sykehjem for å undersøke hva et stort nok antall menn kunne bidra med i miljøet i løpet av et år (Svare, 2009:13-14). Altså er situasjonen rundt intervjuene en ganske annen der enn i mitt materiale. Informantene til Svare deltar i et helårsprosjekt med flere intervjuer underveis, både individuelle og i fokusgrupper, og Svare er innom sykehjemmet flere ganger som observatør (Svare, 2009:107). Jeg vet ikke hvor tydelig han har formulert sitt prosjekt ovenfor de ansatte, men i

boken sin har han en klar agenda om å bidra til økt rekruttering av mannlige pleiere. Ut fra denne agendaen var det både forventet og avgjørende at funnene ble positive, altså at menn i store nok antall beviselig gjør en kvalitativ forskjell for institusjonsmiljøet. Slik jeg ser det impliserer disse rammene at menn er vesensforskjellige fra kvinner, og har med seg noe positivt annerledes inn i arbeidet, som det var Svare og informantenes oppgave å undersøke sammen.

Ellen Andenæs og Berit Gullikstad er kvinner som intervjuer menn og kvinner om sin arbeidshverdag. De har annonsert at de er spesielt ute etter å dekke temaene kjønn, etnisitet og likestilling i intervjuene. Sykehjemmene de besøker er ordinære institusjoner som har vært i drift i mange år, og informantene har blitt tilsatt litt etter litt. Materialet deres er derfor samlet inn i en mer representativ situasjon enn den Svare har tilgang til, og alle utdragene mine er fra den første ordentlige samtalen mellom aktørene. Svare har blitt kjent med sine informanter gjennom et år, og det fremkommer ikke når i perioden de ulike sitatene er fra. Noen av mine informanter virker tydelig nervøse eller preget av intervjusituasjonen, mens jeg mener å se en tendens til at utdragene fra Svares intervju virker mer avslappede og 'mellom likeverdige', der forskningssituasjonen er stilt i bakgrunnen. Dette kan helt klart virke inn på hva slags innhold intervjuene får.

Svares materiale utgår som sagt fra en konstruert situasjon med et spesielt fokus på mannlig tilstedeværelse som ressurs. Disse forholdene kan ha lagt til rette for at Svares mannlige informanter samhandler med Svare først og fremst i kraft av å være *menn* på arbeidsplassen. Mitt materiale er derimot preget av at arbeidshverdagen og sykehjemmet som helhet er i fokus, og informantene svarer derfor i kraft av å være *institusjonens ansatte*. Jeg mener altså at rammebetingelsene skaper et større fokus på kjønn (og kjønnsforskjeller) i Svares intervjuer, mens de skaper et fokus på profesjonalitet i mine.

7.2.4 Essensialisering av kvinner

Ulike funn kan tildels begrunnes med ulike utvalg, ulike ærend med forskningen, ulike situasjoner og ulikt kjønn på intervjuerne. Rammene setter begrensninger og skaper muligheter, og slik kan man unngå å tolke motstridende funn som at noen av informantene lyver, men heller tenke at rammene gjør det mulig å fortelle forskjellige ting. I et forskningsprosjekt som strekker seg over et helt år, og som har sitt fokus på kjønnets

betydning, så vil man ganske naturlig kunne finne en hel del uttalelser om nettopp kjønn. Man skaper refleksjon der den kanskje ikke eksisterte tidligere, og man skaper et blikk for kjønn der andre tolkninger kanskje var mer tilgjengelige før. Sagt enklere så kan et fokus på kjønnets betydning gjøre det vanskeligere å finne at kjønn *ikke* har noen særlig betydning. Mine informanter er primært intervjuet om arbeidshverdagen sin, og dette skaper en annen type fokus hvor kjønn ikke trenger å få en større rolle i intervjuet enn det har ellers for mennene.

Samtidig er det ikke bare intervjuene, men også de reelle forholdene på sykehjemmene som er forskjellige. På sykehjemmet der Svare forsket ble det knyttet forventninger til mennenes tilstedeværelse og rolle i arbeidsmiljøet. At kjønn deres hadde en verdi i seg selv, ser jeg tydeligst når informantene hans tar avstand fra deler av praksisene på sykehjemmet fordi de er for 'feminine'. Kontra mitt eget materiale opplever jeg at Svares mannlige informanter 'slipper unna' med mye i arbeidssammenheng fordi de er menn. De markerer seg som sjarmerende rufsete i kantene når det gjelder orden, og kvinnene medgir at de selv kanskje er litt for rigide og systemorienterte (Svare, 2009:156). Mennene sier at deres feminine grense går ved syng, sminking og hårrulling, og dette ville gjort dem til ufullverdige pleiere hvis det ikke var for at de som menn etter sigende bringer med seg så mange *andre* verdier. Siden både mennene og kvinnene sier de opplever at mennenes bidrag er betydelig på andre områder, kan det heller ses gjennom fingrene med at mennene markerer avstand til visse praksiser. Det er ikke utenkelig at noe av denne forskjellslogikken delvis genereres av den overordnede forskningssituasjonen, og at informantene tillegger kjønn og kjønnsmessige forskjeller større betydning enn de ville gjort uten forventningene og samtalene rundt kjønnete bidrag.

Hittil i denne drøftingen har jeg lagt mye vekt på rammer, men jeg vil poengtere at de er langt fra hele svaret. Rammene for mine intervjuer inviterer til en fremvisning av profesjonalitet, men gjør det fortsatt mulig å vise seks svært forskjellige menn som fokuserer på svært forskjellige temaer. Jeg har i tillegg vist at forestillinger om mannlige egenskaper faktisk brukes i arbeidsfordelingen på noen av avdelingene, og at mennene der kunne ha fremhevet for eksempel den beskytterfunksjonen de har ovenfor kvinnelige ansatte. Det har med andre ord vært mulig, og noen ganger også invitert til, å skulle snakke om kjønnete forskjeller og ulike bidrag i pleien. Det er derfor påfallende at alle informantene er så enige om at kjønn ikke gjør noen nevneverdig forskjell i arbeidet. En mulighet er at det øvrige mangfoldet på

arbeidsplassen gjør at kjønn ikke får særlig oppmerksomhet. Samtidig er kjønn egentlig litt brysomt for mennene i arbeidssammenheng, for på sykehjem er det menn som 'har kjønn', og kjønn hindrer dem i å få stelle alle. I en slik kontekst blir det formålstjenlig for dem å utviske kjønn, eller i det minste ikke fokusere på det.

7.2.5 Hvorfor så ulike funn?

Jeg har flere antakelser om hvorfor Røthing, Svare og jeg har gjort så ulike funn. De som har med rammer for intervjuet/prosjektet å gjøre har jeg redegjort for, mens jeg nå vil se nærmere på andre fenomener i mitt materiale som kan være med å forklare det komparativt lave fokuset på kjønn. Det første jeg vil nevne er etnisitet. Verken Røthing eller Svare tematiserer etnisitet, til tross for at det etniske mangfoldet i omsorgssektoren er relativt stort og økende (Homme & Høst, 2008). Jamfør teori om interseksjonalitet spiller etnisitet sammen med kjønn på uforutsigelige måter, og må undersøkes empirisk: Når mennesker av flere etnisiteter og begge kjønn inngår i et samspill blir bildet flertydig og komplekst, og kryssende makt og mening danner nye strukturer (Gullikstad, 2010:103). Å ha kunnskap om hvordan de kjønnete eller etniske forholdene på sykehjem ser ut *hver for seg* vil jeg derfor hevde er langt mindre nyttig enn å vite noe om hvordan de fungerer sammen og samtidig.

I mitt materiale kan det som tidligere nevnt virke som 'utlendingene' sammen med 'de ufaglærte', er en gruppe som får mye oppmerksomhet siden profesjonalitet er så sterkt i fokus. I profesjonaliteten inngår både å ha et passende arbeidsspråk og å ha fagkompetanse og faglig motivasjon. Forestillinger om den late 'ufaglærte' og den språklig utfordrede/faglig inkompetente 'utlending' er med på å definere grensene for profesjonaliteten og den gode ansatte.³² Verken Svare eller Røthing tematiserer etnisitet, og sier heller ikke noe om hvorfor de utelater det. Dette synes jeg er underlig siden rekrutteringen til omsorgssektoren fra etniske minoritetsmiljøer som nevnt blir stadig viktigere (Homme & Høst, 2008, Dagsavisen, 05.12.08). Etnisitet har jeg allerede nevnt som en av faktorene som virker til å gjøre kjønn mindre synlig og viktig i mitt materiale, og dette kan igjen forklare hvorfor kjønn har en større plass i Røthing og Svares empiri.

³² Berit Gullikstad sier at forestillingen om 'den inkompetente immigranten' (Bråthen, 2007, Seeberg og Dahle, 2006) er levende på disse sykehjemmene, og det krever ofte mye merarbeid for etniske minoritetsrepresentanter å bli anerkjent som kompetente (Gullikstad, 2010:122).

Ved flere av mine undersøkte avdelinger har mennene nådd den 'kritiske massen' som gjør at det ikke er spesielt markert å være mann, og dette kan i utgangspunktet virke som en god forklaring på at de ikke har et stort behov for å markere sin maskulinitet eller hvorfor de ikke har større problemer med at kvinnene er i majoritetsposisjon. Samtidig er det prosentvise forholdet mellom menn og kvinner det samme ved mine avdelinger som på Svares sykehjem. På det meste har hans sykehjem 25 % mannlige ansatte, mens mine informanter er ansatt ved avdelinger der de utgjør mellom 15 og 30 % av arbeidsstokken. Derfor er ikke dette i seg selv noe argument for at hans menn vektlegger kjønn og kritiserer kvinner, mens mine vektlegger faglighet og kritiserer uprofesjonelle.

Siden mitt materiale synliggjør hvordan mannlige kroppstegn kan skape ekstra belastninger for både menn og kvinner i arbeidet, så er det forståelig at mennene ikke samtidig skryter av sitt kjønns egenskaper. Samtidig fremkommer det også i Svares materiale at menn avviker fra 'idealpleieren' og dermed ikke uten videre får stelle alle beboerne. Derfor er ikke dette heller en gyldig forklaring alene, og må kanskje ses i sammenheng med at Svares mannlige informanter opplever et positivt fokus på sitt kjønn i intervjusituasjonen.

De av mine informanter som kommer inn på temaet synes tilsynelatende det er vanskelig eller til og med ubehagelig å betone forskjeller mellom kjønnene. Jeg har vist at Petter virker beklemt i situasjonen, og André sier forskjellene bare er fysiske. Anders sier egenskapene er individuelle og ikke knyttet til kjønn, og Ben sier det bare er gammeldagse forestillinger at kjønnsforskjeller er store eller konstante. Hvorfor mine informanter skulle orientere seg *så* ulikt Røthing og Svares menn kan ikke bare forklares ved hjelp av forskjellige rammer, og jeg har to antakelser om hva det kan bunne i. Den ene har jeg allerede vært inne på flere ganger, nemlig at et stort etnisk mangfold, fokus på faglighet og 'det legitime språkproblemet' skygger for utfordringer som har med kjønn å gjøre. Den andre forklaringen innebærer en form for endring som har med kjønn å gjøre: Mine informanter opplever kanskje ikke noen spesiell trussel ved å gå inn i yrket, eller kjenner det ekstra behovet for å bekrefte sin maskulinitet som Røthing snakker om (Røthing, 2006:97). Dersom de hadde følt et ubehag knyttet til kjønn tenker jeg de kunne ha benyttet seg av argumentet om å være kvinnelige pleieres beskyttere, eller at de bidrar til et mer livlig arbeidsmiljø, slik noen av kvinnene forteller. Ut fra Søndergaards teori hadde jeg en forventning om at mennene ville legge vekt på slike kjønnsmessige forskjeller når det gjelder *ferdigheter* innenfor den feminint konnoterte *virksomheten*. Svares og Røthings funn peker i en slik retning, mens mine menn flere ganger

kan sies å *avstå* fra å gjøre det samme, ved at de avviser invitasjoner fra intervjuerne til å fortelle om forskjeller.

Mine informanternes fortellinger om profesjonell praksis er ofte fortellinger om å måtte tåle kritikk fra medarbeidere og pårørende, å måtte forstå trakassering fra beboere som et uttrykk for sykdom, og å skulle håndtere alt dette på en faglig måte. Måten mennene posisjoneres på i disse fortellingene minner meg om en maskulin norm som maskulinitetsforskerne Robert Brannon og Deborah David har skissert, nemlig det stødige og sindige maskuline idealet som de kaller *The sturdy oak* (David & Brannon, 1976:12). Idealet kan oppsummeres som at *manliness requires rationality, toughness, and self-reliance. A man must remain calm in any situation, show no emotion, and admit no weakness* (Levine, 1998:145).

Mine informanter forteller at de rasjonaliserer og tåler ubehaget ved kritikk og diskriminering, og de fremstår som trygge og profesjonelle i denne 'motvinden'. 'Den stødige eika' er i mine øyne en slags beskytter som tåler motstand også fra dem han skal beskytte og hjelpe, og Adam i mitt materiale forteller at hverdagen ofte går ut på å møte slik motstand. Arbeidet på korttidsavdeling handler nemlig mye om å *ikke* hjelpe beboere, men tilrettelegge for opptrening og mestring. Både pårørende og beboere blir ofte opprørte over at det ikke gis mer direkte hjelp, og da er det Adams jobb å insistere på at det er til beboerens beste.

Samtlige informanter har historier om å la seg avvise som mann, og flere av dem om å la seg avvise på grunn av hudfarge eller aksent, og forsøke ikke å ta seg nær av det. André forteller at han har en spesielt rolig oppførsel, og at han i møte med aggressive beboere greier å roe gemyttene med væremåten sin. Henrik går ut av rommet fem minutter om en beboer blir vrang, og han henter varm melk med honning til de som er urolige om natten. Han sammenlikner beboerne flere ganger med barn, og forteller at han må være den rasjonelle og tålmodige parten i samspillet. Her ser man kanskje tendenser til et omsorgsideal som Norge sies å ha for lite av, hvor to norske forskere mener vi bør se mot Italia. Italia har nemlig Europas høyeste andel mannlige sykepleiere, med 25 % mot Norges 7 %. Kari Solbrække og Kristin Heggen sier at deres funn så langt indikerer kulturelle forskjeller, der religiøse og nestekjærlige normer spiller inn i den italienske kulturen, og det å ta vare på eldre og syke er en dyd (Kilden.no, 18.05.10). Mine informanter er kanskje forvaltere av et slikt omsorgs- og beskytterideal, som 'stødige eiketrær' i motvinden? Selv tilskriver mange av informantene

denne tryggheten og styrken til profesjonalitet og kompetanse, slik at utdannelsen gis mye av æren for verdiene og væremåten deres.

7.2.6 Profesjonalitet – et felles funn

Svare, Røthing og jeg finner alle tre et fokus på *faglig* dyktighet, den *riktige* motivasjonen og det *ektefølte* engasjementet. Kort sagt finner vi profesjonalitet i alle tre materialene. Som jeg har poengtert tidligere er dette temmelig selvsagt i intervjuer som tematiserer yrkespraksiser. Hvem profesjonaliteten knytter seg til i disse fortellingene er det derimot interessant å se nærmere på, for det varierer en del mellom alle tre materialene.

Røthings mannlige sykepleiere fremholder at kvinnene har hatt en mer lettvtint vei inn i sykepleien enn dem, og at mennene derfor kanskje har et større engasjement knyttet til arbeidet når de velger det på tross av en større 'sosial kostnad'. Røthing sier at de nærmest blir for idealister å regne, som velger bort (maskulin) status og lønn for å drive med noe de synes er så meningsfullt at det veier opp (Røthing, 2006:60). Førskolelærerne i materialet sier samtidig at de synes de selv er mer energiske og motiverte for arbeidet enn mange av kvinnene (Røthing, 2006:62). Dette kobles delvis til den gjennomgående høyere alderen hos kvinnene, men mennene ser også sin mer profesjonelle holdning som et kjønnets skille. Informantene knytter med andre ord profesjonalitet spesielt til menn. Røthing kobler dette til et maskulint behov for å ta avstand fra det trivialiserte ved omsorgen, og til mennenes alder: som unge menn fokuserer de på å yte en profesjonell og samtidig 'leken' omsorg som er forskjellig fra en nær, feminint konnotert omsorg (Røthing, 2006:62). Dette kan også være en strategi for å profesjonalisere yrket. En mannlige førskolelærer uttalte til Dagsavisen:

Det er viktig å påpeke at vi er pedagoger, og ikke «barnehageonkler». Onkelbegrepet virker privatiserende og gir inntrykk av at dette egentlig ikke er noe yrke. Begrepet bidrar til å redusere statusen (Dagsavisen, 17.04.08).

Privatisering og dermed trivialisering av omsorg er negativt, mens statusen som profesjonaliteten gir er et gode. Sykepleierne i Røthings materiale fremhever også at de er positivt annerledes enn kvinnene. Blant annet sier én at de er tydeligere og mer bestemte.

Jeg opplevde at vi kanskje var litt mer bestemte, mye mer tydelig, som når vi ga beskjeder. Det blir en helt annen prat og et helt annet miljø på arbeidsplassen (Røthing, 2006:81).

At menn sies å bringe en annen effektivitet og et sunnere fokus inn på arbeidsplassen ser jeg som et klart uttrykk for at de bidrar til en økt profesjonalitet. Samtidig er det mitt inntrykk at

de fleste heroiserende utsagnene i Røthings analyser kommer fra førskolelærerne, men at hun kobler dem til begge yrkesgrupper. Hennes ønske om å undersøke menns kjønnsforming i *kvinneryrker* generelt gjør at det vies mindre oppmerksomhet til forskjellene mellom de to yrkenes nyere historie. Jeg syns imidlertid forskjellene virker åpenbare ut fra mine tidligere argumenter om den heroiserende diskursen rundt mannlig barneomsorg. Jeg kjenner ikke Røthings materiale annet enn slik det presenteres i oppgaven, men undrer meg om en analyse av de mannlige sykepleiere alene ville gi det samme inntrykket av mannlige heroisering som den samlede analysen gjør.

Svares informanter er klare på at de bringer et nytt fokus til arbeidsplassen. Jeg har allerede nevnt flere ganger at mennene sier de har et annet blikk for den eldres situasjon, og at de er mer opptatt av at beboerne skal kjenne autonomi i hverdagen sin; at pleierne skal være fleksible og imøtekomme deres ønsker så langt det er mulig. Kvinnene sies derimot å være forsvarerne av system og orden på sykehjemmet, og de er mer opptatt av det synlige arbeidet med for eksempel rene duker (Svare, 2009:152). Samtidig tillater Svares menn å gjøre seg 'uproffe' på enkelte områder. For eksempel vil de ikke sminke, rulle hår eller sy, fordi deres feminine grenser prioriteres fremfor å gi en helhetlig pleie (Svare, 2009:145). En av mennene sier også at kvinnene er nøye på å finne matchende klær til beboerne, mens mennene i større grad tar på det første og beste de finner. Mannen kaller matchende klær for en *bagatell* som kvinnene henger seg for mye opp i, altså forhandler han tydelig om hva som skal være viktig på sykehjemmet (Svare, 2009:151).³³

Som tidligere nevnt er det tilsynelatende et større rom for at mennene kan forhandle i dette miljøet, enn det er ved mine undersøkte avdelinger. Denne mannens bagatellisering står for eksempel i klar kontrast til historien der Ben under praksisen sin får streng kritikk for å kle en dame i umake klær, og han svarer at han skal bli flink og lære seg alt: Å ta på leppestift og alt som skal til. Slik jeg ser det ligger forskjellen hovedsakelig i hvem mennene tolker at oppfordringen kommer fra, som et krav fra en kvinne, eller et krav fra en med større faglig erfaring. For Svares informant blir det mannliggjørende å ta avstand fra den kvinnelige standarden, mens det for Ben blir profesjonelt å strekke seg etter den faglige.

³³ Her opplever jeg igjen, som i kapittel 5.1, en mannlig undervurdering av hvor viktig 'det synlige arbeidet' er. Velkledde og velstelte beboere ivaretar både egen verdighet og sykehjemmets renommé i møte med pårørende og andre besøkende. De pårørendes opplevelse av sykehjemmet er et viktig hensyn i arbeidet, noe blant annet Anders påpeker flere ganger.

Et annet punkt der Svares menn viker fra det profesjonelle, er når en av dem ytrer at drømmesykehjemmet hans ville vært mer som en generasjonsbolig, *litt som en familie, hvor vi brydde oss om hverandre* (Svare, 2009:221). Den klare parallellen til familieliv og familiær omsorg er med på nettopp å trivialisere og privatisere omsorgen, noe som strider med hvordan mennene i alle tre materialer snakker gjennomgående *profesjonaliserende* om arbeidspraksisene.

Selvom jeg i mitt materiale bare har tilgang til *mannlige* informanternes bruk av profesjonalitetsdiskurs, så har jeg belegg for å si at dette ikke er noe som knytter seg spesielt til menn som gruppe. For det første knytter ikke mennene selv profesjonaliteten til kjønn, og for det andre er snakket *om* og *gjennom* profesjonalitet et gjennomgående trekk ved materialet som helhet, og ikke bare mitt utvalg: Andenæs sier at måtene informantene snakker om *arbeid, omsorg, kommunikasjon og kollegialitet* på i intervjuet er så like at man kan snakke om en distinkt diskurs. Denne *Sykehjemsdiskursen* er en kommunikativ ressurs for *alle* intervjuede (Andenæs, 2010:200).

Helt kort oppsummert hevder mine informanter å være mer profesjonelle enn ufaglærte, mens både Røthing og Svares menn påstår at de på mange måter er mer profesjonelle enn kvinner. En av Røthings overskrifter, *Gamle damer og unge, spreke, profesjonelle menn*, viser tydelig denne heroiseringen og forskjellstenkningen (Røthing, 2006:2). Som overskriften peker på kobler Røthing forskjellen i profesjonalitet både til alder og kjønn, fordi mennene er gjennomgående yngre og i tillegg mener å ha valgt yrket ut fra et større engasjement enn kvinnene. Samtidig knytter Røthing mennenes profesjonalisering til frykten for å virke umannlige (Røthing, 2006:62). Når det gjelder alder er bildet litt annerledes hos Svare, for de fleste av hans informanter har omskolert seg etter mange år i andre yrker, og Svare knytter valget deres om å gå inn i pleie til modenhet og trygghet (Svare, 2010:73, 216). Blant mine menn er det bare én som har hatt et slikt yrkesløp, resten har utdannet seg direkte til hjelpepleiere og flere av dem befinner seg i tjueårene.

Et viktig moment som jeg understreket allerede i innledningen er at også kvinner blir stadig vanskeligere å rekruttere til pleieyrkene, og på 15 år har søkertallet til sykepleierutdanningen blitt halvert (Bakken, 2009:21). Den nye helsefagarbeiderutdanningen som erstatter hjelpepleier- og omsorgsarbeiderutdanningene, *fikk bare halvparten så mange elever som antatt i 2007* (Bakken, 2009:21). Kari Solbrække sier i et intervju at kvinner opplever at

omsorgsyrker er for tradisjonelt for deres kjønn, eller de møter denne holdningen hos andre (Forskning.no, 21.05.10). Eksempelvis kaller Røthings menn det et lettvindt yrkesvalg for kvinner (Røthing, 2006:60). Runar Bakken sier at de lave søkertallene henger sammen med at omsorgsyrkene baserer seg på husmorens selvoppofrende verdier (Bakken, 2009:46). Bakken hevder at omsorgsinstitusjonenes drift forutsetter arbeidskraften til 'engler', som alltid vil få midlene til å strekke til; en rolle dagens unge middelklassekvinner vel vanskelig kan identifisere seg med (Bakken, 2009:43,46). Bakken mener det drives rovdrift på en gruppe som snart ikke finnes mer, og at driften må tilpasses et moderne arbeidsliv med *arbeidstakere*, og ikke 'engler' (Bakken, 2009:46). Det store fokuset på å rekruttere menn kan gjøre at kvinnene blir glemt, og en heroiserende rekrutteringsstrategi for menn kan kanskje bidra ytterligere til at kvinnelige søkere uteblir. Gjennom denne oppgaven kan man kanskje få inntrykk av at rekruttering av menn er det mest uttalte behovet i helsesektoren. Jeg mener utvilsomt at en stor del av løsningen på bemanningsutfordringene ligger i å rekruttere bredere i samfunnet, men i et kortere tidsperspektiv er det de nedadgående kvinnelige søkertallene som anses for å være rekrutteringens største problem (Bakken, 2009:73). I så måte er det gledelig at tiltakene jeg vil foreslå på bakgrunn av mine analyser er tiltak som vil gagne sektoren som et hele, og dermed forhåpentligvis kunne tiltrekke både kvinner og menn. Tiltakene kommer jeg tilbake til mot slutten av dette kapittelet.

7.2.7 Generaliseringsmuligheter

Det er ikke gitt at funnene mine lar seg generalisere til å gjelde flere hjelpepleiere, andre avdelinger eller for eksempel sykepleiere. Likevel er det slik at mine informanter kommer fra mange ulike sykehjem, og som tidligere drøftet snakker de svært *likt* om blant annet god pleie og omsorg, sin egen rolle, 'problemkategorier' og eventuelle kjønnsmessige forskjeller. Profesjonalitetsdiskursen går med andre ord på tvers av institusjoner, og Andenæs knytter den og et mer helhetlig sett av tale- og forståelsesmåter spesifikt til sykehjem i det hun kaller *Sykehjemdiskursen* (Andenæs, 2010:200). Jeg har ikke noen grunn til å tro at sykepleiere snakker mindre profesjonelt om arbeidet sitt enn hjelpepleiere, og hos Andenæs praktiserer som sagt *alle* Sykehjemdiskursen. Jeg kan likevel ikke vite noe om for eksempel forståelser av kjønn hos andre enn disse seks mennene, men tenker at profesjonalitetsdiskursen legger til rette for likhetstenkning (Seeberg, 2007:116). Røthings informanter er alle sykepleiere (og førskolelærere), og Svare gjør av anonymitetshensyn ingen distinksjon mellom hjelpe- og sykepleieres uttalelser. I den forbindelse kommenterer han at *Det virker i det hele og det store*

som om skillet mellom syke- og hjelpepleiere ikke er spesielt betydningsfullt på Solkollen
(Svare, 2009:207)

7.2.8 Fordeler med et 'fremmed' materiale

Jeg synes mitt prosjekt har tydeliggjort en del fordeler ved å anvende en ny problemstilling på et 'gammelt' materiale, og vil benytte anledningen til å drøfte verdien av å skulle generere nytt materiale til hvert nytt forskningsprosjekt man gjør, sammenliknet med å anvende nye perspektiver på et materiale som allerede er samlet inn. Det er tidkrevende og kostbart å generere empiri, og i de fleste materialer vil det være en kompleksitet og empirisk rikdom som ett prosjekt alene vanskelig kan dekke. I mitt arbeide har det vært svært verdifullt å ha en veileder som har vært så investert og engasjert i det samme materialet som meg, samtidig som jeg har kunnet benytte meg av både hennes og Gullikstads artikler om det. Med kunnskapen fra disse artiklene som grunnlag har jeg fått analytisk dekning for å si mer enn jeg kunne sagt alene innenfor rammene av denne oppgaven. Samtidig vil jeg berømme dem for måten de har intervjuet på; jeg tror det har vært en gevinst i ikke å insistere på at informantene skal forholde seg til spørsmål om kjønn, nemlig at materialet ble så komplekst og angripelig fra mange vinkler. Gjennom å jobbe mikroanalytisk med samtalene føler jeg at jeg har kommet på innsiden av materialet, samtidig som jeg har hatt en ofte velsignet distanse til intervjusituasjonene og informantene.

7.3 Tanker til videre arbeid

Det viktigste jeg synes denne studien viser er at man ikke nødvendigvis trenger å heroisere mannlige pleiere, verken for å rekruttere dem eller gi dem verdighet i arbeidshverdagen. Å skulle lokke menn med heltestatus kan slik jeg ser det ha en rekke negative konsekvenser, blant annet ved at det kan virke nedvurderende ovenfor kvinnelige pleiere, og komplisere rekrutteringen av nye kvinner. Samtidig er det også større ulikestillingsmessige implikasjoner ved å skulle opphøye og fremelske menn i kvinneyrker, og jeg har allerede registrert motreaksjoner i nærmiljøet mitt: Kvinner og menn som kommenterer at det begynner å bli paradisk at mennene 'må lokkes med forgylling og trone for å kunne ta i et tak der det trengs'. Spesielt to kvinnelige sykepleiestudenter virket oppgitte, og refererte til at dette var noe flere på studiet og i Norsk Sykepleierforbund lo og himlet med øynene over. Jeg tenker at en slik

latterliggjøring av mennenes voksende status i sektoren er et alternativ til å føle sin egen rolle nedvurdert, eller kanskje et symptom på at en slik følelse er i ferd med å etableres.

I mitt materiale er det tilsynelatende slik at det som fungerer verdiggjørende for mennene fungerer verdiggjørende for sektoren som helhet, inkludert kvinnene. De *profesjonaliserer* virket sitt ved å snakke om det på faglige og respektfulle måter, med innlevelse og et uttalt ønske om det aller beste for beboerne. De nyanserer de negative mediefremstillingene og den nedvurderende 'allmennforståelsen' av hva yrket deres går ut på, og snakker om det meningsfulle og givende ved å hjelpe, beskytte og skape en hverdag for noen. Kort sagt opplever jeg at mennene øker anseelsen til yrket med måtene de snakker på i intervjuene, gjennom det jeg kaller *profesjonalitetsdiskurs*. Flere av dem uttrykker at de ønsker seg et mer nøkternt og sannferdig bilde av sektoren; som noe mer enn bleieskift og vask. Slik jeg ser det er slik nedvurdering av pleieyrker en minst like sterk nedvurdering av de som *mottar* pleien. Hvis pleiere ikke skaper verdige liv og har en meningsfylt oppgave, så følger det vel derav at eldre ikke har verdige liv eller er meningsfylt å hjelpe?

7.3.1 Å balansere to budskap

Slik jeg ser det har denne sektoren en stor kommunikasjonsmessig utfordring i å skulle balansere to helt ulike budskap. Man ønsker å formidle en svært presset arbeidssituasjon til politikerne, og kreve at noe må skje; at man trenger flere folk og flere ressurser for å kunne yte god omsorg. Samtidig skal sektoren fremstå slik at den *tiltrekker* seg arbeidskraft, og ikke fungere avskrekkende i prosessen med å vise *politikkerne* at forholdene er kritikkverdige. Paradoksalt nok kan man altså skremme bort dem som vil hjelpe ved å si at man virkelig trenger dem.

Denne balansen synes jeg mine informanter mestrer i intervjuene. De er ærlige på at man innimellom flyr mellom rommene og er helt *tom i hodet* når man kommer hjem, at man tar imot kritikk fra flere hold og ser kommunen kutte og kutte. Samtidig er de tydelige på at de trives i jobben, og har et så *meningsfylt* og *givende* arbeid at det fortsatt oppleves som 'verdt kostnadene'. Noen sier at lønna ikke er så verst, men er enige om at statusen til både hjelpepleieryrket og eldreomsorgen er lav. Informantenes fokus er imidlertid på de *positive* sidene ved arbeidet, og som jeg har vist preges intervjuene av lojalitet og markeringer av at negativ omtale og negativt fokus er uønsket. Mennene balanserer altså budskapet, men med

vekt på det positive. Når fagforeningene og institusjonene øver politisk press og skaper negativt fokus, så tenker jeg det blir individenes oppgave å formidle trivsel og verdighet. Jeg skal ikke spekulere i om mennene er bevisste på å ha noen slik 'utlikningsfunksjon', men tenker selv at sektoren nå har et større behov for positiv enn negativ omtale. Forklaringen trenger samtidig ikke å være mer komplisert enn at det er grenser for hvor mange budskap man kan formidle samtidig, og at mennene her fokuserer på *verdiggjøringen* av yrket sitt.

I spørsmålet om verdiggjøring er oppgaven min på linje med Svare og hans funn, hvor et av tiltakene han går inn for er å *styrke det offentlige bildet av meningsdimensjonen ved pleie- og omsorgsyrkene* (Svare, 2009:103). En slik styrking vil forhåpentligvis lede til økt omdømme, prestisje og status, hvoretter lønna sannsynligvis justeres. *Lærerutdanningen har fått høyere status, og det ser vi får flere menn til å søke*, informerte utdanningsminister Tora Aasland i mars (Dagbladet, 08.03.10). Med den stadig større oppfordringen av kvinner til å søke statusyrker, tenker jeg at høynet status på sikt vil være nødvendig for å rekruttere og beholde arbeidstakere av *begge* kjønn.

7.3.2 Etnisitet og annengjøring

I kapittel 6.2 om maskulinitet og omsorg siterte jeg Andenæs på at symbolske koplinger mellom andrespråkspreget norsk, mørk hud og lav symbolsk kapital forsterkes når ikke-vestlige nykommere rekrutteres til arbeid innfødte ikke vil gjøre selv, og at dette skaper forestillinger om hva som er passende for hvem (Andenæs, 2010:220). Afrikanske Ben sier det er en fordel for ham å være en del av et stort etnisk mangfold, der han *fins overalt*. Samtidig kan koplingene som Andenæs snakker om gjøre at pleie og omsorg blir noe kvinner og 'de andre' mennene gjør, og dermed fremstå 'upassende' for etnisk norske menn. Per 2008 er hver tredje ansatte i pleie- og omsorgssektoren i Oslo innvandrere, og det er *tre ganger så vanlig for innvandrere som for de øvrige å arbeide i pleie og omsorg* (Dagsavisen.no, 05.12.08, Homme & Høst, 2008:27).

Gjennom Homme og Høsts rapport *Hvem pleier de eldre i Oslo?* (2008) ble det kjent at det store flertall av 'utlendinger' som jobber som ufaglærte nektes utdanning på grunn av for dårlige norskkunnskaper.³⁴ Altså er norsken deres 'god nok' for arbeidet, men ikke

³⁴ *Hele syv av ti ufaglærte innvandrere som jobbet i pleie og omsorg, ble i 2008 avvist av hjelpepleierkurset til Oslo kommune, fordi de enten var for dårlige i norsk eller hadde for lite praksis* (Dagsavisen.no, 05.12.08).

utdannelsen. Ved å hindre søkerne i å øke sin symbolske kapital gjennom fagkompetanse og større norskkunnskaper, bidrar staten til å forsterke koplingene mellom 'utlendinger', 'dårlig norsk' og 'ufaglærte' på sykehjem. Samtidig forhindrer man kompetanseheving i sektoren, og forsinker dermed en bevegelse mot 'naturlig' statusheving av sektoren.

7.3.3 Forhandlinger

I teorikapittelet presenterte jeg diskursbegrepet og hvordan mennesker er med på å forme diskursene. Tekster som min, Røthings og Svares kan ses som *forhandlingsinnlegg* i diskurs om menn og eldreomsorg. Gjennom hele drøftingen min har jeg argumentert for at vi forhandler på ganske ulike måter, og jeg vil nå si noe mer overordnet om hvilke typer forhandlinger jeg mener vi gjør.

Svares og Røthings studier er slik jeg ser det innlegg i *forskjellsdiskurs* om kjønn og eldreomsorg. Kvinnene blir som tidligere nevnt essensialisert og faller i bakgrunnen for mannlige pleiere (og førskolelærere) som hevder å gjøre en *annerledes* og *bedre* jobb enn kvinnene. I informantenes fortellinger ligger en forståelse av kjønn som hierarkisert forskjell og essens, og jeg synes forskerne diskuterer eller kritiserer dette heroiserende og sementerende perspektivet for lite. Jeg har vist Røthings kommentar til at mennene snakker om kvinnene som en enhetlig gruppe, og jeg skulle gjerne sett at hun trakk dette mer frem. I Svares bok er det tilsynelatende en rekrutteringsstrategi å fremheve kjønnsmessige forskjeller og bidrag, og fortelle menn at de *er særskilt betydningsfulle* (Andenæs, 1997:42). Jeg ser poenget hans med at kjønnsbalanse er et gode, men retorikken om at menn bringer humor og god stemning inn i et miljø av sliterkultur, kjerringsnakk og for streng ordenssans blir for lite nyansert i mine øyne.

Som jeg redegjorde for i kapittel 3 *Materiale og metode*, har jeg gått inn i dette prosjektet med et ønske om å kjønne og sementere minst mulig. Jeg har vært svært bevisst på ikke å skulle bekrefte kategoriens innhold, men jobbe *med og mot* dem. Å generalisere på bakgrunn av kjønn eller etnisitet er svært kulturelt tilgjengelig, og jeg har ofte opplevd det som en regelrett felle som jeg har skullet unngå gjennom mer enn hundre sider tekst. Om jeg har lyktes er det ikke opp til meg å vurdere, men jeg har *ønsket* å forhandle for en mindre snever og dikotom kjønnsforståelse. Det viktigste grepet jeg har gjort i så måte er å fokusere på forskjeller, ikke *mellom* kjønnene, men *blant* mennene i materialet mitt. Slik jeg ser det er det en styrke i å

vise forskjellighet, fordi det røkker ved forståelsen av menn, og mannlige pleiere, som en mer eller mindre ensartet gruppe. Hva er nå egentlig menn? Jo, seks så forskjellige individer som disse. Blant annet.

Litteratur

Abrahamsen, Bente (2000): *Endring og stabilitet i arbeidsmarkedets kjønnssegregering*. Prøveforelesning for dr.polit-graden, Universitetet i Oslo.

Andenæs, Ellen (1989): *The researcher's dilemma, or. The dual task of the applied researcher*. Journal of Multilingual and Multicultural Development, 9.

Andenæs, Ellen (1998): "Svimlende betydningsfull – hvis du bare tør." – Om diskursive rekonstruksjoner av mannlighet og faderskap. i Pedersen Inge Lise og Jann Scheuer (red.), *Sprog, køn -og kommunikation. Rapport fra 3.Nordiske konference om Sprog og Køn, København 11-13 oktober 1997*. København: C.A Reitzels Forlag.

Andenæs, Ellen (2005): *En virkelig far fra første stund - diskursive rekonstruksjoner av mannlighet og faderskap*. Tidsskrift for kjønnsforskning 1.

Andenæs, Ellen (2010): 'Nok norsk'- til å være 'norsk nok'? *Språk, arbeidsliv, likestilling*. I: Berg, Anne-Jorun, Anne Britt Flemmen og Berit Gullikstad (red.): *Likestilte norskheter. Om kjønn og etnisitet*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

Arbetsmarknadsdepartementet. Arbeidsgruppen om mansrollen. (1985): *Manliga "brytare": rapport från ett seminarium 10 december 1984 med män som arbetar inom kvinnodominerade yrkesområden*.

Baker, Carolyn (2003): *Ethnomethodological Analyses of Interviews*. I J.A. Holstein og J.F Gubrium (red.): *Inside Interviewing. New Lenses, New Concerns*. Thousand Oaks, California: Sage.

Bakken, Runar (2001): *Modermordet: om sykepleie, kjønn og kultur*. Oslo, Universitetsforlaget.

Bakken, Runar (2009): *Englevakt. Rekruttering til en eldreomsorg i krise*. Oslo: Forlaget Manifest AS.

Barker, C. (2004): *The SAGE Dictionary of Cultural Studies*. London: SAGE Publications Ltd.

Barnehage.no, (24.07.2009): *Flere menn vil bli førskolelærere* [online] Tilgjengelig fra URL: <http://www.barnehage.no/no/Nyheter/3480/Juli/Flere-menn-vil-bli-forskolelarere/> [Nedlastet kl 12.30, 12 mars, 2010.]

Berger, Peter & Thomas Luckmann (1966): *The Social Construction of Reality*. New York: Doubleday.

Bondevik, Hilde og Linda Rustad (2006): *Humanvitenskapelig kjønnsforskning I* Lorentzen, Jørgen og Wencke Mühleisen (red.), *Kjønnsforskning –en grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bourdieu, Pierre (1977): *An outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Brandth, Berit og Elin Kvande (1996): *Nye fedre i likestilte familier*. i Brandth, Berit og Kari Moxnes (red.): *Familie for tiden. Stabilitet og forandring*. Aurskog: Tano Aschehoug.

Bredesen, Ole (2000): *Kule, analytiske og rå: en analyse av hvordan tre ansatte på en barnehageavdeling beskriver seg selv og sitt arbeid*. Hovedoppgave i sosiologi, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.

Bråthen, Kristian (2007): *Kynisk sykepleierimport* [online] Tilgjengelig fra URL: http://www.forskning.no/artikler/2007/desember/kynisk_sykepleierimport [Nedlastet kl: 14.02, 3 juli, 2010.]

Cameron, D. et al (1992): Introduction, I Cameron et al(red.): *Researching language: Issues of power and method*. London: Routledge. s. 1-28.

Connell, R. W. (1995): *Masculinities*. California: University of California Press, Berkeley and Los Angeles.

Dagbladet (16.08.2009): - *Fire av ti jenter må velge omsorgsyrke* [online] Tilgjengelig fra URL:<http://www.dagbladet.no/2009/08/16/nyheter/helse/innenriks/eldre/eldreomsorg/7676828/> [Nedlastet kl: 13.20, 1 september, 2009]

Dagbladet (08.03.2010): *Menn stormer klasserommene* [online] Tilgjengelig fra URL:http://www.dagbladet.no/2010/03/09/nyheter/innenriks/skole/utdanning/tora_aasland/10758031/ [Nedlastet kl 10.06, 10 mars, 2010.]

Dagsavisen (17.04.2008): *Mannsløft i barnehagen* [online] Tilgjengelig fra URL:<http://www.dagsavisen.no/innenriks/article344122.ece> [Nedlastet kl 12.10, 12 mars, 2010.]

Dagsavisen (05.12.2008): *Trenger innvandrere* [online] Tilgjengelig fra URL:<http://www.dagsavisen.no/innenriks/article385132.ece> [Nedlastet kl: 15.30, 18 september, 2009.]

Dagsavisen (30.09.2009): *Orker ikke jobbe i "hønsehus"* [online]. Tilgjengelig fra URL:<http://www.dagsavisen.no/innenriks/article442693.ece> [Nedlastet kl 16.30, 21.02.10.]

Dahle, Rannveig (2009): *Anerkjennelse, profesjonalisering og kjønn*. I Karen Christensen og Liv Johanne Syltevik (red.), *Kvinnens arbeid*. Unipub AS.

David, Deborah & Brannon, Robert (1976): *The male sex role: Our culture's blueprint of manhood, and what it's done for us lately*. In David, D. & Brannon, R. (red.), *The forty-nine percent majority: The male sex role* (pp. 1-45). Reading, MA: Addison-Wesley Publishing Company.

Davies, Bronwyn & Rom Harré (1990): Positioning: The Discursive Production of Selves. *Journal for the Theory of Social Behaviour* 20(1).

Du Bois, John W., Stephan Schuetze-Coburn, Susanna Cumming & Danae Paolino (1993): *Outline of discourse transcription*. In Jane A. Edwards & Martin D. Lampert (red.), *Talking*

data: *Transcription and coding in discourse research*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum. (s 45-89).

Ekenstam, Claes et al (red.) (1998): *Rädd at falla – Studier i manlighet*. Gidlunds Förlag.

Eriksen, Thomas Hylland (2008): *Røtter og føtter. Identitet i en omskiftelig tid*. Oslo: Aschehoug.

Feilberg, Julie (1991): "To må man være". *Mor-barn dialoger i et utviklingsperspektiv*. Dr.art.avhandling. Det historisk-filosofiske fakultet, Den almennvitenskapelige høgskolen, Universitetet i Trondheim.

Fishman, Pamela (1978): *Interaction : The work that women do*. *Social Problems* 25:397-406.

Forskning.no (21.05.2010): *Italienske menn velger sykepleie* [online] Tilgjengelig fra URL: <http://www.forskning.no/artikler/2010/mai/250514> [Nedlastet kl: 12.25, 23 mai, 2010.]

Frifagbevegelse.no (07.10.2009): *80 prosent av hjelpepleiere trives* [online] Tilgjengelig fra URL: <http://www.frifagbevegelse.no/article4629393.ece> [Nedlastet kl: 15.30, 3 juli, 2010.]

Goffman, Erving (1955): *On Face-Work: An Analysis of Ritual Elements in Social Interaction*. Utdrag gjengitt i Jaworski, Adam og Nikolas Coupland, 1999: *The Discourse Reader*. London: Routledge.

Goffman, Erving (1974): *Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience*. New York: Harper & Row.

Gullestad, Marianne (2002): *Det norske sett med nye øyne*. Oslo: Universitetsforlaget.

Gullikstad, Berit (2010): *Når likestilling blir ulikhet. Interseksjonalitet i arbeidslivet*. I: Berg, Anne-Jorun, Anne Britt Flemmen og Berit Gullikstad (red.), *Likestilte norskheter. Om kjønn og etnisitet*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

Gunaratnam, Yasmin (2003): *Reseraching Race and Ethnicity. Methods, Knowledge and Power*. London: Sage.

Hall, Richard (1969): *Occupations and the Social Structure*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.

Hansbøl, Gorm og John Kresjler (2004): *Konstruktion af professionel identitet – en kulturkamp mellem styring og autonomi i et markedssamfund*. I Moos, Lejf, Krejsler, John og Per Fibæk Laursen (red.), *Relationsprofessioner – lærere, pædagoger, sygeplejersker, sundhedsplejere, socialrådgivere og mellemedere*. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.

Harding, Sandra (1991): *Whose science? Whose knowledge? Thinking from Women's Lives*. Ithaca, New York: Cornell University Press.

Helsedirektoratet.no (01.07.2009): *Lovendring av helsepersonelloven - Autorisasjon for helsefagarbeidere* [online] Tilgjengelig fra URL: http://www.helsedirektoratet.no/personell/autorisasjon_godkjenning/lovendring_av_helsepersonelloven__autorisasjon_for_helsefagarbeidere_313894 [Nedlastet kl: 16.30, 20 mars, 2010.]

Homme, Anne og Håkon Høst (2008): *Hvem pleier de eldre i Oslo?* [online] Tilgjengelig fra URL: http://rokkan.uni.no/rPub/files/228_Rapport_08.pdf [Nedlastet kl 18.30, 2 juli, 2010.]

Hymes, Dell (1972): *On communicative competence*. I J.B Pride og Janet Holmes (red.), *Sociolinguistics, Selected Readings*. Harmondsworth: Penguin Education.

Järvinen, Margaretha (2005): *Interview i en interaktionistisk begæbsramme*, i Järvinen, Margaretha & Nanna Mik-Meyer (red.), *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. København: Hans Reitzels forlag.

Kilden.no (18.05.2010): *Italienske menn velger sykepleie* [online] Tilgjengelig fra URL: <http://kilden.forskningsradet.no/c17251/artikkel/vis.html?tid=71596> [Nedlastet kl: 17.15, 13 juni, 2010.]

Korsnes, Olav, Heine Andersen og Thomas Brante (red.) (1997): *Sosiologisk leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.

Kristensen, Guro K. (2010): *Trad eller trendy med tre? Om barnetall, likestilling og "norskhet"*. I Berg, Anne-Jorun, Anne Britt Flemmen og Berit Gullikstad (red.), *Likestilte norskheter. Om kjønn og etnisitet*. Tapir Akademisk Forlag, Trondheim.

Kvale, Steinar (2001): *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: AdNotam Gyldendal.

Kvale, Steinar og Svend Brinkmann (2009): *Interviews. Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing*; London etc: Sage.

Larsen, Ann Kristin og Slåtten, Mette Vaagan (2008). *En bok om oppvekst*. Bergen. Fagbokforlaget.

Laursen, Per Fibæk (2003): *Personlighet på dagsordenen*. I Weicher, Inge og Per Fibæk Laursen (red.), *Person og profession – en utfordring for socialrådgivere, sygeplejersker, lærere og pædagoger*. Værløse: Billesø & Baltzer.

Levine, Martin P. (1998): *Gay Macho*. New York: New York University Press.

Lind, Marianne (1995): *Diskurstranskripsjon. En elementær innføring i teori og metode*. *Norskraft* nr 85, s 1-25.

Linell, Per (1998): *Approaching Dialogue: Talk, Interaction and Contexts in Dialogical Perspectives*. Amsterdam: John Benjamin.

Lorentzen, Jørgen og Wencke Mühleisen (2006): *Kjønnsforskning, en grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget.

Martinsen, Kari (1991): *Omsorg, sykepleie og medisin. Historisk-filosofiske essays*. Otta: Tano.

Nav.no (04.09.2007): *Flere fedre tar lengre pappaperm* [online] Tilgjengelig fra URL: <http://www.nav.no/805358124.cms> [Nedlastet kl: 09.50, 15 mai, 2010.]

Nordberg, Marie (2001): 'Livet är skönt. Det beror ju på det en gör det till.' Tommy, Lars och Åke – tre män i kvinnedominerade yrken, i Ekenstam, Claes, Thomas Johansson og Jari Kuosmanen (red.), *Sprickor i fasaden. Mannligheter i förändring*, Gidlunds Förlag.

Norrby, Catrin (1996): *Samtalsanalys – Så gör vi när vi pratar med varandra*. Lund: Studentlitteratur.

Ochs, Ellinor (1979): *Transcription as theory*. I E. Ochs and B. B Schiefflin (red.), *Developmental pragmatics* (s. 43–72). New York: Academic.

Pogrebin, Mark & Eric Poole (1988): *Humor in the briefing room. A study of the strategic uses of humor among police*. *Journal of Contemporary Ethnography*, 17 (2), side 183-210.

Regjeringen. No (17.04.2008): *Handlingsplan for mer likestilling i skole og barnehage* [online]. Tilgjengelig fra URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/pressesenter/pressemeldinger/2008/handlingsplan-for-mer-likestilling-i-sko.html?id=508111> [Nedlastet kl: 10.24, 20 mai, 2010.]

Risom Olsen, Anne-Kari (2007): *En samtaleanalytisk undersøkelse av kategoriene 'Innsatte' og 'Betjenter'*. Masteroppgave i språklig kommunikasjon, Institutt for språk- og kommunikasjonsstudier, NTNU, Trondheim.

Rommetveit, Ragnar (1974): *On Message Structure: A Framework for the Study of Language and Communication*. London: Wiley.

Rustad, Hanne (2005): *Latter som kommunikativt virkemiddel – Om latter og ansiktsbevaring i samtale*. Hovedfagsoppgave i anvendt språkvitenskap, Institutt for språk og kommunikasjonsstudier, NTNU.

Røthing, Ragnhild (2006): *Mann i kvinneland. En kvalitativ studie av kjønnsforming blant menn i kvinne-dominerte yrker*. Masteroppgave i sosiologi, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.

Schegloff, Emanuel (1991): *Reflections on talk and social structure* I Boden, Deirdre & Don H. Zimmerman (red.), *Talk and Social Structure: Studies in Ethnomethodology and Conversation Analysis*. Cambridge: Polity Press in association with Blackwell.

Scheuer, Jann (1997): *Mænds professionelle følelser*. Side 213-228 i Pedersen og Scheuer (red.), *Sprog, køn – og kommunikation*. København: CA Reitzels Forlag.

Scheuer, Jann (1998): *Den umulige samtale*. København: Akademisk Forlag.

Scheuer, Jann, 1999: *På catwalken med en matris 3x3 – køn, sprog og symbolisk kapital i jobsamtaler*. S 43-59 i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 2.

Seeberg, Marie Louise og Rannveig Dahle (2006): *Innvandrede helsearbeidere – og et inkluderende arbeidsliv*. I T. Hammer og E. Øverbye (red.), *Inkluderende arbeidsliv? Erfaringer og strategier*. Oslo: Gyldendal Akademisk Forlag.

Seeberg, Marie Louise (2007): *Velferdsstaten møter verden – Arbeidsplasser i endring*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Svare, Helge (2009): *Menn i pleie og omsorg – brødre i hvitt*. Oslo: Universitetsforlaget.

Svennevig, Jan (2009): *Språklig samhandling. Innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse*. Fagernes: Cappelen Damm AS.

Svennevig, Jan, Margareth Sandvik og Wenche Vagle (1999): *Modeller for språklig tekstanalyse*. Oslo: Landslaget for norskundervisning (LNU) og Cappelen Akademisk Forlag AS.

Søndergaard, Dorthe Marie (1996): *Tegnet på kroppen. Køn: Koder og Konstruktioner blandt Unge Voksne i Akademia*. København: Museum Tusulanums Forlag.

Søndergaard, Dorthe Marie (2000): *Destabiliserende diskursanalyse: veje ind i poststrukturalistisk inspireret empirisk forskning*. I Haavind, Hanne (red.), *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Gyldendal Norsk Forlag AS.

Thomassen, Gøril (2002): *Kunnskapsproduksjon og forståelser av kunnskapsproduksjon. I: Om kunnskapsproduksjon: To bidrag til vitenskapsteoretisk refleksjon*. Institutt for språk og kommunikasjonsstudier, NTNU.

Østrem, Solveig (2006): *Flere menn i barnehagen – ensbetydende med likestilling?* I Barnehagefolk nr. 4/2006.